

ISSN: 2667-5889

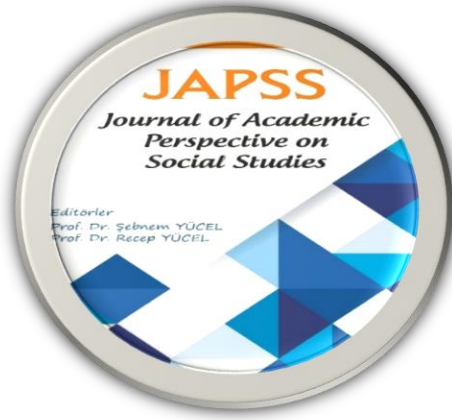
JAPSS

Journal of Academic Perspective on Social Studies

Editörler

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL

Prof. Dr. Recep YÜCEL

JAPSS

JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES

SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ

Sayı: 1 • Eylül 2026

Issue: 1 • September 2026

ISSN: 2667-5889

<http://dergipark.gov.tr/japss>
e-posta: www.journalaposs@gmail.com

Dergi Ofis Adresi (Office Address)

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL
Selçuk Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Konya

JAPSS, uluslararası hakemli, açık erişimli bilimsel bir dergidir.

Baş Editörler (Chief Editors)

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL, Prof. Dr. Recep YÜCEL

Editör Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL, Selçuk University, Türkiye
Prof. Dr. Recep YÜCEL, Kırıkkale University, Türkiye
Prof. Dr. Sandeep Kumar GUPTA, Mohan Babu University, India
Prof. Dr. Sayonara de Fátima TESTON, University of West Santa Catarina, Brazil
Prof. Dr. Andrea BENCSIK, NJ. Selye University, Komarno, Slovakia
Prof. Dr. Patrick ZAWADZKI, University of West Santa Catarina, Brazil
Prof. Dr. Nadiia P. REZNIK, National University of Life and Environmental Science of Ukraine,
Assoc. Dr. Saranya T.S. Amity University Bangalore, India
Senior Assistant Professor Dr. Pooja Rai, CMR University, India
Prof. Dr. Art. Zahir Uddin ARIF, Jagannath University, Dhaka, Bangladesh
Prof. Dr. Afsun Ezel ESATOĞLU, Ankara University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Irmantas Rotomskis, Mykolas Romeris University, Lithuania
Dr. Neringa Povilaitienė, Šiaulių Valstybinė Kolegija, Lithuania

Temel İletişim [Primary Contact]

Assoc. Prof. Dr. Demet AKARÇAY ULUTAŞ
demetakarcay@gmail.com
+90332 444 12 51-7460

Assoc. Prof. Dr. Erhan KILINÇ
erhank23@hotmail.com
+90 554 125 46 53

Lecturer Fatih SÜNBÜL
fatihsunbul@kilis.edu.tr
+90 553 305 83 70

Teknik İletişim [Technical Contact]

Lecturer Fatih SÜNBÜL
fatihsunbul@kilis.edu.tr
+90 553 305 83 70

JAPSS'İN TARANDIĞI İNDEKSLER

Journal of Academic Perspective on Social Studies is an international peer-reviewed journal which is published one times a year. Special or additional issues may also be published if necessary. The articles cannot be cited partly or entirely without showing resources.

The responsibility about scientific and grammatical issues is belong to authors.

The papers sent to the journal are reviewed by two referees and after their approval, they will be sent to edit before being published.

Writing & Publishing Policies can be found in the journal's website.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system without prior written permission.

Sosyal Çalışmalar Üzerine Akademik Perspektif Dergisi yılda bir kez yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Gerek duyulduğunda özel veya ek sayı çıkarılabilir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin kısmen ya da tamamen iktibas edilemez. Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra uygun görülenler yayınlanmaktadır.

Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin web adresinde yer verilmiştir. Bu derginin tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin almaksızın hiçbir iletişim ve kopyalama sistemi kullanılarak yeniden kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve satılamaz.

JOURNAL NAME: JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES (JAPSS)

AIMS AND SCOPE:

The objective of Academic Perspective Journal on Social Studies (JAPSS) is to share understanding by exploring new practices, perspectives and also promoting social policies and strategies through advancing theoretical background.

Journal of Academic Perspective on Social Studies (JAPSS) publishes original empirical and theoretical studies in the field of social sciences (it includes many social science branches such as educational sciences, theology, communication, geography, history, linguistics, Turkish language, anthropology, philosophy, philology, musicology, fine arts, cinema, psychology, sociology, archeology, economy, international relations, social work, political science, international studies, tourism, tourist guiding, business management, econometrics, applied statistics, law, public administration and management sciences.) that analyze, research, discuss and promote humanities-related social policies or practices based on individuals, families, societies, organizations, countries.

DERGİ ADI: SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ

AMAÇ VE KAPSAM

Sosyal Çalışmalar Üzerine Akademik Perspektif Dergisi (JAPSS), sosyal çalışma alanında yeni uygulamaların, bakış açılarının ve aynı zamanda teorik bilgi donanımıyla desteklenen sosyal politikaların ve stratejilerin paylaşılmasını amaçlamaktadır.

Sosyal Çalışmalar Üzerine Akademik Perspektif Dergisi (JAPSS), sosyal bilimler (eğitim bilimleri, ilahiyat, iletişim, coğrafya, tarih, dilbilim, Türk dili, antropoloji, arkeoloji, felsefe, müzikoloji, güzel sanatlar, sinema, psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmet, ekonomi, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, turizm, turist rehberliği, ekonometri, uygulamalı istatistik, hukuk, kamu yönetimi ve yönetim bilimleri gibi birçok sosyal bilim branşını içerir) alanında bireylere, ailelere, toplumlara, kuruluşlara, ülkelere dayanan beşeri bilimlerle ilgili sosyal politikaları veya uygulamaları analiz etme, araştırma, tartışma ve teşvik etme ile ilgili özgün nitelikte ampirik ve teorik çalışmaları yayımlar.

PUBLISHING POLICIES OF JOURNAL

1. Journal of Academic Perspective on Social Studies (JAPSS) is an international, free peer-reviewed journal, in which studies are published annually in English, German and Turkish. Special or additional issues may also be published if necessary. Journal of Academic Perspective on Social Studies (JAPSS) publishes original empirical and theoretical studies in the field of social sciences (it includes many social science branches such as management sciences, healthcare management, communication, philosophy, psychology, sociology, social work, economy, international relations, political science, tourism, law and public administration) that analyze, research, discuss and promote humanities-related social policies or practices based on individuals, families, societies, organizations, countries.
2. All rights of the articles decided to be published in JAPSS are transferred to the journal during the publishing process. The copyright transfer of the articles is taken by filling in and signing the form presented on the journal website. Publications of the authors who do not send this form cannot be published.
3. At JAPSS, the studies are taken into consideration together with the Plagiarism Report (iThenticate, Turnitin). The plagiarism rate should be less than 15%. If a plagiarism report is not included or the plagiarism rate is high, the editor has the right to reject the article directly.
4. All legal, economic and ethical obligations of the articles sent to JAPSS belong to the authors. The articles sent to JAPSS to be published should not have been published in any media before and it should not be in the process of publication evaluation when added to the system. In addition, the symposium papers can be published provided that the place of presentation, meeting and the date are recorded and the full text version is not published elsewhere. However, the responsibility of any problem likely to arise from this publication activity belongs to the author. Besides, Ethical Committee approval must be obtained for studies on clinical and experimental human and animals requiring an Ethics Committee decision, this approval must be stated in the article and must be submitted as an appendix at the end of the article. Publications that do not meet this requirement are not acceptable.
5. Articles that do not comply with the Style Guidelines in the Author Guidelines tab of JAPSS may not be considered.
6. Journal Refereeing and Evaluation Process: Double-blind review method is applied in our journal. The referees are not informed about who the submitted article belongs to, and the author(s) are not informed about the identities of the reviewers. All evaluation processes and referee reports are stored in a digital archive. Articles in which the referees give negative reports are not published and are not returned to their author(s); administrative and judicial responsibility cannot be accepted in this regard. In the articles, the referees' correction requests are sent to the author(s) for necessary changes. The authors take into account the requests, suggestions and warnings of the referees and the editor. However, the authors can object to the referee's decisions and the issues they disagree with by stating their reasons. In this case, the opinion of another referee is sought. In cases where one of the referee's reports is positive and the other is negative, the article is sent to a third referee. It is the author's responsibility to submit the corrected article text to the journal within the specified time. Editor(s) have the authority to make minor non-essential corrections in the articles to be published. Referee opinions only express opinions to the editors in making the final decision. The final decision belongs to the editors.

In our journal, the evaluation process of the articles is carried out according to the following points:

- Articles in accordance with scientific ethical rules; It is evaluated by the editor and/or the members of the editorial board in terms of purpose, scope, method and writing principles. After the pre-check by the journal editors, articles are evaluated In our journal.
- The articles that are suitable for evaluation are primarily directed to two referees who are suitable for the field with their scientific studies, to be evaluated without specifying the identity of the author (blind refereeing).
- Within 7 days, the referee has the right to accept or reject the evaluation task. The referee who accepts the assignment is given 15 days to evaluate the article. The speed of the evaluation process of the articles is the responsibility of the referee.
- If both referees give the opinion " publishable ", the articles are published in the volume and number to be determined by the editorial board of the journal as soon as possible.
- In case one of the referees gives a positive opinion and the other a negative opinion; the article is sent to a third referee. In this case, the publication of the article depends on the report of the third referee.
- The articles are not returned whether they are published or not. The authors have to take into account the criticisms and suggestions of the referees regarding the corrections of the article they sent.
- It is the author's responsibility to deliver the corrected article text to the journal within the specified time. When necessary, the corrected text can be re-examined by the referees. The authors are not informed about the identities of the referees, and the referees are not informed about the authors and the article (Blind Refereeing).
- Referee evaluation reports are stored in the journal's digital archive.

SUBMISSION GUIDELINES

1. Articles must be written in the Microsoft Word Programme and the page structure must be created as follows:

Paper Size	A4 Vertical
Top Margin	3 cm
Bottom Margin	3 cm
Left Margin	3 cm
Right Margin	3 cm
Font	Times News Roman
Font Style	Normal
Type Size	(Head line) 12
Type Size	(Regular Text) 11
Type Size	(Footnote Text) 9
Type Size	(Abstract) 10
Paragraph Spacing	6 nk
Line Spacing	1
2. The abstract should be no more than 250 words and should have the following subsections.
 - **Summary** (which should contain details of the context for the article and methods/approached)
 - **Findings** (which should contain the key findings)
 - **Applications** (which should contain details of impact and application to Professional practice)
3. Full articles should be a maximum of 8000 words.
4. Manuscripts should have 3-5 keywords under the abstract.
5. The manuscripts should follow APA reference style.
6. The manuscripts that are not appropriate for submission guidelines cannot be include in peer review process.

DERGİ YAYIM İLKELERİ

1. Sosyal Çalışmalar Üzerine Akademik Perspektif Dergisi (JAPSS), yıllık olarak İngilizce, Almanca ve Türkçe dillerinde çalışmaların yayınlandığı uluslararası, ücretsiz hakemli bir dergidir. Gerekli durumlarda özel ya da ek sayılar yayınlanabilmektedir. JAPSS, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel nitelikteki çalışmaları yayınlanarak sosyal bilimler ve yönetim bilimleri alanına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Sosyal Çalışmalar Üzerine Akademik Perspektif Dergisi (JAPSS), sosyal bilimler (yönetim bilimleri, sağlık yönetimi, iletişim, felsefe, psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmet, ekonomi, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, turizm, hukuk ve kamu yönetimi gibi birçok sosyal bilim branşını içerir) alanında bireylere, ailelere, toplumlara, kuruluşlara, ülkelere dayanan beşeri bilimlerle ilgili sosyal politikaları veya uygulamaları analiz etme, araştırma, tartışma ve teşvik etme ile ilgili özgün nitelikte ampirik ve teorik çalışmaları yayımlar.

2.JAPSS’da yayınlanmasına karar verilen çalışmaların bütün hakları yayın sürecinde dergiye devredilmektedir. Makalelerin telif hakkı devri, dergi internet sayfasında sunulan form doldurulup imzalanmak suretiyle alınır. Bu formu göndermeyen yazarların yayınları basılamaz.

3.JAPSS’da çalışmalar, İntihal Raporu (IThenticate, Turnitin) ile değerlendirilmeye alınmaktadır. İntihal raporunun %15’den az olması gerekir. İntihal raporu eklenmediği veya intihal oranının yüksek olması takdirde editör makaleyi direkt reddetme hakkına sahiptir.

4. JAPSS’e gönderilen yazıların tüm yasal, ekonomik ve etik yükümlülükleri yazarlarına aittir. Yayınlanmak üzere JAPSS’a gönderilen yazıların daha önce herhangi bir mecrada yayınlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde yayın değerlendirme sürecinde olmaması gerekmektedir. Ayrıca sempozyum bildirileri, sunum yeri, toplantı ve tarihi kaydedilmek ve tam metni başka bir yerde yayımlanmamak kaydıyla yayımlanabilir. Ancak bu yayın faaliyetinden kaynaklanabilecek sorunların sorumluluğu yazarına aittir. Ayrıca klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerinde Etik Kurul kararı gerektiren çalışmalar için Etik Kurul onayı alınmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve makale sonunda ek olarak sunulmalıdır. Bu şartı sağlamayan yayınlar kabul edilmez.

5.JAPSS’ın yazım kuralları sekmesinde yer alan Yazım İlkeleri’ne herhangi bir açıdan uygunluk arz etmeyen yazılar değerlendirilmeye alınmayabilir.

6. Dergi Hakemlik ve Değerlendirme Süreci: Dergimizde, çift kör hakemli değerlendirme (double-blind review) yöntemi uygulanmaktadır. Gönderilen makalenin kime ait olduğu hakkında hakemlere; makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında ise yazar(lar)a ve başka kişilere bilgi verilmez. Tüm değerlendirme süreçleri ve hakem raporları, dijital arşivde saklanmaktadır. Hakemlerin olumsuz rapor verdiği makaleler yayımlanmaz ve yazar(lar)ına geri verilmez; bu konuda idarî ve adlî sorumluluk kabul edilmez. Makalelerde hakemlerin düzeltme istekleri, gerekli değişiklikler için yazar(lar)ına gönderilir. Yazarlar, hakemlerin ve editörün istek, öneri ve uyarılarını dikkate alırlar. Ancak, yazarlar, hakem kararlarına ve katılmadıkları hususlara gerekçelerini belirterek itiraz edebilirler. Bu durumda başka bir hakemin görüşüne başvurulur. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olduğu durumlarda, makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Belirtilen süre içinde, düzeltilmiş makale metni dergiye göndermenin sorumluluğu yazara aittir. Dizinleme kriterleri gereğince, Editör/Editörler, yayımlanacak makalelerde, esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapma yetkisine sahiptir. Hakem görüşleri editörlere son kararı vermede sadece görüş belirtir. Son karar editörlere aittir.

Dergimizde, makalelerin değerlendirme süreci, aşağıda belirtilen hususlara göre yapılmaktadır:

- Bilimsel etik kuralları gereği makaleler; amaç, kapsam, yöntem ve yazım ilkeleri açısından editör ve/veya yayım kurulu üyeleri tarafından değerlendirilir. Dergi editörlerince, ön kontrol aşaması sonrasında, dergimizde makaleler değerlendirmeye alınır.
- Değerlendirmeye alınan makaleler, yazarının kimliği belirtilmeksizin (kör hakemlik) değerlendirilmek üzere, bilimsel çalışmaları ile alana uygun öncelikle iki hakeme yönlendirilir.
- 7 gün içinde hakemin değerlendirme görevini kabul edip etmeme hakkı vardır. Görevi kabul eden hakeme, makaleyi değerlendirmek için 15 günlük süre verilir. Makalelerin değerlendirilmesi sürecinin hızı, hakemin sorumluluğundadır.
- İki hakemin de "Yayınlanması Uygun" görüşü bildirmesi halinde, makaleler, en kısa sürede dergi yayım Kurulunun belirleyeceği cilt ve sayıda yayımlanır. Aksi halde makaleler dergide yayımlanmaz.
- Hakemlerden birinin olumlu, diğerinin olumsuz görüş bildirmesi durumunda; makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Bu durumda makalenin yayımlanması üçüncü hakemin raporuna bağlıdır.
- Makaleler yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez. Gönderdikleri makale hakkında yazarlar, hakemlerin düzeltmeleri ile ilgili olarak eleştiri ve önerilerini dikkate almak zorundadırlar.
- Belirtilen süre içinde, düzeltilmiş makale metnini dergiye ulaştırmak yazarın sorumluluğundadır. Gerektiğinde, düzeltilmiş metin, hakemlerce tekrar incelenebilir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, yazarlar ve makale hakkında da hakemlere bilgi verilmez (Kör Hakemlik).
- Hakem değerlendirme raporları dergi dijital arşivinde saklanır.

YAYIN GÖNDERME KURALLARI

1. Makaleler Microsoft Word Programında yazılmalı ve sayfa yapısı aşağıdaki gibi oluşturulmalıdır:

Kağıt Boyutu: A4 Dikey
Üst Kenar Boşluğu: 3 cm
Alt Kenar Boşluğu: 3 cm
Sol Kenar Boşluğu: 3 cm
Sağ Kenar Boşluğu: 3 cm
Font: Times News Roman
Yazı Tipi Stili: Normal
Tür Boyutu (Başlık): 12
Tür Boyutu (Normal Metin): 11
Tür Boyutu (Dipnot Metni): 9
Tür Boyutu (Özet): 10
Paragraf Boşluğu: 6 nk
Satır Aralığı: 1

2. Özet 250 kelimedenden fazla olmamalı ve aşağıdaki alt bölümlere sahip olmalıdır.

- Özet (makale içeriğinin detaylarını içermeli ve yöntemlerle / ele alınmalı)
- Bulgular (anahtar bulguları içermesi gerekir)
- Uygulamalar (mesleki uygulamaların ayrıntıları ve içeriği gerekir)

3. Tam makaleler en fazla 8000 kelime olmalıdır.

4. Anahtar kelimeler; özetin altında 3-5 anahtar kelimeye sahip olmalıdır.

5. Yazılar APA referans stilini izlenmelidir.

6. Gönderme yönergeleri için uygun olmayan yazılar, hakem incelemesine dahil edilemez.

MAKALELER/ ARTICLES

2026 Yılı, Sayı: 1 Makaleleri (2026 Year, Issue: 1 Articles)

Başlık	Türü	Konu	Yazarlar	Gönderilme Tarihi	Kabul Tarihi
TÜRKİYE'DE SAĞLIK YÖNETİMİ DOKTORA TEZLERİNDE İSTATİSTİKSEL YÖNTEMLERİN ANALİZİ: 2024 YILI ANALİZİ	Araştırma Makalesi	Sağlık Kurumları Yönetimi	Arif Söyler, Ümit Çıraklı	18 Ocak 2026	2 Şubat 2026
READABILITY OF COOKIE POLICIES OF E-COMMERCE PLATFORMS OPERATING IN TÜRKİYE	Araştırma Makalesi	İşletme	Ali Alper Akgün	9 Ağustos 2026	22 Eylül 2026
DESTİNASYON ÇEKİCİLİK UNSURU OLARAK TÜRKİYE'DE GASTRONOMİ MÜZELERİ: ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ MÜZE VE SERGİ SALONU (SARAP MÜZESİ)	Araştırma Makalesi	Gastronomi	Dilan Özdemir, Kadriye Alev Garip	11 Ağustos 2026	4 Eylül 2026
OECD ÜLKELERİNİN SAĞLIK PROFİLLERİ	Araştırma Makalesi	Sağlık Kurumları Yönetimi	Ferhat Bolukçu	21 Ağustos 2026	11 Eylül 2026
E-TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: SCOPUS VERİTABANI ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA	Araştırma Makalesi	Finans ve Yatırım (Diğer)	Çağatay Murat Yıldız, Alper Gedik	5 Eylül 2026	17 Eylül 2026
CAPITALISM FROM KARL POLANYI TO SUSAN STRANGE: A SOCIAL AND A POLITICAL POLICYMAKING DILEMMA	Derleme	Kamu Yönetimi	Ertuğrul Gökçekuyu	6 Eylül 2026	17 Eylül 2026

	JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES (JAPSS) **** SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ	
E-ISSN: 2667-5889	https://dergipark.org.tr/tr/pub/japss	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı:1, Eylül 2026	Issue:1, September, 2026	Received Date / Geliş Tarihi: 18.01.2026 Accepted Date / Kabul Tarihi: 02.02.2026
TÜRKİYE'DE SAĞLIK YÖNETİMİ DOKTORA TEZLERİNDE İSTATİSTİKSEL YÖNTEMLERİN ANALİZİ: 2024 YILI ANALİZİ ♦♦♦ ANALYSIS OF STATISTICAL METHODS IN HEALTH MANAGEMENT DOCTORAL THESES IN TURKIYE: 2024 ANALYSIS		
Atıf/ to Cite (APA): Söyler, A. ve Çıraklı, Ü. (2026). Türkiye'de sağlık yönetimi doktora tezlerinde istatistiksel yöntemlerin analizi: 2024 yılı analizi, Journal of Academic Perspective on Social Studies (JAPSS), 1(1), 1-12		Arif SÖYLER* Ümit ÇIRAKLI**
DOI: https://doi.org/10.35344/japss.1866251		

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye'de sağlık yönetimi alanında 2024 yılında tamamlanan doktora tezlerinde kullanılan istatistiksel testlerin dağılımını ve metodolojik eğilimlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. YÖK Tez Merkezi'nden elde edilen 73 doktora tezi nitel içerik analizi yöntemiyle sistematik olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında tezlerin başlık ve özetleri üzerinden istatistiksel testlerin varlığı tespit edilmiş, kullanıldığı belirlenen tezlerin yöntem bölümleri detaylı olarak analiz edilmiştir. İncelenen tezlerin %71,2'si (52 tez) nicel, %27,4'ü (20 tez) nitel araştırmalardır. Nicel çalışmalarda en sık kullanılan istatistiksel testler T-testi (n=27) ve ANOVA (n=27) olmuştur. Parametrik olmayan testler arasında Mann-Whitney U (n=9) ve Kruskal-Wallis (n=9) testleri öne çıkmıştır. Toplam 15 tezde hem parametrik hem de parametrik olmayan testler birlikte kullanılmıştır. Veri analizi için en yaygın kullanılan yazılım SPSS (n=45) olarak belirlenmiştir. Bulgular, sağlık yönetimi araştırmalarındaki metodolojik yaklaşımlara ışık tutmakta ve gelecekteki çalışmalara yön göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık yönetimi, istatistiksel analiz, parametrik testler, parametrik olmayan testler, doktora tezi.

ABSTRACT

This study aims to analyze the distribution and methodological trends of statistical tests used in doctoral dissertations completed in health management field in Turkey in 2024. 73 doctoral dissertations obtained from YÖK Thesis Center were systematically examined using qualitative content analysis method. Within the scope of the research, the presence of statistical tests was determined through the titles and abstracts of the theses, and the method sections of the theses determined to be used were analyzed in detail. 71.2% (52 theses) of the examined theses were quantitative and 27.4% (20 theses) were qualitative research. The most frequently used statistical tests in quantitative studies were T-test (n=27) and ANOVA (n=27). Among non-parametric tests, Mann-Whitney U (n=9) and Kruskal-Wallis (n=9) tests stood out. Both parametric and non-parametric tests were used together in 15 theses. The most widely used software for data analysis was determined as SPSS (n=45). The findings shed light on methodological approaches in health management research and provide direction for future studies.

Keywords: Health management, statistical analysis, parametric tests, non-parametric tests, doctoral thesis.

1. GİRİŞ

Sağlık yönetimi, sağlık sistemlerinin etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesini amaçlayan multidisipliner bir alandır. Bu alanda yapılan akademik çalışmalar, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmak ve yönetim süreçlerini optimize etmek için önemli veriler sunar. Sağlık yönetimi araştırmalarında istatistiksel analiz teknikleri, karar alma süreçlerini güçlendiren ve bilimsel bulguların geçerliliğini sağlayan temel araçlardır.

* Doktora Öğrencisi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, arifsoyler@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7699-6316>

**Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, umit.cirakli@bakircay.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3134-8830>

Parametrik ve parametrik olmayan istatistik testleri, sağlık yönetimi araştırmalarında sıklıkla kullanılan analiz yöntemleridir.

Parametrik testler, normal dağılım gibi belirli varsayımlara dayanarak verilerin analiz edilmesini sağlarken, parametrik olmayan testler daha esnek yapıları ile dağılımdan bağımsız analiz yapma imkânı sunar. Bu teknikler, araştırmacıların verilerden daha güvenilir ve anlamlı sonuçlar elde etmelerine olanak tanır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de 2024 yılı itibarıyla sağlık yönetimi alanında tamamlanmış doktora tezlerinde kullanılan istatistik tekniklerini analiz etmektir. Araştırma kapsamında YÖK Tez Merkezi'nde yayımlanan 73 doktora tezi incelenmiş, bu tezlerde parametrik ve parametrik olmayan testlerin kullanım durumu tespit edilmiştir. Tezlerin başlık ve özetleri üzerinden istatistik testlerin varlığı belirlenmiş, yöntem bölümleri detaylı bir şekilde analiz edilerek kullanılan testler kodlanmıştır.

Sağlık yönetimi alanında istatistik tekniklerinin kullanımı üzerine yapılan araştırmalar sınırlı olup, bu çalışmanın literatüre önemli katkılar sunması hedeflenmektedir. Özellikle hangi istatistik testlerinin daha fazla tercih edildiği ve bu testlerin sağlık yönetimi araştırmalarındaki rolü literatürde yeterince ele alınmamıştır. Bu çalışmanın, metodolojik açıdan mevcut boşlukları doldurması ve gelecekte yapılacak araştırmalara yön vermesi beklenmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'de sağlık yönetimi alanındaki doktora tezlerinde kullanılan istatistiksel yöntemleri sistematik olarak inceleyen kapsamlı araştırma olma özelliği taşımaktadır. Çalışmanın alana temel katkıları şunlardır: (1) Sağlık yönetimi araştırmacılarına metodolojik tercihler konusunda güncel bir perspektif sunmak, (2) Parametrik ve parametrik olmayan testlerin kullanım örüntülerini ortaya koyarak araştırma tasarımlarına rehberlik etmek, (3) Alandaki metodolojik eğilimleri belirleyerek gelecek araştırmalar için temel oluşturmak.

2. İSTATİSTİKSEL ANALİZ TEKNİKLERİ: GENEL BİR BAKIŞ

İstatistiksel analiz teknikleri, veri yorumlama ve hipotez testlerine yapılandırılmış bir yaklaşım sağlayarak çeşitli alanlarda temel teşkil etmektedir. Bu bölüm, parametrik ve parametrik olmayan testlerin tanımlarına, parametrik testlerin altında yatan temel varsayımlara, parametrik olmayan testlerin kullanım koşullarına ve her iki test türünün sağlık yönetimi tezlerindeki örneklerine odaklanarak istatistiksel analiz tekniklerine kapsamlı bir genel bakış sunmaktadır.

Akademik tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerinin sistematik analizi, farklı disiplinlerde önemli bir araştırma alanı olarak gelişmektedir. Uluslararası literatürde, tez ve makalelerdeki metodolojik eğilimleri inceleyen bibliometrik ve sistematik derleme çalışmaları bulunmaktadır. Örneğin, sağlık bilimleri alanında yapılan meta-analizler ve metodolojik incelemeler, araştırma kalitesinin değerlendirilmesi ve standartların belirlenmesi açısından önemli katkılar sunmuştur. Türkiye'de ise sağlık yönetimi alanında tezlerin metodolojik özelliklerini inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve alandaki istatistiksel yöntem kullanımına ilişkin güncel bir panorama sunmayı hedeflemektedir.

2.1. Parametrik ve Parametrik Olmayan Testlerin Tanımı

İstatistiksel analiz teknikleri, sağlık, psikoloji ve mühendislik gibi çeşitli alanlarda, örnek verilere dayanarak popülasyonlar hakkında çıkarımlar yapmak için kritik öneme sahiptir. Bu teknikler arasında, parametrik ve parametrik olmayan testler, her biri farklı özelliklere ve uygulamalara sahip temel yaklaşımlar olarak hizmet eder.

Parametrik testler, veriler için belirli bir dağılımı, tipik olarak normal dağılımı varsayan istatistiksel testlerdir. Bu testler, örneklemin alındığı popülasyon hakkında çıkarımlar yapmak için ortalama ve varyans gibi parametrelere dayanır. Parametrik testlerin yaygın örnekleri arasında gruplar arasındaki ortalamaları karşılaştırmak için kullanılan t-testi ve ANOVA yer alır. Bu testler, normallik ve varyansların homojenliği de dahil olmak üzere verilerle ilgili belirli varsayımlara dayanır ve bu

varsayımların ihlal edildiği belirli senaryolarda uygulanabilirliklerini sınırlayabilir (Fagerland, 2012; Sedgwick, 2015).

Buna karşılık, Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis testi gibi parametrik olmayan testler belirli bir dağılım varsaymaz ve özellikle sıralı verileri veya parametrik testler için gerekli varsayımları karşılamayan verileri analiz etmek için kullanılır (Thatcher vd., 2005; Vickers, 2005).

2.2. Parametrik Testlerin Temel Varsayımları

2.2.1. Normallik Dağılımı

Parametrik testler, sonuçların geçerli olması için karşılanması gereken birkaç temel varsayıma dayanır. Birincil varsayımlardan biri veri dağılımının normallikidir. Bu varsayım, özellikle küçük örneklem boyutları için verilerin normal bir dağılım izlemesi gerektiğini öne sürer. Veriler normal dağılmıyorsa, parametrik testlerin sonuçları yanıltıcı olabilir (Sørensen, 2020; Goodman ve Li, 2012).

Çeşitli çalışmalar, Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri gibi normallik testlerinin bu varsayımı değerlendirmedeki etkinliğini incelemiştir. Mendes ve Pala (2003) Shapiro-Wilk testinin özellikle küçük örneklem büyüklükleri için Kolmogorov-Smirnov testine kıyasla daha yüksek güç gösterdiğini ve pratik uygulamalardaki faydasını ortaya koyduğunu tespit etmiştir.

2.2.2. Varyans Homojenliği

Parametrik testlerin bir diğer temel varsayımı, Levene testi ve Bartlett testi gibi testler kullanılarak değerlendirilebilen varyansların homojenliğidir. Bu testler, birçok parametrik analiz için bir gereklilik olan farklı grupların benzer varyanslara sahip olup olmadığını değerlendirir (Fagerland, 2012; Sedgwick, 2015).

2.3. Parametrik Olmayan Testlerin Kullanım Koşulları

Parametrik olmayan testler özellikle belirli koşullar altında kullanışlıdır. Bu koşulların başında, bu testlerin normallik kriterini karşılamayan verilere uygulanmasına olanak tanıyan dağılımsal varsayımların olmaması gelmektedir. Bu esneklik, parametrik olmayan testleri sıralı verilerin veya parametrik testler kullanıldığında sonuçları çarpıtabilecek aykırı değerlere sahip verilerin analizi için uygun hale getirir (Su ve Spindler, 2013; Mammen vd., 2019).

2.4. Yaygın Kullanılan İstatistiksel Testler

2.4.1. Parametrik Testler

İstatistiksel analizde birkaç temel parametrik test yaygın olarak kullanılmaktadır. T-testi, istatistiksel olarak birbirlerinden farklı olup olmadıklarını belirlemek için iki grubun ortalamalarını karşılaştıran testtir. ANOVA (Varyans Analizi), bu kavramı üç veya daha fazla gruptaki ortalamaları karşılaştırmak için genişletir (Chang vd., 2015). Pearson korelasyon katsayısı, iki sürekli değişken arasındaki doğrusal ilişkinin gücünü ve yönünü ölçen bir diğer önemli parametrik testtir (Fagerland vd., 2011; Sedgwick, 2015).

2.4.2. Parametrik Olmayan Testler

Mann-Whitney U testi, bağımsız t-testine yaygın olarak kullanılan parametrik olmayan bir alternatiftir ve iki bağımsız grubun normallik varsayımı olmadan karşılaştırılmasına olanak tanır (Mizutani, 2023; Cessie vd., 2020). Kruskal-Wallis testi, ANOVA'nın parametrik olmayan bir karşılığı olarak hizmet eder. Spearman korelasyonu, iki sıralı değişken arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü değerlendiren parametrik olmayan bir yöntemidir (Chen ve Pouzo, 2015; Patilea, 2012).

Sonuç olarak, parametrik ve parametrik olmayan testler arasındaki farkların anlaşılması, veri analizi için uygun istatistiksel yöntemin seçilmesi açısından çok önemlidir. Bu testler arasındaki seçim, dağılım, varyans ve örneklem büyüklüğü de dahil olmak üzere verilerle ilgili temel varsayımlara bağlıdır. Araştırmacılar bu ilkelere bağlı kalarak istatistiksel analizlerinin geçerli ve güvenilir olmasını sağlayabilir ve bulgularının daha doğru yorumlanmasını sağlayabilirler.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiş betimsel bir araştırmadır. İçerik analizi, yazılı ve görsel materyallerin sistematik olarak analiz edilmesini sağlayan objektif ve güvenilir bir yöntemdir (Krippendorff, 2018; Neuendorf, 2017).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, YÖK Tez Merkezi'nde kayıtlı "sağlık yönetimi" alanında tamamlanmış doktora tezleri oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Patton, 2014).

Örneklem Seçim Kriterleri:

- 2024 yılında tamamlanmış olmak
- "Sağlık Yönetimi" ana bilim dalında yazılmış olmak
- Tam metin erişime açık olmak
- Türkçe yazılmış olmak

Bu kriterlere uygun toplam 73 doktora tezi örnekleme oluşturmıştır.

Bu çalışmada yalnızca doktora tezlerine odaklanılmasının temel gerekçesi, doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerine kıyasla daha kapsamlı metodolojik yaklaşımlar ve ileri düzey istatistiksel analizler içermesidir. Doktora tezleri, özgün bilimsel katkı sunma zorunluluğu nedeniyle daha sofistike araştırma desenleri ve çok değişkenli analiz teknikleri kullanmakta, bu durum istatistiksel yöntem kullanımının değerlendirilmesi açısından daha zengin bir veri seti sunduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, doktora düzeyindeki araştırmacıların metodolojik yetkinliklerinin yüksek lisans öğrencilerine göre daha gelişmiş olması beklenmekte, bu da alandaki en iyi uygulamaların belirlenmesi için daha uygun bir örneklem oluşturacağı düşünülmektedir.

3.3. Veri Toplama

Veriler, Kasım 2024 tarihinde YÖK Tez Merkezi veri tabanından sistematik tarama yöntemiyle elde edilmiştir (Cooper, 2016). Doküman analizi tekniği kullanılarak her tez için aşağıdaki bilgiler kaydedilmiştir (Bowen, 2009):

- Tez başlığı ve yazarı
- Üniversite ve anabilim dalı
- Danışman unvanı
- Sayfa sayısı
- Kullanılan istatistiksel testler
- Kullanılan yazılımlar

3.4. Veri Analizi

İçerik analizi iki aşamada gerçekleştirilmiştir (Hsieh ve Shannon, 2005):

1. Ön tarama: Tez başlığı ve özeti incelenerek istatistiksel analiz içerip içermediği belirlenmiştir.
2. Detay analiz: İstatistiksel analiz içeren tezlerin yöntem bölümleri detaylı olarak incelenmiş ve kullanılan testler kodlanmıştır.

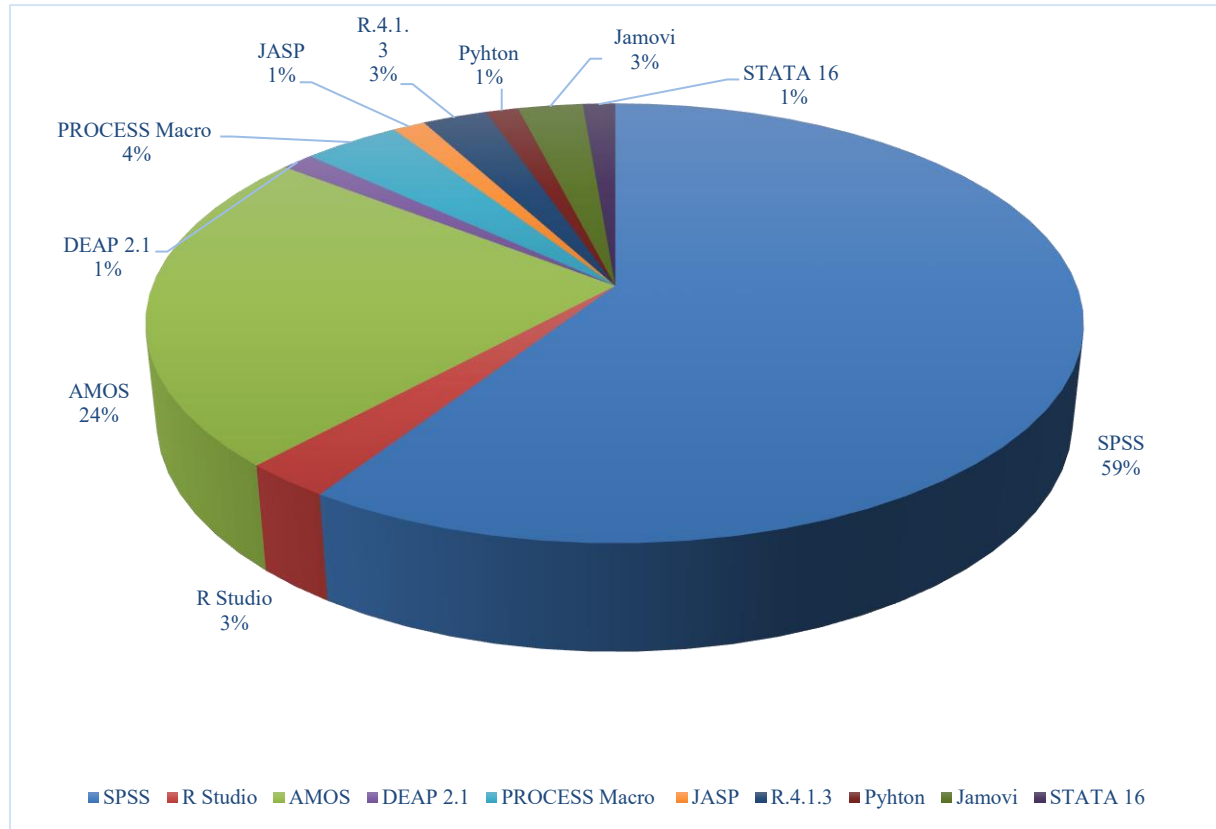
Kodlama güvenilirliğini sağlamak için rastgele seçilen 15 tez (%20) ikinci bir araştırmacı tarafından da kodlanmış ve Cohen's Kappa katsayısı hesaplanmıştır ($\kappa = 0.89$). Cohen's Kappa değeri 0.80'in üzerinde olduğu için kodlama güvenilirliği yüksek kabul edilmiştir (Landis ve Koch, 1977). Veriler SPSS 28.0 programında analiz edilmiş, tanımlayıcı istatistikler ve frekans analizleri kullanılmıştır (Field, 2024).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

73 doktora tezinin başlık, özet, içindekiler, yöntem ve istatistiksel analiz kısımları okunmuş ve detaylıca incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen tezlerin büyük bir kısmını nicel araştırmalar oluşturmaktadır. 73 doktora tezinin incelenmesi sonucunda 52 tanesi nicel (%71,2), 20 tanesi nitel (%27,4) ve 1 tanesi analiz edilememiştir (%1,4). Nicel çalışmalarda en çok kullanılan istatistiksel testler T-testi (n=27, %51,9) ve ANOVA (n=27, %51,9) olmuştur. Bunları regresyon analizleri (n=19, %36,5), korelasyon analizleri (n=15, %28,8) takip etmiştir. Parametrik olmayan testlerde Mann-Whitney U (n=9, %17,3) ve Kruskal-Wallis (n=9, %17,3) en sık kullanılan testlerdir.

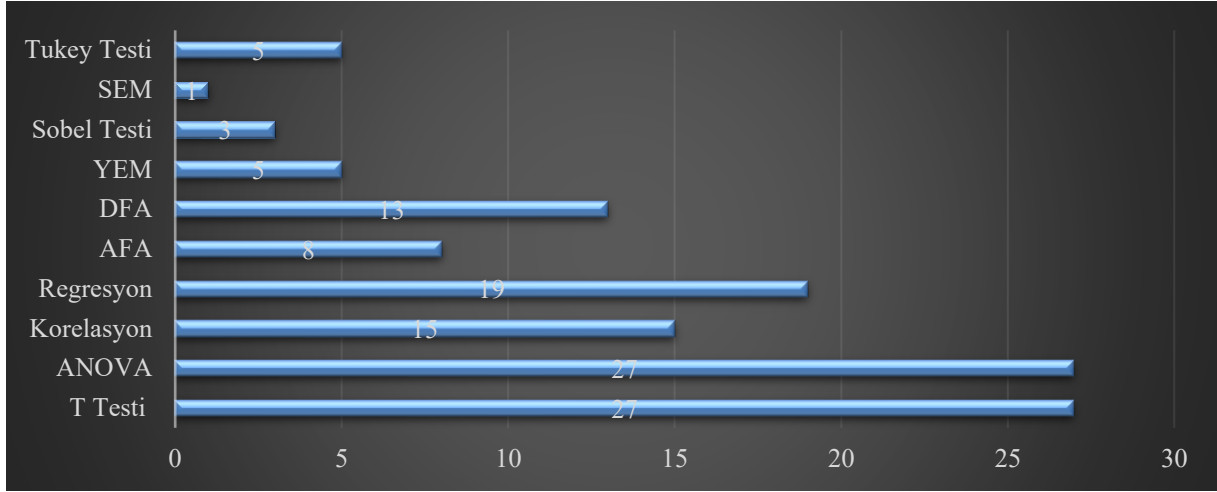
Toplam 73 tez arasında 52 tanesi nicel (%71,2), 20 tanesi nitel (%27,4) ve 1 tanesi analize dahil edilememiştir (%1,4). Bu tezler incelenirken excel formatında başlık, Nitel/Nicel, kullanılan Parametrik testler, kullanılan non parametrik testler, kullanılan programlar şeklinde hazırlanmıştır. Nicel çalışmalar çoğunlukla istatistiksel analizlere dayanmaktadır ve bu analizlerde parametrik ve non-parametrik testlerden yaygın olarak yararlanılmakta olduğu görülmüştür (Field, 2024; Pallant, 2020).

Nicel analizlerde en çok tercih edilen yazılım programları arasında SPSS, Amos ve R programlarının kullanımı dikkat çekmektedir. SPSS, toplam 45 tezde kullanılırken, Amos 18 tezde tercih edilmiştir. Benzer şekilde, sağlık yönetimi alanında yapılan diğer araştırmalarda da SPSS'in yaygın olarak tercih edildiği görülmektedir (Güner ve Ulusoy, 2024). Bunun yanı sıra, Process Macro ve Python gibi programlara da bazı çalışmalarda yer verilmiş olup Şekil 1'de gösterilmiştir (Hair vd., 2019).

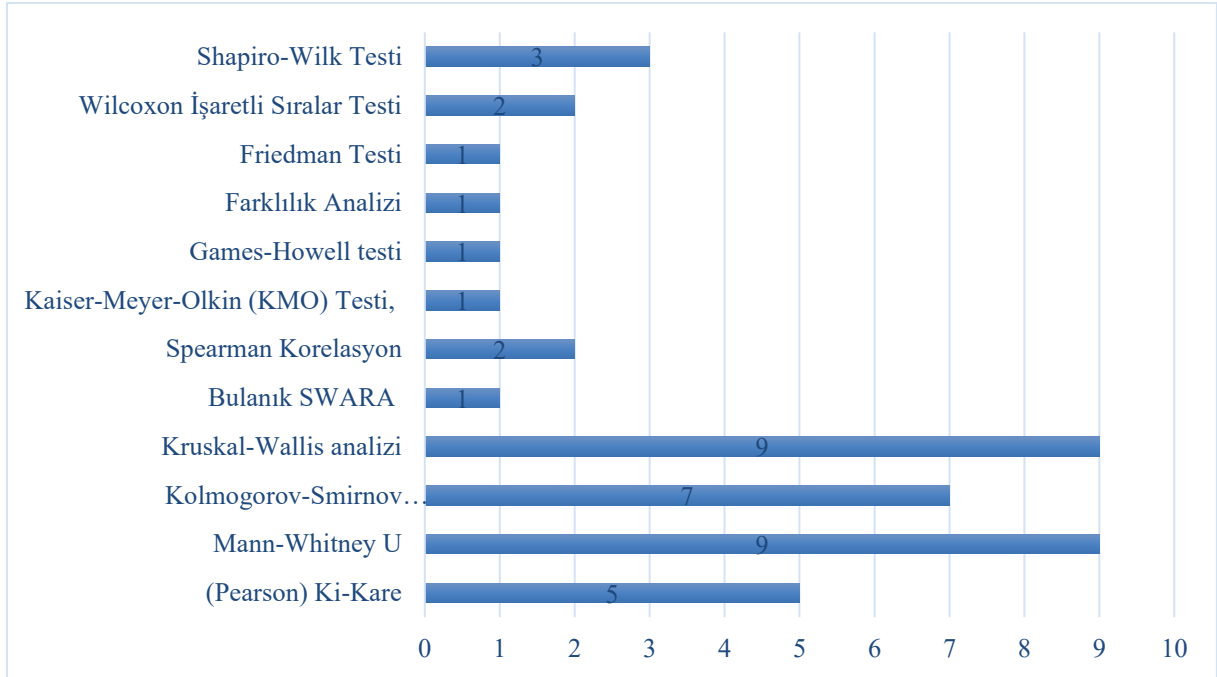
Şekil 1: Kullanılan programlar ve yazılımlar

Nicel çalışmalar kapsamında uygulanan temel istatistiksel testler incelendiğinde, en yaygın olarak kullanılan testlerin T-Testi (n=27) ve ANOVA (n=27) olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, regresyon analizleri (n=19), korelasyon analizleri (n=15), açıklayıcı faktör analizi (AFA) (n=3) ve yapısal eşitlik modeli (YEM) (n=5) gibi ileri düzey analiz yöntemlerine de yer verildiği belirlenmiş olup Şekil 2'de gösterilmiştir (Byrne, 2016; Kline, 2023).

Şekil 2: Kullanılan temel istatistiksel testler

Parametrik olmayan testler incelendiğinde, en yaygın olarak Mann-Whitney U testi (n=9) ve Kruskal-Wallis analizi (n=9) kullanılmıştır. Bunları Pearson Ki-Kare testi (n=5), Kolmogorov-Smirnov testi (n=7), Wilcoxon işaretli sıralar testi (n=2) ve Friedman testi (n=1) takip etmektedir. Bu bulgular, nitel ve nicel yöntemlerin tezlerdeki dağılımının belirgin bir farklılık gösterdiğini ortaya koymakta olup Şekil 3'te gösterilmiştir (Tabachnick vd.,2007).

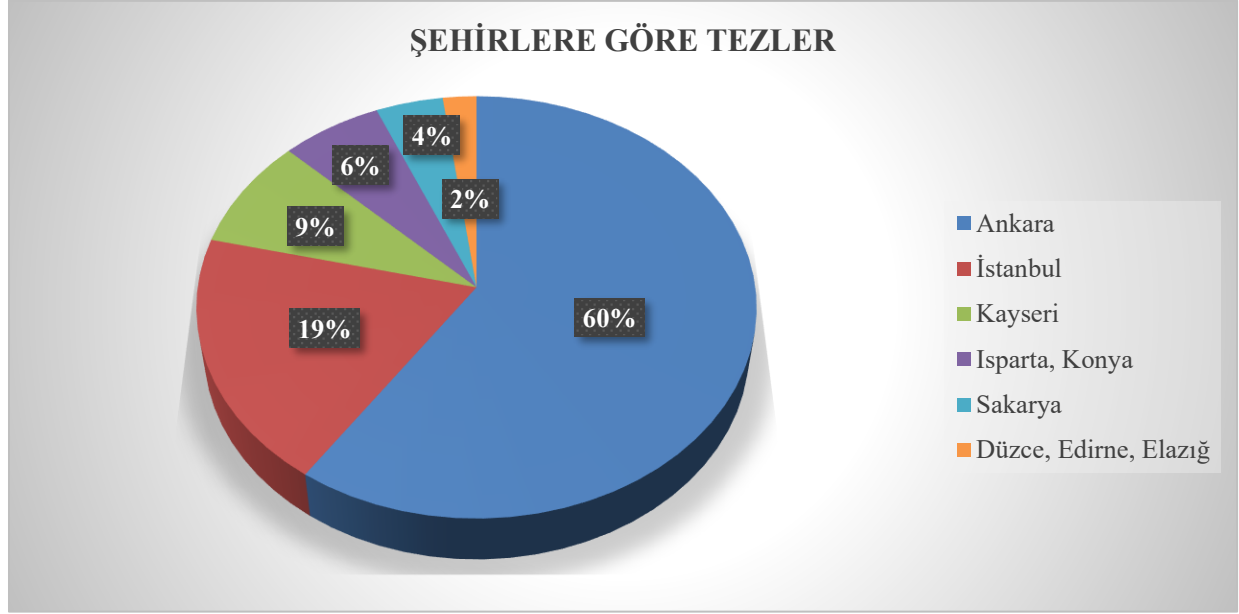

Şekil 3: Kullanılan parametrik olmayan testler

İncelenen 52 tezde ortalama sayfa sayısı 207,56, medyan sayfa sayısı 195, mod (en sık tekrar eden değer) 255 ve standart sapma 64,92 olarak hesaplanmıştır. Standart sapmanın yüksek olması, tez uzunluklarının geniş bir varyasyon gösterdiğini göstermektedir. Özellikle Sağlık Bilimleri Fakültesi'ndeki 6 doktora tezinin sayfa sayılarının 204, 123, 130, 121, 155 ve 130 olması dikkat çekicidir. Bu bulgu, sağlık bilimleri alanındaki tezlerin genel ortalamaya kıyasla daha kısa olduğunu göstermektedir.

Tezlerin üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde, en fazla tez üreten üniversitenin Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi olduğu (n=12) tespit edilmiştir. Üniversitelerin bulunduğu şehirlere göre tez dağılımı Şekil 4'te gösterilmiştir.

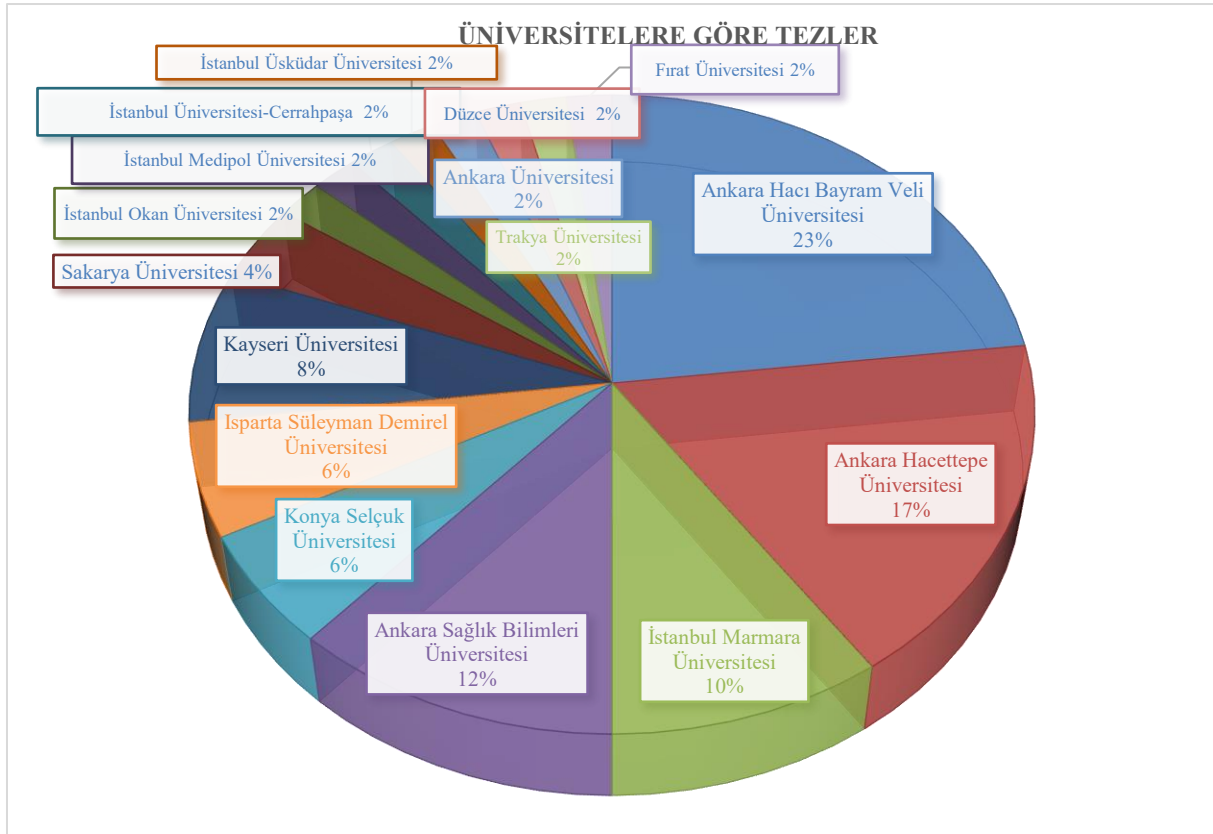
- **Ankara:** 28 tez
- **İstanbul:** 9 tez
- **Kayseri:** 4 tez
- **Isparta, Konya:** 3'er tez
- **Sakarya:** 2 tez
- **Düzce, Edirne, Elâzığ:** 1'er tez

Şekil 4: Şehirlere göre sağlık yönetimi doktora tezleri

Tezlerin üniversitelere göre dağılımı aşağıda sıralanmış olup Şekil 5'te gösterilmiştir.

- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi –12 tez
- Ankara Hacettepe Üniversitesi – 9 tez
- İstanbul Marmara Üniversitesi – 5 tez
- Ankara Sağlık Bilimleri Üniversitesi – 6 tez
- Konya Selçuk Üniversitesi – 3 tez
- Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi – 3 tez
- Kayseri Üniversitesi – 4 tez
- Sakarya Üniversitesi – 2 tez
- İstanbul Okan Üniversitesi – 1 tez
- İstanbul Medipol Üniversitesi – 1 tez
- İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa – 1 tez
- İstanbul Üsküdar Üniversitesi – 1 tez
- Ankara Üniversitesi – 1 tez
- Düzce Üniversitesi – 1 tez
- Trakya Üniversitesi – 1 tez
- Fırat Üniversitesi – 1 tez

Şekil 5: Üniversitelere göre sağlık yönetimi doktora tezleri

Bu dağılım incelendiğinde, en fazla doktora tezi üreten üniversitenin Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (n=12) olduğu görülmektedir. Bunu Ankara Hacettepe Üniversitesi (n=9) ve İstanbul Marmara Üniversitesi (n=5) takip etmektedir.

Bu veriler, akademik araştırmaların özellikle Ankara merkezli üniversitelerde yoğunlaştığını ve belirli üniversitelerin sağlık yönetimi ve ilgili alanlarda doktora programlarıyla öne çıktığını göstermektedir. Özellikle Hacettepe ve Marmara Üniversitesi gibi köklü sağlık ve yönetim bilimleri fakültelerine sahip kurumların tez üretiminde aktif olduğu dikkat çekmektedir.

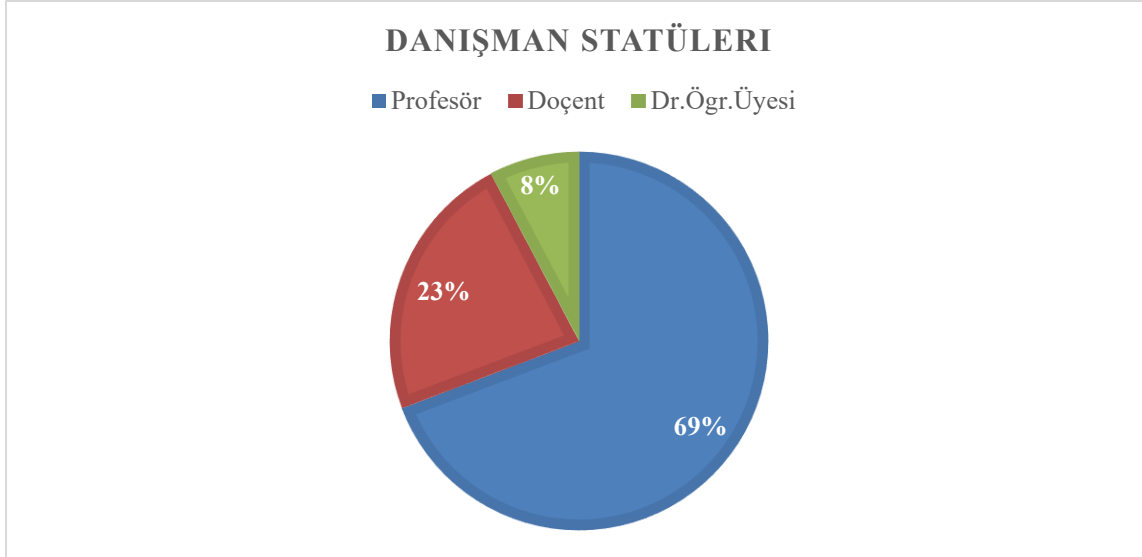
Bu bulgular, Türkiye'deki doktora tezlerinin bölgesel ve kurumsal dağılımını anlamada önemli bir katkı sağlamaktadır.

Bu sonuçlar, özellikle Ankara'nın tez üretiminde lider konumda olduğunu göstermektedir. Başkentteki akademik yoğunluk, kamu üniversitelerinin fazlalığı ve sağlık yönetimi alanındaki programların yoğunluğu, bu sonucu açıklamaktadır. Benzer şekilde, literatürde de Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerdeki üniversitelerin akademik üretimde daha baskın olduğu belirtilmektedir (YÖK, 2020).

Bu yoğunlaşmanın temel nedeni, söz konusu üniversitelerin sağlık yönetimi doktora programlarının Türkiye'deki en eski programlar arasında yer alması ve dolayısıyla daha fazla mezun vermiş olmalarıdır. Örneğin, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Yönetimi programı 1963 yılında, Marmara Üniversitesi programı ise 1982 yılında kurulmuştur. Program kuruluş tarihlerinin eskiliği, akademik kadro birikimi ve öğrenci kontenjanlarının yüksekliği bu kurumların tez üretiminde öne çıkmasını açıklamaktadır. Bu nedenle, üniversiteler arası tez sayısı karşılaştırmasının program yaşları dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Danışman akademik unvanlarının dağılımı şu şekilde olup Şekil 6'da gösterilmiştir.

- **Dr. Öğr. Üyesi:** 4
- **Doçent:** 12
- **Profesör:** 36

Şekil 6: Doktora Tezleri Danışman Statüleri

Bu sonuçlar, tez danışmanlarının büyük çoğunluğunun profesörlerden oluştuğunu göstermektedir. Özellikle Dr. Öğr. Üyesi danışmanlığındaki 4 tezin aynı üniversiteden çıkmış olması, ilgili üniversitenin akademik yapısı açısından dikkat çekici bir durumdur. Literatürde, doktora tezlerinde danışmanların genellikle profesörlerden seçildiği, ancak son yıllarda doçentlerin ve Dr. Öğr. Üyelerinin de giderek daha fazla danışmanlık yaptığı vurgulanmaktadır (Brew ve Lucas, 2009).

Bu analizler doğrultusunda, tezlerin büyük çoğunluğunun Ankara merkezli üniversiteler tarafından üretildiği, tez danışmanlarının ağırlıklı olarak profesörlerden oluştuğu ve Sağlık Bilimleri Üniversitesindeki tezlerin genel tez uzunluğuna kıyasla daha kısa olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, istatistiksel analiz yöntemlerinde parametrik testlerin baskın olduğu ve SPSS'in en yaygın kullanılan yazılım olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, sağlık yönetimi alanında yürütülen doktora tezlerinin metodolojik ve istatistiksel eğilimlerini analiz ederek, araştırma yöntemleri, kullanılan analiz teknikleri, tez danışmanlarının akademik statüleri ve üniversitelere göre dağılımlarını kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, sağlık yönetimi alanındaki akademik üretkenliğin belirli üniversitelerde yoğunlaştığını, metodolojik açıdan nicel araştırmaların baskın olduğunu ve istatistiksel analizlerde parametrik testlerin yaygın biçimde kullanıldığını göstermektedir.

Öncelikle, incelenen tezlerin büyük çoğunluğunu nicel araştırmalar (n=52, %71.2) oluştururken, nitel araştırmaların (n=20, %27.4) daha sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, sağlık yönetimi alanında istatistiksel analizlerin ön planda olduğunu ve sayısal verilerle desteklenen çalışmaların daha fazla tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Nicel araştırmaların büyük kısmında parametrik testler, nitel araştırmalarda ise içerik analizi ve tematik analiz gibi yöntemler kullanılmıştır. Literatürde de görüldüğü üzere, sağlık yönetimi alanındaki araştırmaların büyük bir kısmı kanıta dayalı yönetim ve veri analitiği temelli metodolojiler ile şekillenmektedir (Bryman, 2016; Creswell, 2014).

Kullanılan istatistiksel analizler incelendiğinde, T testi (n=27) ve ANOVA (n=27) en sık kullanılan teknikler olarak öne çıkmıştır. Bunun yanı sıra, Regresyon analizi (n=19), Korelasyon (n=15), Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA, n=3) ve Yapısal Eşitlik Modeli (YEM, n=5) gibi ileri düzey analiz yöntemlerine de başvurulduğu görülmüştür. Parametrik olmayan testler arasında ise Mann-Whitney U (n=9), Kruskal-Wallis testi (n=9) ve Kolmogorov-Smirnov testi (n=7) gibi teknikler sıkça kullanılmıştır. Bu bulgular, sağlık yönetimi araştırmalarında genellikle veri setlerinin normal dağılıma uygun olduğu

varsayımıyla çalışıldığını, ancak bazı durumlarda parametrik olmayan testlerin de tercih edildiğini göstermektedir.

Veri analizi için kullanılan yazılımlar incelendiğinde, SPSS (n=45) en yaygın kullanılan yazılım olurken, AMOS (n=18), Process Macro (n=3) ve R (n=4) gibi diğer yazılımlar da belirli ölçüde tercih edilmiştir. Sağlık yönetimi araştırmalarında SPSS'in yaygınlığı, geçmiş çalışmalarda da vurgulanmış olup, özellikle kolay kullanımı ve geniş istatistiksel analiz yelpazesi ile araştırmacılar tarafından tercih edildiği bilinmektedir (Field, 2024).

Üniversiteler bazında yapılan analizlerde, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (n=12) en fazla doktora tezi üreten kurum olarak öne çıkarken, Hacettepe Üniversitesi (n=9) ve Marmara Üniversitesi (n=5) onu takip etmektedir. Özellikle Ankara merkezli üniversitelerin tez üretiminde öne çıktığı görülmektedir. Bu dağılım, sağlık yönetimi alanındaki akademik çalışmaların belirli kurumsal yapılar içinde yoğunlaştığını ve bu üniversitelerin alanın gelişiminde lider konumunda olduğunu göstermektedir. Danışman akademik statüleri incelendiğinde, tezlerin büyük çoğunluğunun profesörler (n=36, %69.2) tarafından yönetildiği, doçentlerin (n=12, %23.1) ve Dr. Öğr. Üyelerinin (n=4, %7.7) daha sınırlı sayıda danışmanlık yaptığı görülmüştür. Özellikle, Dr. Öğr. Üyesi statüsündeki danışmanların sadece belirli üniversitelerde tez danışmanlığı yaptığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, akademik danışmanlık süreçlerinde kıdemli akademisyenlerin daha fazla rol üstlendiğini ve doktora düzeyindeki tezlerde genellikle profesörlerin danışmanlık yaptığını ortaya koymaktadır.

Sağlık Bilimleri Fakültelerinde yürütülen doktora tezlerinin sayfa sayılarının genel ortalamasının altında olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, sağlık bilimleri alanındaki 6 doktora tezinin sayfa sayısı 121 ile 155 arasında değişmekte olup, genel ortalama olan 208 sayfanın oldukça altındadır. Bu durum, sağlık yönetimi alanındaki doktora tezlerinin metodolojik ve teorik kapsam açısından farklılık gösterebileceğini düşündürmektedir.

Elde edilen bulgular ışığında, sağlık yönetimi alanında akademik çalışmaların geliştirilmesi önerilmektedir. Bu çalışmalar daha kapsamlı ve metodolojik çeşitliliğe sahip olmalıdır. Nitel çalışmaların sayısının artırılması, karma araştırma yöntemlerinin daha fazla benimsenmesi ve ileri düzey istatistiksel analizlerin yaygınlaştırılması bu alandaki akademik üretkenliği daha üst seviyeye taşıyacaktır. Ayrıca, tez danışmanlarının akademik statüleri ile tez başarıları arasındaki ilişkinin araştırılması, danışman tercihleri ve akademik çıktıların niteliği üzerine ileri çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Bulgular ışığında araştırmacılara ve akademik kurumlara yönelik somut öneriler şu şekilde sıralanabilir: (1) Araştırmacıların parametrik test varsayımlarını (normallik, varyans homojenliği) sistematik olarak test etmeleri ve bu sonuçları raporlamaları teşvik edilmelidir. (2) Yapısal eşitlik modellemesi (YEM), çok düzeyli analiz ve aracılık/düzenleyicilik analizleri gibi ileri istatistiksel tekniklerin kullanımı artırılmalıdır. (3) Metodoloji derslerinde SPSS'in yanı sıra R ve Python gibi açık kaynak yazılımların öğretilmesi, tekrarlanabilirlik ve şeffaflık açısından faydalı olacaktır. (4) Nitel ve karma yöntem araştırmalarının teşvik edilmesi, sağlık yönetimi alanındaki metodolojik çeşitliliği zenginleştirecektir. (5) Gelecek araştırmalarda, istatistiksel testlerin doğru kullanımını değerlendiren metodolojik kalite incelemeleri yapılması önerilmektedir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Birincisi, araştırma kapsamında yalnızca nicel tezlerde kullanılan istatistiksel yöntemler analiz edilmiş olup, nitel araştırma yöntemleri kullanan 20 doktora tezi (%27,4) içerik analizi kapsamı dışında tutulmuştur. Nitel tezlerde kullanılan analiz tekniklerinin (içerik analizi, tematik analiz, fenomenoloji, gömülü teori vb.) ayrıntılı incelenmesi gelecek araştırmalara bırakılmıştır. İkincisi, çalışma yalnızca 2024 yılında tamamlanan ve YÖK Tez Merkezi'nde tam metin erişime açık olan tezlerle sınırlandırılmıştır; erişim kısıtlaması bulunan tezler örnekleme dahil edilememiştir. Bu durum, 2024 yılında tamamlanan tüm doktora tezlerinin kapsanmamasına yol açmıştır. Üçüncüsü, bu çalışmada istatistiksel testlerin varsayımlara uygunluğu ve doğru kullanılıp

kullanılmadığı değerlendirilmemiş, yalnızca kullanım sıklıkları ve dağılımları betimsel olarak incelenmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma sağlık yönetimi alanındaki doktora tezlerinin metodolojik özelliklerini, akademik danışmanlık süreçlerini ve üniversiteler arasındaki dağılımını detaylı bir şekilde ortaya koyarak, alana katkı sağlayacak önemli çıkarımlarda bulunmuştur. Gelecekte, daha geniş veri setleri ve farklı analiz yöntemleriyle yapılacak araştırmalar, bu alandaki akademik gelişimi daha ileriye taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Andrews, D. ve Shi, X. (2014). Nonparametric inference based on conditional moment inequalities. *Journal of Econometrics*, 179(1), 31-45. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2013.10.005>
- Asahi, T., Kobayashi, S., Nakayama, K., Konya, T., Fujinawa, G., ve Nakamura, T. (2011). Preparation and evaluation of a chrysotile asbestos-containing standard material for validating x-ray diffractometric quantitation. *Analytical Sciences*, 27(12), 1217-1221. <https://doi.org/10.2116/analsci.27.1217>
- Bierens, H. ve Wang, L. (2011). Integrated conditional moment tests for parametric conditional distributions. *Econometric Theory*, 28(2), 328-362. <https://doi.org/10.1017/s0266466611000168>
- Bouezmarni, T., Rombouts, J., ve Taamouti, A. (2012). Nonparametric copula-based test for conditional independence with applications to granger causality. *Journal of Business and Economic Statistics*, 30(2), 275-287. <https://doi.org/10.1080/07350015.2011.638831>
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Brew, A., ve Lucas, L. (2009). *Academic research and researchers*. Open University Press.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods* (5th ed.). Oxford University Press.
- Byrne, B. M. (2016). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Routledge.
- Chang, M., Lee, S., ve Whang, Y. (2015). Nonparametric tests of conditional treatment effects with an application to single-sex schooling on academic achievements. *Econometrics Journal*, 18(3), 307-346. <https://doi.org/10.1111/ectj.12050>
- Chen, X. ve Pouzo, D. (2015). Sieve wald and qlr inferences on semi/nonparametric conditional moment models. *Econometrica*, 83(3), 1013-1079. <https://doi.org/10.3982/ecta10771>
- Chen, X. ve Santos, A. (2018). Overidentification in regular models. *Econometrica*, 86(5), 1771-1817. <https://doi.org/10.3982/ecta13559>
- Cooper, H. (2016). *Research synthesis and meta-analysis: A step-by-step approach*. Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- Delgado, M. ve Song, X. (2018). Nonparametric tests for conditional symmetry. *Journal of Econometrics*, 206(2), 447-471. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2018.06.010>
- Fagerland, M. (2012). T-tests, non-parametric tests, and large studies—a paradox of statistical practice?. *BMC Medical Research Methodology*, 12(1). <https://doi.org/10.1186/1471-2288-12-78>
- Fang, Y., Li, Q., Wu, X., ve Zhang, D. (2015). A data-driven smooth test of symmetry. *Journal of Econometrics*, 188(2), 490-501. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2015.03.013>
- Field, A. (2024). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Sage publications limited.
- Goodman, M. ve Li, Y. (2012). Nonparametric diagnostic test for conditional logistic regression. *Journal of Biometrics ve Biostatistics*, 03(02). <https://doi.org/10.4172/2155-6180.1000136>
- Güner, A. ve Ulusoy, H. (2024). Sağlık Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Sağlık Algılarının Organik Gıda Tüketimine Etkisi. *Journal of Academic Perspective on Social Studies*, (1), 1-13. <https://doi.org/10.35344/japss.1521430>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., ve Anderson, R. E. (2019). *Multivariate data analysis*. Cengage Learning.
- Hsieh, H. F., ve Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Huškova, M. ve Meintanis, S. (2012). Tests for symmetric error distribution in linear and nonparametric regression models. *Communications in Statistics - Simulation and Computation*, 41(6), 833-851. <https://doi.org/10.1080/03610918.2012.625330>
- Hussain, M. ve Mahmud, I. (2019). Pymannkendall: a python package for non parametric mann kendall family of trend tests. *The Journal of Open Source Software*, 4(39), 1556. <https://doi.org/10.21105/joss.01556>
- Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford Publications.

- Krippendorff, K. (2018). Content analysis: An introduction to its methodology. Sage Publications
- Landis, J. R., ve Koch, G. G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33(1), 159-174.
- Mammen, E., Keilegom, I., ve Yu, K. (2019). Expansion for moments of regression quantiles with applications to nonparametric testing. *Bernoulli*, 25(2). <https://doi.org/10.3150/17-bej986>
- Mendes, M. ve Pala, A. (2003). Type i error rate and power of three normality tests. *Information Technology Journal*, 2(2), 135-139. <https://doi.org/10.3923/itj.2003.135.139>
- Neuendorf, K. A. (2017). The content analysis guidebook. Sage Publications.
- Pallant, J. (2020). SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS. Routledge.
- Patilea, V. (2012). Projection-based nonparametric goodness-of-fit testing with functional covariates.. <https://doi.org/10.48550/arxiv.1205.5578>
- Patton, M. Q. (2014). Qualitative research ve evaluation methods: Integrating theory and practice (4th ed.). Sage Publications.
- Sedgwick, P. (2015). A comparison of parametric and non-parametric statistical tests. *BMJ*, 350(apr17 1), h2053-h2053. <https://doi.org/10.1136/bmj.h2053>
- Sørensen, J. (2020). Testing a class of semi- or nonparametric conditional moment restriction models using series methods. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3667599>
- Su, L. ve Spindler, M. (2013). Nonparametric testing for asymmetric information. *Journal of Business and Economic Statistics*, 31(2), 208-225. <https://doi.org/10.1080/07350015.2012.755127>
- Su, L. ve White, H. (2012). Conditional independence specification testing for dependent processes with local polynomial quantile regression., 355-434. [https://doi.org/10.1108/s0731-9053\(2012\)0000029018](https://doi.org/10.1108/s0731-9053(2012)0000029018)
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). Using multivariate statistics (Vol. 5, No. 7). Boston, MA: pearson.
- Thatcher, R., North, D., ve Biver, C. (2005). Parametric vs. non-parametric statistics of low resolution electromagnetic tomography (loreta). *Clinical Eeg and Neuroscience*, 36(1), 1-8. <https://doi.org/10.1177/155005940503600103>
- Vickers, A. (2005). Parametric versus non-parametric statistics in the analysis of randomized trials with non-normally distributed data. *BMC Medical Research Methodology*, 5(1). <https://doi.org/10.1186/1471-2288-5-35>
- YÖK (2020). Türkiye’de Akademik Yayın ve Üniversite Performansı. Yükseköğretim Kurulu Yayınları.

	JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES (JAPSS) *** SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ	
E-ISSN: 2667-5889	https://dergipark.org.tr/tr/pub/japss	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı:1, Eylül 2026	Issue:1, September, 2026	Received Date / Geliş Tarihi: 09.08.2026 Accepted Date / Kabul Tarihi: 22.09.2026
TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN E-TİCARET PLATFORMLARINA AİT ÇEREZ POLİTİKALARININ OKUNABİLİRLİĞİ ◆◆◆ READABILITY OF COOKIE POLICIES OF E-COMMERCE PLATFORMS OPERATING IN TÜRKİYE		
Atıf/ to Cite (APA): Akgün, A.A. (2026). Readability of Cookie Policies of E-Commerce Platforms Operating in Türkiye. Journal of Academic Perspective on Social Studies,(JAPSS), 1(1), 13-29 DOI: https://doi.org/10.35344/japss.2014504		Ali Alper AKGÜN*

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de faaliyet gösteren ve Türkçe içerik sunan e-ticaret platformlarından oluşan bir örneklemin çerez politikalarının okunabilirliğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, 2022–2026 yılları arasındaki farklı sektör raporlarında öne çıkan 9 e-ticaret platformu amaçlı örneklem yoluyla seçilmiş ve bu platformların çerez politikası metinleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Metinlerin analizinde; Türkçe metinlerin yapısına uygun olarak geliştirilen Ateşman (1997) ve Bezirci-Yılmaz (2010) okunabilirlik formüllerinden yararlanılmıştır. Analiz bulguları, incelenen çerez politikalarının Ateşman ortalama okunabilirlik puanının 22,98 (çok zor), Bezirci-Yılmaz ortalama okunabilirlik puanının ise 31,09 (akademik düzey) olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, incelenen tüm metinlerin ortalama bir internet kullanıcısının bilişsel düzeyinin çok üzerinde olduğunu ve anlaşılması için yüksek düzeyde bir akademik yetkinlik gerektirdiğine işaret etmektedir. Bu durum, dijital çağın en temel etik ilkelerinden biri olan "bilgilendirilmiş onam" hakkının fiilen işlevsiz kılındığını göstermektedir. Çalışma, e-ticaret platformlarına ve yasal düzenleyicilere dijital şeffaflık ve rıza mekanizmalarının iyileştirilmesine yönelik somut ve uygulanabilir önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: E-ticaret, Çerez Politikası, Okunabilirlik Analizi, Ateşman Formülü, Bezirci-Yılmaz Formülü, Bilgilendirilmiş Onam

ABSTRACT

This study aims to analyze the readability of cookie policies of a sample of e-commerce platforms operating in Türkiye and providing content in Turkish. Accordingly, 9 e-commerce platforms highlighted in various sector reports published between 2022 and 2026 were selected through purposive sampling, and their cookie policy texts were examined in detail. The texts were analyzed using the Ateşman (1997) and Bezirci-Yılmaz (2010) readability formulas, which were specifically developed to align with the linguistic structure of Turkish texts. The empirical findings demonstrate that the examined cookie policies have an average readability score of 22.98 (very difficult) on Ateşman readability formula, and an average readability score of 31.09 (academic level) on the Bezirci-Yılmaz readability formula. These findings indicate that all of the texts examined are far beyond the cognitive capacity of an average internet user and require a high level of academic proficiency to be comprehended. Consequently, this situation reveals that the right to "informed consent," one of the most fundamental ethical principles of the digital age, is effectively rendered dysfunctional. The study offers practical recommendations for e-commerce platforms and legal regulators to improve digital transparency and consent mechanisms.

Keywords: E-commerce, Cookie Policy, Readability Analysis, Ateşman Formula, Bezirci-Yılmaz Formula, Informed Consent.

* Assist. Prof. Dr., Pamukkale University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity, aakgun@pau.edu.tr, ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-5350-2915

1. INTRODUCTION

In today's business environment, data has emerged as one of the most valuable corporate assets. The effective and strategic processing of data into meaningful information provides firms with a substantial competitive advantage. Cookies are widely recognized as fundamental building blocks in the collection of consumers' digital footprints and their transformation into meaningful datasets (Mellet and Beauvisage, 2019). They enable the systematic monitoring and tracking of users' online activities while facilitating the large-scale collection of user-related data (Schiefermair and Stabauer, 2020). By processing and interpreting these data, organizations construct detailed consumer profiles. However, this practice also increases the risk of exposing sensitive personal information, including users' medical conditions, political opinions, and personal preferences (Sanchez-Rola et al.,2019).

The collection of consumer data without users' consent, together with the potential misuse of such information, raises significant privacy concerns. The recording of large amounts of personal data in electronic environments and its sharing with third parties further exacerbate these concerns and pose risks to individuals' security and privacy (Atalay, 2021). Accessing data without informing individuals or obtaining their explicit consent constitutes a direct violation of privacy. Such breaches and growing concerns have necessitated the implementation of various legal regulations worldwide aimed at limiting the uncontrolled use of cookies (Schiefermair and Stabauer, 2020). In this context, one of the most significant and decisive regulatory initiatives was the implementation of the General Data Protection Regulation (GDPR) by the European Union in 2018 (Sanchez-Rola et al.,2019). By explicitly prohibiting the deployment of third-party cookies without users' explicit consent, the GDPR imposed on organizations the legal obligation to obtain informed consent before collecting or processing users' personal data (as cited in Richarde et al., 2023). Within this regulatory framework, the primary mechanism through which websites collect user data is by obtaining users' authorization to access and store such information on their devices. Under the GDPR, websites are required to provide a privacy policy and obtain users' acceptance of its terms before granting access to the site (Pelau et al., 2020). The responsibility for reading these privacy notices and deciding whether to accept or reject them ultimately rests with the user. Privacy concerns constitute one of the most significant barriers to consumers' participation in the e-commerce ecosystem (Ermakova et al., 2014). Cookie and privacy policies are essential instruments for establishing sustainable customer relationships, building brand trust, and ultimately fostering favorable purchase behavior in e-commerce environments (Krumay and Klar, 2020). However, achieving these positive outcomes is contingent upon users actually comprehending these policies. Therefore, presenting such policies in a transparent, readable, and easily comprehensible manner is a strategic imperative for businesses (Sanchez-Rola et al.,2019: 348). Because texts with low readability and high cognitive load effectively neutralize the legally required right to "informed consent," rendering it dysfunctional, while also undermining consumer trust in businesses and diminishing purchase intentions (Miyazaki and Fernandez, 2001).

A review of the literature reveals a substantial body of research focusing on the readability and comprehensibility of privacy policies—which encompass cookie policies (Pantelić et al. 2022) —(Krumay and Klar, 2020; Audich et al., 2021; Wagner, 2023; Fabian et al., 2017), whereas studies focusing specifically on cookie policies are virtually non-existent. In this context, one of the few studies addressing this issue, Rawlings (2020), analyzed the readability of the cookie

policy texts of 6 widely used social media platforms (Facebook, Instagram, LinkedIn, Pinterest, Twitter, and Snapchat).

In addition to this conceptual and methodological gap in the literature, no empirical studies have been identified that examine the cookie policies of e-commerce platforms operating globally and in Türkiye through a readability analysis. Readability research in the national literature predominantly concentrates on textbooks, websites, and legal texts (Kavun and Maden, 2024). Motivated by this gap in the literature, the primary objective of this study is to empirically analyze the readability of cookie policies of a sample of e-commerce platforms operating in Türkiye and providing content in Turkish. To this end, nine e-commerce platforms highlighted in various sector reports published between 2022 and 2026 were selected through purposive sampling: Amazon, Trendyol, N11, Pazarama, Getir, Çiçeksepeti, PttAVM, Boyner, and Hepsiburada.

By revealing the readability levels of cookie policy texts across e-commerce platforms operating in Türkiye, this study illuminates the boundaries of consumers' comprehension of these texts and their access to information. Given the lack of the studies specifically addressing the readability of cookie policies within the e-commerce sector not only at the national level but also in the international literature, this study fills a significant gap in the global literature. In this sense, it stands as one of the pioneering empirical investigations applying readability formulas to cookie policies within the context of e-commerce and online data privacy at both national and global levels. The study offers concrete recommendations for e-commerce platforms and legal regulators to improve digital transparency and consent mechanisms.

Within the scope of this study, the theoretical background regarding cookies and readability concepts, along with the strategic role of cookie usage in e-commerce platforms, is first addressed. Subsequently, the research methodology is detailed, followed by empirical findings derived from the analysis of e-commerce platforms' cookie policies. Finally, the findings are discussed in light of the literature, and the article concludes with implications and recommendations for industry practitioners and policymakers.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Cookies as Technologies for Digital Identification and Tracking: Conceptual Foundations and Evolution

Cookies are small text files sent by a website (Carmi, 2017) and stored within the data folder or browser directory of online users (Kaur, 2022). They are also referred to by various alternative designations, such as internet cookies, browser cookies, and HTTP cookies (Kaur, 2022). Initially developed in 1994 to address a fundamental architectural limitation—namely, the inability of web servers to retain user actions performed on a preceding page, such as items added to a shopping cart on an e-commerce platform or forms completed during previous visits—cookies function by depositing small snippets of text onto the user's browser to ensure these actions are accurately recalled (Mellet and Beauvisage, 2019). Cookies, which enable websites to store information in users' web browsers, have revolutionized the web by endowing websites with a persistent memory (Carmi, 2017).

Cookies are placed in browser caches by both first-party and third-party entities (Wagner, 2020). First-party cookies are created by the server of the website that users access directly by entering its URL into the browser's address bar and are stored in the user's browser to enhance both the browsing experience and the operational efficiency of the website (Pelau et al., 2020). These cookies serve to execute essential functions such as authentication, automated login, the saving of preference settings, and the facilitation of intra-site integration (Mellet and Beauvisage, 2019).

Simultaneously, they are intended to foster user-brand interaction through personalized advertising messages by constructing company-specific consumer profiles (Pelau et al.,2020). Cookies originating from an organization or site different from the web site visited and displayed in the address bar are designated as third-party cookies (Wagner, 2020). These cookies are integrated into a website through external components embedded within web pages, such as advertisements or images (Kaur, 2022). When a user navigates from Site A to Sites B, C, or D, the presence of the same third-party service provider's infrastructure across these platforms allows third-party cookies to persistently track user activities across disparate web sites—known as cross-site tracking—via a unique ID assigned to the user (Mellet and Beauvisage, 2019).

Operating as small data fragments capable of traversing the internet with high velocity, these cookies chronologically record users' digital footprints via timestamps. These records can subsequently be aggregated into extensive databases and analyzed using advanced data analytics and artificial intelligence techniques. Initially designed to improve user experience, this mechanism has gradually evolved into an asymmetric surveillance and digital profiling instrument that permeates the entire internet (Mellet and Beauvisage, 2019). This transformation has laid the groundwork for data-driven surveillance practices within the digital marketing ecosystem and the subsequent intensification of privacy debates.

Contemporary data indicate that approximately 90% of websites actively employ tracking cookies (as cited in Singh et al., 2025). These intensive tracking mechanisms enable advertisers and third-party actors to access nearly the entirety of users' browsing histories (91%) (Sanchez-Rola et al., 2019; Singh et al., 2025).

To safeguard individuals' fundamental rights in the digital age, many countries have enacted comprehensive data protection legislation, including the California Consumer Privacy Act (CCPA) in the United States, the Personal Information Protection Act (PIPA) in South Korea, and the Personal Data Protection (PDP) framework in India (Ermakova et al., 2014). Among these regulatory initiatives, one of the most far-reaching and influential has been the European Union's General Data Protection Regulation (GDPR), which came into force in 2018 and fundamentally reshaped global standards for personal data protection and privacy governance (Sanchez-Rola et al., 2019). According to the GDPR, prior consent must be obtained from users when cookies, which are not essential for the operation of the website, are used to monitor and analyze user behavior or to conduct advertising or marketing activities and involve the processing of personal data. The GDPR grants individuals the right to withdraw their consent at any time and mandates that withdrawing consent should be as easy as giving it (Uluk, 2023).

In Türkiye, the current legal framework concerning cookies is shaped not by a specific law directly regulating cookies, but by the general provisions of the Law on the Protection of Personal Data No.6698 (KVKK), the relevant provisions of the Electronic Communications Law No. 5809, decisions of the Personal Data Protection Board, and the Cookie Guidelines published by the Personal Data Protection Authority (Işık, 2022). The Guidelines classify cookies into different categories based on their purposes and functions and provide explanations regarding the circumstances in which explicit consent is required. A legal distinction is made between cookies that are necessary for the operation of a website and those used for advertising, marketing, and performance purposes; as under the GDPR, the Guidelines establish that explicit consent is required for non-essential cookies. Accordingly, explicit consent may not be required for the use of cookies that are strictly necessary either for the transmission of electronic communications or for the provision of an information society service explicitly requested by the user. However, as a general rule, explicit consent is required for cookies used for advertising and marketing purposes

or for tracking users' online behavior. In addition, obtaining consent alone is not sufficient for the use of cookies; the data controller must also fulfill its obligation to provide information under Article 10 of the KVKK (Personal Data Protection Authority, 2025). Accordingly, in the context of cookies, websites should provide users with clear, accessible, and comprehensible information about the cookies used, including their names, purposes, retention periods, and whether they are first- or third-party cookies. Where the use of cookies is subject to explicit consent, such cookies should be presented as inactive by default and should not be activated until the user has provided explicit consent through an affirmative and active action (Personal Data Protection Authority, 2025; Yılmaz, 2023)

In line with these legal regulations, businesses have begun using cookie policies, cookie notices, and pop-up windows on their websites to inform users about the use of cookies and, where necessary, obtain their consent (Schiefermair and Stabauer, 2020). By providing users with information about cookies and the conditions of their use, as well as options to accept or reject cookies or manage their preferences, these mechanisms can directly influence users' decisions regarding online privacy, in addition to supporting legal compliance. Therefore, cookie policy texts need to be carefully designed.

2.2. The Strategic Role of Cookies in E-Commerce

The critical functions of cookies within the marketing ecosystem, particularly in the context of e-commerce, can be grouped under three main categories.

(a) Optimization of the E-Commerce Platform: Cookies collect statistical data on website performance by recording users' browsing activities, —such as when and which buttons are clicked, login and logout times, the duration of visits to individual pages, and the ways in which users interact with different page elements. These data provide valuable insights into user behavior and enable the identification and optimization of pages with high exit rates, thereby improving the overall performance and usability of the e-commerce platform (Kaur, 2022).

(b) Seamless User Experience: Cookies store information that users enter into website form fields—such as their names, addresses, passwords, credit card details, and the items added to their shopping carts—as well as their preferences regarding website content, including language selection, volume settings, and other personalized configurations, for future use (Schiefermair and Stabauer, 2020; Kaur, 2022). By retaining this information across sessions, cookies eliminate the need for users to repeatedly re-enter their personal data or reconfigure their preferences each time they visit the website. This functionality facilitates faster, more convenient, and more seamless navigation, thereby enhancing the overall user experience (Lavin, 2006; Schiefermair and Stabauer, 2020). As elements that enrich the online experience can positively influence perceived flow experience (Çelik, 2022), cookies may also contribute to perceived flow experience.

(c) Enhancing Marketing Communication: Consumers are inherently more likely to engage with marketing communications that arouse their curiosity or address their existing needs and interests (Kaur, 2022). Data collected through cookies enable e-commerce companies to conduct in-depth analyses of consumers' interests, preferences, and needs, thereby playing a pivotal role in the design and implementation of personalized marketing strategies (Pelau et al., 2020). In this context, cookies play a functional role in transforming marketing communication from a mass and standardized structure into a more targeted, personalized, and responsive approach to consumer behavior. In particular, browsing histories obtained through third-party cookies are processed using artificial intelligence-based algorithms, allowing consumers to be segmented

according to specific interest profiles (e.g., technology enthusiasts or travel lovers). This segmentation enables advertisers to deliver personalized advertising to the appropriate target audience at the optimal time, thereby improving the efficiency and effectiveness of advertising expenditures (Mellet and Beauvisage, 2019).

Furthermore, cookies facilitate the measurement of key performance metrics—including impressions, click-through rates, and conversion rates—allowing the success of marketing efforts to be tracked through objective performance data (Kaur, 2022). Cookie-based tracking also records the number of times a particular advertisement is displayed to an individual user, helping advertisers prevent advertising fatigue and mitigate the development of negative attitudes toward the advertised brand that may result from excessive ad exposure (Mellet and Beauvisage, 2019). In addition, cookies support e-commerce companies in implementing ad retargeting strategies by identifying and re-engaging users who have previously interacted with a product or service (Kaur, 2022). Thus, behavioral data obtained through cookies enable businesses not only to target advertisements but also to better understand consumers' needs and expectations and establish more relevant communication with them. This highlights the potential of cookies not only to improve short-term advertising performance but also to enhance customer experience and relationship quality in the long term (Rahardja et al., 2021). At this point, cookies can serve as a tool that contributes to the development of customer relationships by supporting the continuity and personalization of digital interactions between e-commerce businesses and consumers.

In today's rapidly developing digital and data-driven economy, the potential misuse of cookies—which have become an indispensable element of the e-commerce ecosystem due to the functional and commercial benefits they offer on websites (Schiefermair and Stabauer, 2020)—generates anxiety among consumers. Therefore, a balance needs to be established between the potential of cookies to personalize marketing communication and enhance customer relationships and consumers' concerns regarding privacy and data security. In other words, the use of consumer data for more effective marketing communication and personalized customer experiences can produce positive outcomes for business–consumer relationships only when consumers have sufficient information about the data processing process and feel that they have control over this process. Therefore, transparency, comprehensibility, and consent should be considered not only as legal requirements but also as fundamental elements of sustainable customer relationships and trust-based marketing communication (Alshurideh et al., 2016; Portes et al., 2020).

The literature emphasizes that transparency and the pursuit of user consent in data management processes play a key role, particularly within e-commerce platforms (Scarpi et al., 2022). Miyazaki and Fernandez (2001) argues that the monitoring, aggregation, and sharing of personal information through the placement of cookies on users' computers without their consent diminishes privacy. The authors further note that researchers believe such practices undermine trust by reducing consumers' perceptions of online vendors' benevolence and credibility (as cited in Kumar and Sharma, 2015).

Cookie and privacy policies, which constitute the most critical mechanisms for ensuring the secure use of cookies, are essential tools for establishing sustainable customer relationships, fostering brand trust, and ultimately influencing purchasing behavior positively within the e-commerce context (Krumay and Klar, 2020). However, achieving these positive outcomes is contingent upon such policies being genuinely understood by users. Therefore, presenting these policies in a transparent, readable, and easily comprehensible structure constitutes a strategic imperative for businesses (Sanchez-Rola et al., 2019: 348). Accordingly, the readability of cookie policies emerges as a strategic issue that should be considered not only in terms of legal

compliance and user information, but also in relation to marketing communication, brand trust, and the development of sustainable customer relationships.

2.3. Readability

McLaughlin (1969) defines readability as a procedure that identifies the relationship between the linguistic characteristics of a text and the reading difficulty experienced by users. Similarly, Ateşman (1997) defines readability as “the extent to which texts can be understood easily or with difficulty by the reader,” whereas Bezirci and Yılmaz (2010) describes it as “information regarding whether a text can be easily followed by readers”. In light of these diverse perspectives presented in the literature, readability can be defined as a fundamental criterion that reveals the extent to which a written text can be comfortably comprehended by the target audience.

The readability of written materials is assessed through readability formulas that aim to classify the level of reading difficulty or ease based on the structural characteristics of texts. These formulas consider features such as syllable, word, and sentence characteristics employed in written materials, thereby providing valuable insights into the compatibility between a text and its readers (Acar and Karakuş, 2022).

Following the development of the first readability formulas by Vogel and Washburne in 1928, numerous different readability formulas have been developed by researchers (Kalyoncu and Memiş, 2024). The Flesch–Kincaid Grade Level, Gunning Fog Index, Dale–Chall Readability Index, Automated Readability Index, SMOG Grading, Fry Readability Formula, and Coleman–Liau Index are among the widely recognized formulas developed to measure the readability of English texts and accepted in the international literature. The general methodology employed in these formulas is based on calculating structural variables, such as the number of words, sentence length, and syllable count or syllabic complexity within a text, and incorporating these variables into mathematical formulas using predetermined constant values to adjust their relative weights (Krumay and Klar, 2020: 390).

Due to the fact that each language possesses its own distinctive morphological and syntactic structures, the direct adaptation of a readability formula developed for one language to another does not yield reliable results. Therefore, readability formulas are either introduced into other languages through adaptation studies or new formulas are developed by taking into account the unique structural characteristics of the target language (Acar and Karakuş, 2022).

In Türkiye, the first readability formula developed specifically for the structural characteristics of Turkish texts was introduced by Ateşman in 1997. In subsequent years, additional formulas were developed and incorporated into the literature by considering the syllabic, lexical, and syntactic structures of Turkish. Currently, there are four primary formulas utilized in the Turkish literature: Ateşman (1997), Sönmez (2003), Çetinkaya-Uzun (2010), and Bezirci-Yılmaz (2010) readability formulas.

Table 1. Summary of Turkish readability measures

Readability Measure	Readability Formula	Interpretation of Scores
ATEŞMAN (1997)	Readability Score = $198.825 - 40.175(A1) - 2.610(A2)$ A1: Average number of syllables per word A2: Average number of words per sentence	Readability Level 90-100 = Very easy 70-89 = Easy 50-69 = Moderately difficult 30-49 = Difficult 1-29 = Very difficult
SÖNMEZ (2003)	Word Ratio: Total number of words in the text / Total number of sentences in the text Difficulty Ratio: Number of unknown words in the text / Total number of words in the text Meaning Ratio: Number of unknown words in the text / Total number of sentences in the text Comprehensibility (Readability) Ratio: (Meaning Ratio / Word Ratio) x Difficulty Ratio	Comprehensibility Ratio 1.00-0.99 = The text is completely incomprehensible 0.98-0.26 = The text is incomprehensible 0.25-0.16 = The text is ambiguous 0.15-0.09 = The text is difficult to understand 0.08-0.04 = The text can be understood with assistance 0.03-0.001 = The text is comprehensible 0.00099-0.0001 = The text is clear and comprehensible 0.00001-0 = Full communication is achieved
ÇETİNKAYA-UZUN (2010)	RS = $118.823 - (25.987 \times AWL) - (0.971 \times ASL)$ RS: Readability Score ASL: Average Sentence Length AWL: Average Word Length	Readability and Grade Level 0-34 = Frustrational Reading Level / Grades 10, 11, and 12, 35-50 = Instructional Reading Level / Grades 8 and 9 51+ = Independent Reading Level / Grades 5, 6, and 7
BEZİRCİ - YILMAZ (2010)	RS = $\sqrt{ANWPSX [(H3 \times 0.84) + (H4 \times 1.5) + (H5 \times 3.5) + (H6 \times 26.25)]}$ RS: Readability Score ANWPS: Average number of words per sentence H3: Average number of three-syllable words per sentence H4: Average number of four-syllable words per sentence H5: Average number of five-syllable words per sentence H6: Average number of words with six or more syllables per sentence	Grade Level 1-8 = Primary Education Level 9-12 = Secondary Education Level (High School) 13-16 = Undergraduate Level 16+ = Academic Level

Ateşman (1997) readability formula is calculated based on word, sentence, and syllable lengths. Sönmez (2003) readability formula incorporates the number of unknown words in a text, the total number of words, and the total number of sentences. Çetinkaya-Uzun (2010) readability formula is based on the variables of average word length and average sentence length. Bezirci-Yılmaz (2010) readability formula is calculated using the total number of words and sentences in a text, along with the number of three-, four-, five-, and six- or more syllable words. The formulas used

for Turkish readability assessments and their corresponding score classifications are summarized in Table 1.

Readability is a multidimensional construct that cannot be limited solely to the content of a text. It may be influenced by reader-related factors, —such as the reader's reading proficiency, reading motivation, reading purpose, and the importance attributed to the subject by the reader—as well as the environmental and physical settings in which reading takes place, typographic elements —such as the format of printed material, column width, and line spacing, and linguistic elements such as word frequency, word length, and syntax— (Rye, 1982; Çetinkaya, 2010; T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2021). Although readability formulas alone cannot serve as the absolute determinant of a text's suitability for a particular reader level, they provide researchers, institutions, and content creators with valuable insights into the reading difficulty of texts (Temur, 2003; Tosunoğlu and Özlük, 2011; Acar and Karakuş, 2022).

Readability studies conducted in Türkiye are generally carried out by applying existing readability formulas to texts across various disciplines to interpret their levels of difficulty. These studies span a broad spectrum ranging from medical sciences (Tahir and Kent, 2021) to pharmacology (Ay and Duranoğlu, 2022), and from educational sciences to pedagogy (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2021). Despite this diversity in the literature, studies examining the readability levels of cookie policies presented for user approval, particularly on e-commerce and shopping websites, have not been encountered (Kavun and Maden, 2024).

3. METHODOLOGY

This study employed the quantitative content analysis method to evaluate the readability of the texts. Content analysis is defined as a systematic research technique used to derive meaningful and replicable inferences from textual data (Krippendorff, 2004 as cited in Rawlings, 2020). This method provides an appropriate framework for readability analyses by enabling the quantification of the structural and linguistic characteristics of texts.

To measure the readability of cookie policy texts, readability formulas based on text-structure indicators were employed. Within this scope, Ateşman (1997) and Bezirci-Yılmaz (2010) readability formulas, which are widely used for Turkish texts, were applied. Ateşman (1997) readability formula is the most frequently used readability formula in Turkish academic studies (Kavun and Maden, 2024). Although this formula determines the level of textual difficulty, it does not provide a precise classification of grade-level equivalence. Therefore, Bezirci-Yılmaz (2010) formula was also utilized in this study to identify the corresponding educational grade levels of the texts.

The cookie policy texts of nine e-commerce platforms operating in Türkiye and providing content in Turkish are examined (Trendyol, Hepsiburada, Amazon Türkiye, N11, Pazarama, PttAVM, ÇiçekSepeti, Boyner and Getir). A purposive sampling method, a non-probability sampling technique, was used to select the platforms included in the study. Accordingly, nine platforms that stood out in terms of market visibility and user reach in various sector reports and market research studies published between 2022 and 2026 (Globpulse, n.d.; Lengow, n.d.; Mordor Intelligence, n.d. ; Sarıççek et al., 2022, Tamrazyan, 2026) were included in the study. Rather than relying on the market ranking of a single year, the sample selection process considered a broader period in order to minimize the potential impact of short-term fluctuations on the representativeness of the sample. Data collection for the cookie policy texts was conducted

between June 10 and 18, 2026, while the last update dates of the texts examined are indicated in the relevant references and readability analysis tables.

3.1. Data Analysis

To evaluate the structural characteristics of the texts within the scope of the applied formulas, variables such as total word count, sentence count, average sentence length, average word length, and the frequency of multisyllabic words were analyzed. The findings obtained were comparatively assessed across platforms, and the level of comprehensibility of cookie policies from the user perspective was examined.

Prior to the readability analysis, the cookie policies were copied into a Microsoft Word document, and data cleaning procedures were performed. Readability formulas are developed for natural language texts. Therefore, cookie names, technical expressions lacking natural language characteristics, JavaScript codes, file names, URLs, and variable names frequently encountered in cookie policies (e.g., cache.html, _ga, PHPSESSID, cookieConsent, analytics_storage) were purged from the text during the data cleaning stage, as they carry the risk of artificially increasing word length and distorting syllable counts.

Since the data were to be analyzed using readability formulas developed specifically for the Turkish language, terms such as *Google Analytics*, *AdSense*, *Log-In*, *Spam*, *Cookie*, and *Spine Tower* were also excluded from the dataset. Abbreviations and numerals within the scope of the study were included in the analysis by adhering to the phonetic value produced in the reader's mind, reflecting their read letter and syllable structures (e.g., “e-posta” to “elektronik posta”; “Apt.” to Apartman; “5/1” to “beş taksim bir”). Following the completion of the data-cleaning process, the data were analyzed through macros developed in Microsoft Word.

This study focuses on the cookie policies of e-commerce platforms. General privacy notices, which contain more comprehensive information beyond cookies (Pantelić et al., 2022), were excluded from the scope of the study. While cookie policies are presented under a separate heading on the other e-commerce platforms, Amazon presents cookie-related information under the “Security and Privacy” section, under a separate “About Cookies” heading.

4. FINDINGS

The readability scores of the cookie policies of the e-commerce platforms, analyzed based on the readability formula by Ateşman (1997) within the scope of the research, and their corresponding linguistic difficulty levels are detailed in Table 2. In this formula, the readability score is calculated based on the average number of syllables per word and the average number of words per sentence in the text:

$$\text{Readability Score} = 198.825 - 40.175(A1) - 2.610(A2)$$

In the formula, A1 represents the average number of syllables per word, while A2 represents the average number of words per sentence. Higher scores indicate greater readability, whereas lower scores indicate greater difficulty in reading. Accordingly, scores between 90 and 100 indicate a “very easy” readability level, 70–89 indicate “easy,” 50–69 indicate “moderately difficult,” 30–49 indicate “difficult,” and 1–29 indicate “very difficult” (Ateşman, 1997).

Table 2. Readability scores and levels of cookie policies according to the Ateşman (1997) readability formula

Websites	Readability Score	Readability Level
Amazon (2025)	25.69	Very Difficult
Trendyol (2024)	7.25	Very Difficult
N11 (2024)	31.99	Difficult
Pazarama (n.d)	14.20	Very Difficult
Getir (2022)	26.04	Very Difficult
Çiçek Sepeti (n.d)	30.67	Difficult
PttAVM (n.d)	16.60	Very Difficult
Boyner (n.d)	39.13	Difficult
Hepsiburada (n.d)	15.29	Very Difficult
Overall Average	22.98	Very Difficult

According to the findings presented in Table 2, the mean readability score of the cookie policies across the examined e-commerce platforms was calculated as 22.98. Based on the Ateşman (1997) readability classification, this score indicates that the texts possess a very difficult level of readability. A notable variation in readability scores is observed among the analyzed texts. The lowest readability score, indicating the highest level of linguistic difficulty, was 7.25 for Trendyol's cookie policy. In contrast, the most accessible text was Boyner's cookie policy, which received a readability score of 39.13, corresponding to the difficult readability category.

An examination of the overall distribution of readability levels according to the Ateşman (1997) readability formula further reveals that only the cookie policies of N11, Çiçeksepeti, and Boyner, fell within the difficult readability category, whereas all remaining texts were classified as very difficult.

Table 3. Readability scores and grade levels of cookie policies according to the Bezirci-Yılmaz (2010) readability formula

Websites	Readability Score	Grade Level
Amazon (2025)	28.29	Academic
Trendyol (2024)	41.72	Academic
N11 (2024)	27.15	Academic
Pazarama (n.d)	37.36	Academic
Getir (2022)	29.49	Academic
Çiçek Sepeti (n.d)	28.34	Academic
PttAVM (n.d)	32.13	Academic
Boyner (n.d)	22.47	Academic
Hepsiburada (n.d)	32.87	Academic
Overall Average	31.09	Academic

The readability scores of the cookie policies of the e-commerce platforms, analyzed based on the readability formula by Bezirci-Yılmaz (2010) within the scope of the research, and their corresponding grade levels are detailed in Table 3. The readability scores were calculated using the following formula:

$$\text{Readability Score} = \sqrt{\text{ANWPS} \times [(H3 \times 0.84) + (H4 \times 1.5) + (H5 \times 3.5) + (H6 \times 26.25)]}$$

In the formula, ANWPS represents the average number of words per sentence; H3, H4, and H5 represent the average number of three-, four-, and five-syllable words per sentence, respectively; and H6 represents the average number of words with six or more syllables per sentence. The resulting readability scores were evaluated in terms of educational grade levels, with scores

corresponding to primary education (grades 1–8), high school (grades 9–12), undergraduate education (grades 13–16), and an academic level (above grade 16), respectively (Bezirci and Yılmaz, 2010).

According to the findings presented in Table 3, the mean readability score of the cookie policies across the examined e-commerce platforms was 31.09. Based on the classification criteria proposed by Bezirci-Yılmaz (2010), this score indicates that the texts, on average, require academic-level reading comprehension skills. A notable variation in terms of the new readability coefficient was observed among the texts included in the sample. The lowest new readability score was 22.47, recorded for Boyner's cookie policy, whereas the highest score was 41.72, obtained for Trendyol's cookie policy. These extreme values obtained demonstrate that all cookie policy texts in the sample theoretically require linguistic proficiency at or above the high school or undergraduate level, directly at an academic level, from the reader.

5. DISCUSSION

This study aims to analyze the readability levels of cookie policies of a sample of e-commerce platforms operating in Türkiye and providing content in Turkish. The readability formulas developed by Ateşman (1997) and Bezirci-Yılmaz (2010) were employed for this purpose. Accordingly, nine e-commerce platforms highlighted in various sector reports published between 2022 and 2026 were selected through purposive sampling (Trendyol, Hepsiburada, Amazon Türkiye, N11, Pazarama, PttAVM, ÇiçekSepeti, Boyner and Getir).

The findings obtained using Ateşman (1997) readability formula indicate that the cookie policy texts fall into the "difficult" (N11, Çiçeksepeti, Boyner) and "very difficult" (Amazon, Trendyol, Pazarama, Getir Pttavm, Hepsiburada) readability categories. This situation demonstrates that cookie policy texts are characterized by lengthy sentences and complex lexical constructions, creating substantial linguistic barriers at both the formal and meaning levels and imposing a considerable cognitive load on readers.

The findings obtained using the Bezirci-Yılmaz (2010) readability formula indicate that, although there is variation between the highest and lowest readability scores of the cookie policies examined, all of the texts—including the one with the lowest readability score—require an academic level of reading proficiency.

The findings derived from the utilization of two different formulas demonstrate that the e-commerce platforms possessing the lowest and highest readability scores remain consistent across both formulas (with Boyner being the most readable and Trendyol the least readable). This consistency between the formulas reinforces the reliability of the findings and the methodological validity of the study.

The findings obtained in this study indicate that the average readability levels of all cookie policies presented on e-commerce platforms in Türkiye and examined within the scope of the research correspond to a "very difficult" readability level according to Ateşman (1997) classification (22.98). According to Bezirci-Yılmaz (2010) readability formula, the same texts require an academic level of reading comprehension (31.09). These findings demonstrate that the texts in question are structurally well beyond the cognitive capacity of an average internet user.

When the findings of the study are considered collectively, they indicate that the cookie policy texts are far from adopting a user-oriented communication style in terms of readability. In this respect, the cookie policies examined appear to do little more than fulfill a legal compliance requirement. However, for e-commerce platforms, cookie policies represent far more than a legal obligation to be satisfied. Transparent policies that minimize information asymmetry and enable users to exercise genuine control over their personal data should be regarded as strategic instruments that enhance brand trust and loyalty (Ermakova et al., 2014).

Although the cookie policies of the e-commerce platforms analyzed in this study are sufficiently complex to require postgraduate-level reading proficiency, data from the Turkish Statistical

Institute (n.d.) indicate that only 2.5% of Türkiye's population has attained this level of education. Considering that these platforms serve millions of users with diverse educational backgrounds and that it is impossible to navigate the pages without granting cookie consent, it is reasonable to infer that most users approve these policies without reading them. Consequently, it can be argued that user consent in the face of these texts reflects not an informed acceptance, but rather a sense of helplessness triggered by cognitive overload—a submissive behavior denoted in the literature as 'consent fatigue'. This situation clearly demonstrates that the principle of "informed consent," established by legal regulators to prevent ethical violations, has effectively become dysfunctional. There is a limited number of studies in the literature directly focusing on the readability of cookie policies (Rawlings, 2020). Investigating the cookie policy texts of popular social media platforms in the United States, Rawlings (2020) found that these texts are difficult to read and exceed the average reading level of U.S. adults. The present findings are also align with the general trend in privacy policy research, which encompasses cookie policies and is more comprehensive than them (Pantelić et al. 2022). Studies conducted by Sanchez-Rola et al. (2019), McDonald et al. (2009), and Fabian et al. (2017) revealed that reading privacy policies takes hours and demands advanced language proficiency. Comparing different privacy policy formats McDonald et al. (2009) further concluded that users were unable to accurately understand company-provided privacy policy texts and expressed dissatisfaction with all of the formats evaluated.

To enhance the readability and comprehensibility of their texts, e-commerce platforms can adopt a layered communication model that fosters active user participation rather than confronting users with lengthy texts outright. In the first stage, users could be presented with concise infographics containing one or two short sentences that communicate only the most essential information, avoid technical terminology, and are supported by visual elements. In subsequent stages could then provide more detailed documents intended for readers who require comprehensive technical and legal information, such as researchers and legal professionals. By reducing users' cognitive burden, such a layered communication approach has the potential to enhance the effectiveness of the consent process.

E-commerce platforms can also leverage artificial intelligence to optimize their texts according to the average reader level. To enhance the functionality of these texts, legal regulators can likewise assume responsibility. Regulators, who currently limit cookie policies to content standards, could integrate readability level standards—which regulate the linguistic accessibility of texts—into legal frameworks. In this direction, a clause could be added to legal texts stating that "cookie policies must be in a linguistic structure that can be understood by readers at a maximum of the high school level (or any other appropriate educational level), taking into consideration the educational background of users.

Cadogan (2004) emphasizes that it is a matter of serious curiosity whether large online organizations truly want consumers to comprehend the scope of the information they disclose. At this point, it can also be considered that the "academic-level" heavy linguistic structure revealed by the research is not merely a systemic oversight, but rather the result of a deliberate design choice referred to in the literature as "strategic obfuscation" or "dark patterns". Although, while businesses are legally obligated to fulfill the duty of disclosure, they may be pursuing a strategy that aims to make these texts unreadable due to commercial concerns (to prevent users from rejecting cookies or limiting data sharing). In other words, designing texts to create cognitive overload for the average user may have transformed into a manipulative mechanism intended to trigger "blind consent".

To prevent this potential manipulative approach, it is essential for legal regulators to assume a proactive role and develop sanctions that prevent cookie policies from being concealed behind complex legal jargon. Such approaches—owing to the high cognitive load imposed by cookie policies—undermine users' digital autonomy and their power of control over their own personal data. Legal regulators may impose punitive sanctions by evaluating the fact that the readability coefficients of cookie policy texts far exceed the society's average educational level as a legal 'violation of the obligation to inform' and, consequently, as the 'invalidating (vitiating) of the consent obtained. In addition, regulatory authorities could periodically disclose the identities of

organizations found to be in breach of these standards. Such sanctions, which would draw a clear distinction in terms of brand trust and image between sites that intentionally make their policies complicated and those that communicate transparently, could provide a motivation for companies to stop deliberately obfuscating.

6. CONCLUSION

This study aims to analyze the readability of cookie policies of a sample of e-commerce platforms operating in Türkiye and providing content in Turkish. The findings indicate that the cookie policies of popular e-commerce platforms in Türkiye possess a reading level so advanced that they appear tailored for legal professionals or academics rather than their intended audience, the "average internet user." In this respect, the current form of these cookie policies suggests that, rather than functioning as instruments of transparency, they primarily serve as unilateral legal defense documents designed to shield organizations from potential legal liability. It appears implausible for the principle of "informed consent," mandated by regulatory authorities, to be genuinely realized behind such a formidable linguistic barrier.

The study offers concrete recommendations for e-commerce platforms and regulatory authorities to improve digital transparency and consent mechanisms. By revealing the readability levels of cookie policy texts used by e-commerce platforms operating in Türkiye and included in the study, this research highlights the limitations consumers face in understanding these documents and accessing the information they contain. In this respect, it represents one of the pioneering empirical studies to apply readability formulas to cookie policies within the context of e-commerce and online data privacy in Türkiye.

Despite its contributions, the study has certain limitations that should be considered when interpreting the findings. The first and most fundamental methodological limitation relates to the scope of the sample. The research is restricted to the cookie policies of 9 e-commerce platforms operating in the Turkish e-commerce market. This constraint limits the direct generalizability of the findings.

Second, the readability formulas used in the study (Ateşman, 1997; Bezirci-Yılmaz, 2010) are inherently quantitative tools that focus solely on the formal and syntactic characteristics of texts, such as word and sentence lengths and syllable counts. These formulas do not account for semantic and contextual dimensions, such as the conceptual organization of the text, readers' familiarity with domain-specific terminology, or typographic and user experience elements, including typeface, font size, color contrast, and paragraph layout. Consequently, while the calculated coefficients measure the technical readability of cookie policies, they may not fully represent the actual comprehension and perception processes exhibited by users when interacting with these texts.

At this point, the quantitative data provided by readability formulas can be supported in future studies through in-depth interviews, focus groups, or large-scale survey research. This approach allows for a deeper examination of the psychological mechanisms underlying users' tendency to consent to legal texts without reading them, framed within the concepts of "consent fatigue" and "cognitive overload." Future research can also move beyond quantitative readability analyses by employing experimental methods. In particular, eye-tracking technology could be used to identify users' areas of interest on cookie consent interfaces and policy texts, the sections where they experience cognitive processing difficulties, and their text-scanning behavior. These neuromarketing measures would make it possible to examine the relationship between formula-based readability scores and actual user behavior, thereby providing empirical evidence on the extent to which technical readability corresponds to real-world patterns of comprehension and interaction.

Future research can conduct a sectoral mapping about cookie usage by comparing the e-commerce sector with other digital service providers, such as social media platforms, health technologies, and financial technologies. Furthermore, by comparing the cookie policies of the same

multinational e-commerce platforms across different countries and linguistic structures, the impact of local regulation on readability can be examined.

REFERENCES

- Acar, S., & Karakuş, N. (2022). Türkçe ve Türk kültürü 5-8. seviye ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik yönünden incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 7(1), 189-203.
- Alshurideh, M., Kurdi, B. A., Vij, Z. O. A., & Naser, A. Y. (2016). Marketing ethics and relationship marketing: An empirical study that measures the effect of ethics practices application on maintaining relationships with customers. *International Business Research*, 9(9), 78–90. <https://doi.org/10.5539/ibr.v9n9p78>
- Amazon. (2025, February 26). *Çerezler hakkında* [About cookies]. Retrieved June 10, 2026, from <https://www.amazon.com.tr/gp/help/customer/display.html/?nodeId=GVASXV5UZ64R4Y25>
- Atalay, H. (2021). Mahremiyet kapsamında kişisel sağlık verilerinin korunması ve depolanması. *Journal of Academic Perspective on Social Studies*, (1), 01-20. <https://doi.org/10.35344/japss.786353>
- Ateşman, E. (1997). Türkçe’de okunabilirliğin ölçülmesi. *A.Ü. Tömer Dil Dergisi*, 58, 171-174.
- Audich, D.A., Dara, R., & Nonnecke, B. (2021). Improving readability of online privacy policies through DOOP: A domain ontology for online privacy. *Digital*, 1(4), 198-215. <https://doi.org/10.3390/digital1040015>
- Ay, İ. E., & Duranoğlu, Y. (2022). Göz damlası prospektüslerinin okunabilirlik düzeyinin değerlendirilmesi. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 27(1), 55-59. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.993863>
- Bezirci, B., & Yılmaz, A. E. (2010). Metinlerin okunabilirliğinin ölçülmesi üzerine bir yazılım kütüphanesi ve Türkçe için yeni bir okunabilirlik ölçütü. *DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen Bilimleri Dergisi*, 12(3), 49-62.
- Boyner. (n.d.). *Çerez politikası* [Cookie policy]. Retrieved June 18, 2026, from <https://www.boyner.com.tr/content/erez-politikasi>
- Cadogan, R. A. (2004). An imbalance of power: The readability of internet privacy policies. *Journal of Business & Economics Research*, 2(3), 49-61. <https://doi.org/10.19030/jber.v2i3.2864>
- Carmi, E. (2017). Review: Cookies - more than meets the eye. *Theory, Culture and Society*, 34(7-8), 277-281. <https://doi.org/10.1177/0263276417736367>
- Çelik, Z. (2022). A conceptual model proposal for consumers' flow experiences in the online information search process. *Journal of Academic Perspective on Social Studies*, (1), 66-77. <https://doi.org/10.35344/japss.1076358>
- Çetinkaya, G. (2010). *Türkçe metinlerin okunabilirlik düzeylerinin tanımlanması ve sınıflandırılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçeksepeti. (n.d.). *Çerez politikası* [Cookie policy]. Retrieved June 18, 2026, from <https://www.ciceksepeti.com/s/erez-politikasi>
- Ermakova, T., Baumann, A., Fabian, B., & Krasnova, H. (2014). Privacy policies and users' trust: Does readability matter? In *Proceedings of the 20th Americas Conference on Information Systems (AMCIS 2014)*. Association for Information Systems. <https://aisel.aisnet.org/amcis2014/HumanComputerInteraction/GeneralPresentations/14/>
- Fabian, B., Ermakova, T., & Lentz, T. (2017). Large-scale readability analysis of privacy policies. In *Proceedings of the International Conference on Web Intelligence (WI '17)* (pp. 18–25). Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3106426.3106427>
- Getir (2022, November). *Çerez politikası* [Cookie policy]. Retrieved June 11, 2026, from <https://getir.com/yardim/erez-politikasi/>
- Globopulse. (n.d.). *Top online marketplaces in Turkey for local and global sellers*. Retrieved June 12, 2026, from <https://www.globopulse.com/blog/top-online-marketplaces-in-turkey-for-local-and-global-sellers>
- Hepsiburada (n.d.). *Çerez politikası* [Cookie policy]. Retrieved June 18, 2026, from <https://www.hepsiburada.com/staticpage/12757#erez-politikasi>
- Işık, A. (2022). Fransız Veri Koruma Otoritesinin (CNIL) Google kararı ve Türk hukuku bağlamında çerezler. *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 4 (2), 762-797.
- Kalyoncu, M. R. & Memiş, M. (2024). Türkçe için oluşturulmuş okunabilirlik formüllerinin karşılaştırılması ve tutarlılık sorgusu. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 12(2), 417-436.

- Kaur, S. (2022). Cookies: A conceptual study. *Gyankosh: An Interdisciplinary Journal*, 5, 88–94.
- Kavun, M., & Maden, S. (2024). Türkiye'de okunabilirlik ile ilgili yayımlanmış makalelerin araştırma eğilimleri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 18(48), 38-57.
- Krumay, B., & Klar, J. (2020). Readability of privacy policies. In A. Singhal & J. Vaidya (Eds.), *Data and applications security and privacy XXXIV* (Vol. 12122, pp. 388–399). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-49669-2_22
- Kumar, S., & Sharma, R. R. (2015). Empirical analysis of unethical practice of cookies in e-marketing. *Abhigyan*, 33(3), 42-56.
- Lavin, M. (2006). Cookies: What do consumers know and what can they learn?. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 14(4), 279-288.
- Lengow. (n.d.). *Top Turkish marketplaces*. Retrieved June 13, 2026, from <https://www.lengow.com/get-to-know-more/top-turkish-marketplaces/>
- McDonald, A. M., Reeder, R. W., Kelley, P. G., & Cranor, L. F. (2009). A comparative study of online privacy policies and formats. In I. Goldberg & M. J. Atallah (Eds.), *Privacy enhancing technologies* (Vol. 5672, pp. 37–55). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-03168-7_3
- McLaughlin, G. H. (1969). SMOG grading-a new readability formula. *Journal of Reading* (22), 639-646.
- Mellet, K., & Beauvisage, T. (2020). Cookie monsters. Anatomy of a digital market infrastructure. *Consumption Markets & Culture*, 23(2), 110–129. <https://doi.org/10.1080/10253866.2019.1661246>
- Miyazaki A.D., & Fernandez A. (2001). Consumer perceptions of privacy and security risks for online shopping. *The Journal of Consumer Affairs*, 35(1), 27-44.
- Mordor Intelligence. (n.d.). *Turkey e-commerce market size & share analysis - industry trends & growth forecasts (2024 - 2031)*. Retrieved June 13, 2026, from <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/turkey-ecommerce-market/companies>
- N11 (2024, December). *Çerez politikası* [Cookie policy]. Retrieved June 18, 2026, from <https://www.n11.com/genel/gizlilik-politikasi-116361795>
- Pantelić, O., Jovic, K., & Krstovic, S. (2022). Cookies implementation analysis and the impact on user privacy regarding GDPR and CCPA regulations. *Sustainability*, 14(9), 5015. <https://doi.org/10.3390/su14095015>
- Pazarama (n.d.). *Çerez politikası* [Cookie policy]. Retrieved June 18, 2026, from <https://www.pazarama.com/cerez-politikasi>
- Pelau, C., Niculescu, M., & Stanescu, M. (2020). Consumers' perception on the advantages and disadvantages of cookies and browsing history. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, 14 (1), 829–837. <https://doi.org/10.2478/picbe-2020-0079>
- Personal Data Protection Authority. (2025). *Guideline on cookie practices* (KVKK Publications No. 69).
- Portes, A., N'Goala, G., & Cases, A.-S. (2020). Digital transparency: Dimensions, antecedents and consequences on the quality of customer relationships. *Recherche et Applications en Marketing (English Edition)*, 35(4), 72–98. <https://doi.org/10.1177/2051570720973548>
- PTTAVM. (n.d.). *Çerez politikası* [Cookie policy]. Retrieved June 18, 2026, from <https://www.pttavm.com/static-content/cerez-politikasi>
- Rahardja, U., Hongsuchon, T., Hariguna, T., & Ruangkanjanases, A. (2021). Understanding impact sustainable intention of S-commerce activities: The role of customer experiences, perceived value, and mediation of relationship quality. *Sustainability*, 13(20), 11492. <https://doi.org/10.3390/su132011492>
- Rawlings, E. D. (2020). Do you know what's in those cookies? An analysis of the readability of social media cookie policies. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 57(1), e300. <https://doi.org/10.1002/pra2.300>
- Richarde, A. P. M., Prado, P. H. M., & Ferreira, J. B. (2023). Privacy signals: Exploring the relationship between cookies and online purchase intention. *Revista de Administração Contemporânea*, 27, e220311.
- Rye, J. (1982). *Cloze procedures and the teaching of reading*. London: Heinemann Educational.
- Sanchez-Rola, I., Dell'Amico, M., Kotzias, P., Balzarotti, D., Bilge, L., Vervier, P.-A., & Santos, I. (2019). Can I opt out yet? GDPR and the global illusion of cookie control. In *Proceedings of the 2019 ACM Asia Conference on Computer and Communications Security* (pp. 340–351). New York: Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3321705.3329806>
- Sarıçiçek, C., Yüksek, C., Ayhan, B., Yılmaz, S., Göktepe, F., & Erol, Ş. (2022). *E-pazaryeri platformları sektör incelemesi nihai raporu*. Rekabet Kurumu. <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/sektor-raporlari/e-pazaryeri-si-raporu-pdf-20220425105139595-pdf>

- Scarpi, D., Pizzi, G., & Matta, S. (2022). Digital technologies and privacy: State of the art and research directions. *Psychology & Marketing*, 39(9), 1687-1697. <https://doi.org/10.1002/mar.21692>
- Schiefermair, J., & Stabauer, M. (2020). The effects of cookie notices on perceived privacy and trust in e-commerce. In F. H. Nah & K. Siau (Eds.), *HCI in business, government and organizations* (Vol. 12204, pp. 543–558). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-50341-3_40
- Singh, N., Do, Y., Yu, Y., Fouad, I., Kim, J., & Kim, H. (2025). Crumbled cookies: Exploring e-commerce websites' cookie policies with data protection regulations. *ACM Transactions on the Web*, 19(1), 1-24.
- Sönmez, V. (2003). Metinlerin eğitselliğini saptamada matematiksel bir yaklaşım (Sönmez modeli). *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10, 24-39.
- Tahir, E., & Kent, A. E. (2021). Baş dönmesi ile ilgili internet kaynaklı hasta bilgilendirme metinlerinin okunabilirlik düzeyleri. *KBB-Forum*, 20 (2), 163-170.
- Tamrazyan, G. (2026, April 16). *Top online marketplaces in Turkey: Best platforms & insights*. CS-Cart Blog. <https://www.cs-cart.com/blog/best-online-marketplaces-turkey/>
- Temur, T. (2003). Okunabilirlik (readability) kavramı. *Türklük Bilimi Araştırmaları Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı*, 3, 169-180.
- Tosunoğlu, M., & Özlük, Y.Ö. (2011). Okunabilirlik ve ilköğretim 1. Sınıf Türkçe ders kitabındaki düz yazı metinlerinin okunabilirlik açısından değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 189, 219-230.
- Trendyol (2024, August 29). *Çerezlere yönelik aydınlatma metni* [Cookie disclosure notice regarding cookies]. Retrieved June 18, 2026, from <https://trendyolexpress.com/ce-rez-ay-din-lat-ma-met-ni>
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2021). *Ders kitaplarında okunabilirlik [Readability in textbooks]*. Millî Eğitim Bakanlığı. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_04/15195812_ders_kitaplarinda_okunabilirlik_2021.pdf
- Turkish Statistical Institute. (n.d.). *Population Statistics Portal: Educational status*. Retrieved August 5, 2026, from <https://nir.tuik.gov.tr/?value=EgitimDurumu>
- Uluk, M. (2023). “Sitemizi ziyaret ederek çerezleri kabul etmiş sayılırsınız”: Türkiye’deki haber sitelerinin çerez kullanım izinleri üzerine bir araştırma. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 64, 213–247. <https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2023-1219698>
- Wagner, P. (2020). *Cookies: Privacy risks, attacks, and recommendations*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3761967>
- Wagner, I. (2023). Privacy policies across the ages: Content of privacy policies 1996–2021. *ACM Transactions on Privacy and Security*, 26(3), 1–32. <https://doi.org/10.1145/3590152>
- Yılmaz, Y. (2023). Çerezler ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında uygulanması. In P. Çağlayan Aksoy & H. C. Aksoy (Eds.), *Kişisel verilerin korunmasına uzman bakış: Uzmanlık tezleri derleme çalışması* (pp. 599–641). Kişisel Verileri Koruma Kurumu Yayınları.

	JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES (JAPSS) **** SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ	
E-ISSN: 2667-5889	https://dergipark.org.tr/tr/pub/japss	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı:1, Eylül 2026	Issue:1, September, 2026	Received Date / Geliş Tarihi: 11.09.2026 Accepted Date / Kabul Tarihi: 04.09.2026
DESTİNASYON ÇEKİCİLİK UNSURU OLARAK TÜRKİYE'DE GASTRONOMİ MÜZELERİ: ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ MÜZE VE SERGİ SALONU (ŞARAP MÜZESİ)¹ ◆◆◆ GASTRONOMY MUSEUMS IN TURKEY AS AN ELEMENT OF DESTINATION ATTRACTION: ATATÜRK FOREST FARM MUSEUM AND EXHIBITION HALL (WINE MUSEUM)		
Atıf/ to Cite (APA): Özdemir, D. ve Garip K.A. (2026). Destinasyon çekicilik unsuru olarak Türkiye'de gastronomi müzeleri: Atatürk orman çiftliği müze ve sergi salonu (şarap müzesi). Journal of Academic Perspective on Social Studies(JAPSS), 1(1), 30-39 DOI: https://doi.org/ 10.35344/japss.2015285		Dilan ÖZDEMİR² Kadriye Alev GARİP³

ÖZ

Toplumların kültürel kimliklerinin ve mutfak miraslarının korunarak geleceğe nesillere aktarılmasında gastronomi müzeleri stratejik bir rol üstlenmektedir. Bu çalışma, Ankara destinasyonunda yer alan Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) Müze ve Sergi Salonu'nun (Şarap Müzesi) Türkiye ve Ankara gastronomi turizmine sağladığı katkıları bir çekicilik unsuru bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış; veriler müze yetkilisi ve on müze ziyaretçisi ile yapılan mülakatlar aracılığıyla toplanmıştır. Literatür taraması ile desteklenen çalışmada, Türkiye'deki gastronomi müzelerinin genel profili ve AOÇ Müzesi'nin bu yapı içerisindeki konumu analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, müzenin Cumhuriyet dönemi tarımsal kalkınma mirasını, tarihi şarap üretim ekipmanlarını ve Türkiye'ye ilk kez ithal edilen dondurma makinesi gibi teknolojik miras öğelerini barındırması bakımından yüksek bir manevi ve kültürel değere sahip olduğunu göstermektedir. Ancak ulaşılan sonuçlar, müzenin tanıtım faaliyetlerinin oldukça yetersiz kaldığını, dijital pazarlama kanallarının (özellikle sosyal medya) etkin kullanılmadığını ve bu durumun ziyaretçi yoğunluğunu olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Müzenin turistik bir cazibe merkezi olarak potansiyelini tam anlamıyla gerçekleştirebilmesi için profesyonel pazarlama stratejilerine, rehberli anlatım hizmetlerine ve interaktif deneyim alanlarına ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Gastronomi Turizmi, Gastronomi Müzeleri, Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonu (Şarap Müzesi).

ABSTRACT

Gastronomy museums play a strategic role in preserving the cultural identity and culinary heritage of societies and transferring them to future generations. This study aims to examine the contributions of the Atatürk Forest Farm (AOÇ) Museum and Exhibition Hall (Wine Museum) in Ankara to Turkish and local gastronomy tourism within the context of destination attraction. A qualitative research methodology was employed using the semi-structured interview technique, and data were collected through interviews with a museum official and ten visitors. Supported by a comprehensive literature review, the study analyzes the general profile of gastronomy museums in Turkey and the specific position of the AOÇ Museum within this structure. The research findings indicate that the museum possesses high spiritual and cultural value as it houses the agricultural development heritage of the Republican era, historical wine production equipment, and technological heritage items such as the first ice cream machine imported to Turkey. However, the results reveal that the museum's promotional activities are significantly insufficient, digital marketing channels (especially social media) are not used

¹ Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı Turizm İşletmeciliği ABD'da sürdürülerek tamamlanan aynı başlıklı tez çalışmasından türetilmiştir. Uygulama sürecindeki mülakatlar, Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi Bilimsel Etik ve Değerlendirme Kurulu tarafından 04.03.2024-194/16 tarihinde verilen etik onayı neticesinde gerçekleştirilmiştir.

² Selçuk Üniversitesi, ozdemirdilan@hotmail.com, Orcid: 0009-0001-7354-3239

³ Selçuk Üniversitesi, alev.akmese@selcuk.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3826- 9684

effectively, and this situation negatively affects visitor density. It was determined that the museum requires professional marketing strategies, guided tour services, and interactive experience areas to fully realize its potential as a tourist attraction.

Keywords: Gastronomy, Gastronomy Tourism, Gastronomy Museums, Atatürk Forest Farm Museum and Exhibition Hall (Wine Museum).

1. GİRİŞ

Gastronomi kavramı, köklü bir geçmişe sahip olan, hem bilimsel hem de sanatsal boyutları bünyesinde barındıran çok disiplinli bir sahadır. Literatürde mutfak antropolojisinden mutfak coğrafyasına, gıda güvenliğinden yiyecek-içeceklerin sosyokültürel etkilerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan gastronomi, aynı zamanda bir toplumun kültür ve yemek bilimi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda gastronomi; besinlerin üretim aşamalarından sunumuna, hangi içeceğin hangi yiyeceğe eşlik edeceğinden beslenmenin duysal niteliklerine kadar uzanan bir "yaşam sanatı" olarak kabul edilmektedir (Bozok & Yalın, 2018, s. 252). Bilimsel bir disiplin olarak gastronomi; fizik, pazarlama ve sosyal bilimler ile doğrudan ilişki içerisinde olup; tat fizyolojisi, şarap yapımı ve besinlerin insan vücudundaki işlevleri gibi teknik konuları da irdelemektedir (Sarıışık & Özbay, 2015, s. 266).

Turizm endüstrisi içerisinde gastronomi, destinasyonların rekabet avantajı elde etmesinde ve özgün bir kimlik inşasında en stratejik unsurlardan biri haline gelmiştir. Abraham Maslow'un 1943 yılında ortaya koyduğu "İhtiyaçlar Hiyerarşisi" teorisine göre beslenme, insanın hayatta kalabilmesi için en temel gereksinimdir (Çoban, 2021, s. 113). Ancak günümüz turizm hareketlerinde yiyecek-içecek deneyimi, sadece biyolojik bir ihtiyaç olmanın ötesine geçerek, turistlerin zihinsel ve ruhsal doyum sağladığı kültürel bir keşif aracına dönüşmüştür (Seyitoğlu, 2018, s. 317). Gastronomi turizmi, ziyaretçilere yöresel tatları yerinde deneyimleme fırsatı sunarken, aynı zamanda destinasyonun imajını güçlendirmekte ve turistik tecrübeye somut olmayan bir miras boyutu katarak değer kazandırmaktadır (Seyitoğlu, 2018, s. 318; Yılmaz, 2017, s. 172).

Mutfak kültürünün kalıcılığını sağlamak ve bu mirası gelecek nesillere aktarmak noktasında "gastronomi müzeleri" hayati bir rol üstlenmektedir. Kâr amacı gütmeyen bu kurumlar, sadece tarihi mutfak araç-gereçlerini sergilemekle kalmayıp, aynı zamanda bir bölgenin mutfak alışkanlıklarını, geleneksel tariflerini ve üretim süreçlerini belgeleyen kurumsal hafıza merkezleri olarak işlev görmektedir (Çekhal vd., 2022, s. 1658; Gök & Şalvarcı, 2020, s. 122-123). Gastronomi müzeleri, yerel gıdaların hikayesini anlatarak turizmi çeşitlendirmekte ve destinasyonun çekicilik katsayısını artırmaktadır.

Türkiye, yedi bölgesine yayılan zengin tarımsal çeşitliliği ve pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasının sağladığı kültürel derinlik ile gastronomi müzeleri açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. Türkiye'de gastronomi müzelerinin tesisi 2000'li yılların başından itibaren hız kazanmış; kahveden peynire, şaraptan zeytinyağına kadar pek çok farklı temada müze kurulmuştur (Akbıyık, 2021, s. 61-62; Soruç, 2021, s. 2-53). Güncel veriler, Türkiye'nin yedi bölgesinde toplam 34 adet gastronomi müzesinin faaliyet gösterdiğini doğrulamaktadır.

Bu çalışmanın odağında yer alan Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) Müze ve Sergi Salonu (Şarap Müzesi), hem Ankara hem de Türkiye'nin tarımsal ve endüstriyel mirası açısından sembolik bir öneme sahiptir. 1925 yılında Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan ve Cumhuriyet döneminin kalkınma ideallerini yansıtan AOÇ bünyesindeki bu yapı, başlangıçta ahır olarak kullanılmış, 1943'te şarap depolama alanına dönüştürülmüş ve nihayet 2010 yılında özel müze statüsü kazanmıştır (Aydınlı & Solak, 2024 s. 54-55). Müze, şarap üretim ekipmanlarının yanı sıra Türkiye'ye ilk kez ithal edilen dondurma makinesi gibi teknolojik miras öğelerini ve çiftliğin kuruluş aşamalarını belgeleyen kıymetli bir fotoğraf arşivini barındırmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, Ankara destinasyonunda yer alan Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonu'nun turistik bir çekicilik unsuru olarak potansiyelini analiz etmek ve müzenin gastronomi turizmine katkısını nitel bir yaklaşımla değerlendirmektir. Bu doğrultuda, müze yetkilisi ve

ziyaretçilerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla, müzenin tanıtım faaliyetleri, ziyaretçi beklentileri ve gastronomik mirasın sürdürülebilirliğindeki rolü bilimsel bir çerçevede incelenmiştir. Çalışma ile yalnızca kurumsal yapı değil, ziyaretçi görüşleri de alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda müze yetkilisi ile ayrı, ziyaretçiler ile ayrı sorular çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma tek bir müze incelemesi ile vaka inceleme örneği olduğundan sonuçların genellenebilirliği açısından kısıtlamalar mevcuttur.

Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı Turizm İşletmeciliği ABD’de sürdürülerek tamamlanan aynı başlıklı tez çalışmasından türetilmiştir. Uygulama sürecindeki mülakatlar, Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi Bilimsel Etik ve Değerlendirme Kurulu tarafından 04.03.2024-194/16 tarihinde verilen etik onayı neticesinde gerçekleştirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Gastronomi, Turizm ve Destinasyon

2.1.1. Gastronomi Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Gastronomi, etimolojik ve bilimsel açıdan ele alındığında, köklü bir geçmişe dayanan bir bilim ve sanat dalını temsil etmektedir. Kavramsal olarak gastronomi; yemek hazırlama süreçlerini, insanın beslenme eylemini merkeze alan duyuşsal niteliklerin tecrübe edilmesini, bu süreçlerin anlamlandırılmasını ve literatüre aktarılmasını kapsamaktadır. Aynı zamanda "kültür ve yemek bilimi" olarak tanımlanan bu disiplin; tarih, mutfak antropolojisi ve mutfak coğrafyası gibi alanlarla doğrudan ilişkilidir. Bilimsel araştırmalarda gastronomi, besinlerin üretim aşamalarından sosyokültürel etkilerine kadar geniş bir sahayı sorgulayan, inceleyen ve keşfeden bir yapı sergilemektedir. Bu bağlamda gastronomi, besinlerin hangi içeceklerle eşleşeceğinden insanların yeme-içme konusundaki beceri kazanımına kadar uzanan bir "yaşam sanatı" olarak nitelendirilmektedir (Bozok ve Yalın, 2018, s. 252). Sosyal bilimler, fizik ve pazarlama gibi disiplinlerle çok yönlü bir ilişki içerisinde olan gastronomi; tat fizyolojisi, besin seçimi ve yiyecek-içecek mevzuatı gibi teknik konularla da sıkı bir bağ içerisinde (Sarışık ve Özbay, 2015, s. 266).

Gastronominin tarihsel evrimi incelendiğinde, mutfak sanatının temelini Mezopotamya’da Anadolu ve Çin mutfaklarının etkileşimiyle atıldığı görülmektedir. Tarihteki ilk yemek kitabı kabul edilen Archestratus’un "Gastronomia" eseri, kavramın literatürdeki ilk izlerini oluşturmaktadır. Gastronomi tarihçisi Felipe Fernandez-Armesto, mutfağın gelişimini pişirmenin keşfinden gastronomik ürünlerin endüstriyel gelişimine kadar sekiz temel aşamaya ayırmıştır (Deniz Gürsoy, 2014). Bu süreçte yeme eylemi, sadece biyolojik bir zorunluluk olmaktan çıkarak sosyal hayatın ve kültürel etkileşimin merkezine yerleşmiştir.

2.1.2. Gastronomi Turizmi ve Gastro-Turist Profili

Gastronomi turizmi, ziyaretçilerin seyahat motivasyonlarını belirleyen ve seyahat davranışlarını önemli ölçüde etkileyen, benzeri görülmemiş yiyecek ve içecek deneyimleri üzerine kurulu bir turizm çeşididir (Ünver ve Şahin, 2015, s. 64). Temelini kültür, tarım ve turizm sacayağının oluşturduğu bu turizm türü, destinasyonlara rekabet avantajı sağlayan stratejik bir pazarlama unsuru olarak değerlendirilmektedir. Gastronomi turizmi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler; yöresel gıdaların tadımı, üretim süreçlerine tanıklık edilmesi, yemek festivalleri ve mutfak müzeleri gibi geniş bir yelpazeyi içermektedir.

Gastro-turist olarak tanımlanan kitle, seyahatlerinin birincil amacı farklı kültürlerle ait özgün lezzetleri tecrübe etmek olan, eğitim seviyesi yüksek ve deneyimli bireylerden oluşmaktadır (Şimşek ve Selçuk, 2018, s. 30). Bu turist grubu için gastronomi, sadece beslenme ihtiyacı değil, aynı zamanda zihinsel ve ruhsal bir doyum aracıdır (Seyitoğlu, 2018, s. 317). Gastronomi turizminin bir diğer özelliği de, iklim

şartlarından bağımsız olarak yılın her döneminde gerçekleştirilebilmesi ve insanın beş duyusuna hitap etmesidir (Akay, 2019).

2.1.3. Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi

Destinasyon kavramı, bir turistin sürekli yaşadığı yerin dışına çıkarak ulaşmayı hedeflediği, bünyesinde çeşitli cazibe merkezlerini ve turistik mekanları barındıran varış noktalarını ifade etmektedir. Turizm endüstrisinde destinasyonlar; tarihi alanlar, kültürel değerler ve doğal güzelliklerin yanı sıra, kendine has gastronomik kimlikleriyle de ön plana çıkmaktadır. Bir destinasyonun markalaşması ve imaj inşasında gastronomi, taklit edilmesi güç olan somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerini bir arada sunmaktadır.

Destinasyon imajı, ziyaretçilerin o bölgeye yönelik algılarını, anılarını ve duygu durumlarını filtreleyen bir araçtır (Ersoy ve Tuğal, 2018, s. 66). Gastronomik değerlerin korunması ve bu değerlerin etkinlikler aracılığıyla pazarlanması, destinasyonun imajını doğrudan etkilemektedir. Yöresel mutfak kültürü, destinasyonun kimliğini güçlendirirken, ziyaretçilerin destinasyonu tekrar tercih etme olasılığını da artırmaktadır (Yılmaz, 2017, s. 172). Bu bağlamda gastronomi müzeleri, yerel mutfak alışkanlıklarını koruma altına alarak destinasyonun çekicilik katsayısını yükselten kurumsal yapılar olarak işlev görmektedir. Sonuç olarak, zengin bir gastronomi mirasına sahip destinasyonlar, küresel turizm pazarında markalaşma süreçlerini daha etkin yönetebilmektedir.

3. TÜRKİYE GASTRONOMİ TURİZMİ VE GASTRONOMİ MÜZELERİ

3.1. Türkiye’de Gastronomi Turizmi Kavramı ve Gelişimi

Türkiye’de gastronomi turizmi, yeme-içme kültürünün sadece biyolojik bir ihtiyaç olmaktan çıkıp kültürel bir cazibe unsuru olarak değerlendirilmesiyle ivme kazanmıştır. Gastronomi, yerel bir kimliği temsil etmekte ve o bölgenin iklim, coğrafya ve tarihsel birikimiyle şekillenmektedir (Şirvan ve Sezgin, 2018, s. 79). Türk mutfacı; Orta Asya’dan Anadolu’ya taşınan kültürel mirasın, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki etkileşimlerle zenginleşmesi sonucunda dünyanın en seçkin mutfaklarından biri haline gelmiştir (Küçükkömürler vd., 2018, s. 82; Yılmaz ve Şahin, 2020, s. 35).

Günümüzde gastronomi turizmi, turistlerin belirli bir gıdayı tatma veya üretim sürecine tanıklık etme motivasyonu ile gerçekleştirdikleri seyahatleri kapsamaktadır (Yıldız ve Yılmaz, 2019, s. 53-55). Türkiye’de bu turizm türü, özellikle Gaziantep ve Hatay gibi UNESCO Gastronomi Şehri unvanına sahip illerin yanı sıra Afyonkarahisar, Kayseri, Adana ve Şanlıurfa gibi zengin mutfak kültürüne sahip destinasyonlarda yoğunlaşmaktadır (Süzer ve Özkanlı, 2020, s. 120; Onur, 2021, s. 154; Karakaş ve Çallı, 2023, s. 673). Bu destinasyonlarda yerel ürünlerin tescillenmesi ve coğrafi işaretlerin kullanılması, gastronomi turizminin sürdürülebilirliğine ve destinasyon markalaşmasına doğrudan katkı sağlamaktadır (Akkaya ve Özcan, 2019, s. 253-254).

3.2. Türkiye’de Gastronomi Müzesi Kavramı ve İşlevi

Müzeler, toplumun manevi ve maddi mirasını koruyan, araştıran ve sergileyen kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır (Soruç, 2021, s. 36-38). Bu çerçevede gastronomi müzeleri, bir bölgenin mutfak alışkanlıklarını, geleneksel araç-gereçlerini ve üretim tekniklerini belgeleyerek mutfak kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında kurumsal bir hafıza görevi üstlenmektedir (Ağcakaya ve Can, 2019, s. 796-797). Gastronomi müzeleri, yerel gıdaların hikayesini anlatarak turizmi çeşitlendirmekte ve destinasyonun çekiciliğini artırmaktadır (Gök ve Şalvarcı, 2020, s. 122-123).

Türkiye’de gastronomi müzelerinin tesisi, 2000’li yılların başından itibaren hız kazanmıştır. Bu kurumlar, sadece sergileme alanı değil, aynı zamanda ziyaretçilerin yöresel ürünleri tadabildiği ve mutfak tarihine dair bilgi edinebildiği etkileşimli mekanlar olarak tasarlanmaktadır (Akbiyuk, 2021, s.

61-62). Müzelerin kurulmasında belediyeler, ticaret odaları ve sivil toplum kuruluşlarının finansal ve vizyonel destekleri belirleyici bir rol oynamaktadır (Akbiyuk, 2021, s. 61-62).

3.3. Türkiye’deki Tematik Gastronomi Müzeleri

Türkiye’nin yedi bölgesine yayılan toplam 34 gastronomi müzesi, oldukça geniş bir tematik çeşitlilik sunmaktadır (Soruç, 2021, s. 2-53). Bu müzeler, belirli bir ürün grubuna odaklanarak o ürünün tarihsel serüvenini ziyaretçilere aktarmaktadır. Türkiye’deki öne çıkan gastronomi müzeleri ve özellikleri aşağıda kategorize edilmiştir:

- **Ürün Odaklı Müzeler:** Kars’taki Zavot Peynir Müzesi (2011), Türkiye’nin ilk peynir müzesi olarak gravyer ve kaşar peynirinin üretim aşamalarını sergilemektedir (Çekal vd., 2022, s. 1661). İstanbul’daki Pelit Çikolata Müzesi (2014), çikolatadan yapılmış minyatürler ve büstlerle sanat ve gastronomiyi birleştirmektedir (Şeyhanlıoğlu vd., 2023, s. 133). Kahramanmaraş’taki Dondurma Müzesi (2018), yöresel dondurma yapım aşamalarını tarihi bir konakta sunmaktadır (Karademir, 2021, s. 77). **Zeytin ve Zeytinyağı Müzeleri:** Çanakkale’deki Adatepe Zeytinyağı Müzesi (2001), modern müzecilik anlayışıyla kurulan ilk örneklerden biridir (Savaşkan, 2021, s. 70). İzmir Urla’daki Köstem Zeytinyağı Müzesi (2017), dünyanın en büyük zeytinyağı müzesi olma unvanına sahiptir (Yavuz ve Uluk, 2021, s. 537).
- **Mutfak Kültürü Müzeleri:** Gaziantep’teki Emine Göğüş Mutfak Müzesi (2008), Türkiye’nin ilk mutfak müzesi olarak Gaziantep mutfak kültürünü kapsamlı bir şekilde sergilemektedir (Sandıkçı vd., 2019, s. 3051). Benzer şekilde Şanlıurfa’daki Hacıbanlar Evi Mutfak Müzesi (2011), yöresel yemek kültürünü ve mutfak araçlarını tanıtmaktadır (Sandıkçı vd., 2019, s. 1219).
- **İçecek Müzeleri:** Tekirdağ’daki Kutman Şarap Müzesi (2004) ve Karabük’teki Safranbolu Kahve Müzesi (2019), ilgili içeceklerin üretim tarihini ve kültürel önemini vurgulayan tematik müzelerdir (Şeyhanlıoğlu vd., 2023, s. 131; Bozacı ve Çevik, 2021, s. 328).

Bu müzeler arasında Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonu (Şarap Müzesi), Cumhuriyet dönemi tarımsal kalkınma mirasını barındırması ve Ankara’nın başkent kimliğiyle özdeşleşmiş manevi değeriyle özel bir konuma sahiptir (Aydınlı ve Solak, 2024, s. 54-55).

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE YÖNTEMİ

Bu başlık altında çalışmanın uygulama sürecine yönelik detaylı bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Gastronomi müzeleri, son yıllarda hem yerel halk hem de turistler için önemli bir ziyaret potansiyeli ve turistik çekim gücü oluşturmaya başlamıştır. Bu araştırmanın temel amacı, Ankara destinasyonunda faaliyet gösteren AOÇ Müze ve Sergi Salonu’nun (Şarap Müzesi) turistik bir çekicilik unsuru olarak Ankara ve Türkiye gastronomi turizmine sağladığı katkıları derinlemesine incelemektir. Araştırma, müzenin gastronomik değerlerin sürdürülebilirliği noktasındaki rolünü analiz etmesi ve bölgenin turizm potansiyeline olan etkisini saptaması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, literatürde AOÇ Müze ve Sergi Salonu’na yönelik mülakat yöntemine dayalı veri kısıtlılığı göz önüne alındığında, bu çalışma mevcut akademik boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de faaliyet gösteren toplam 34 adet gastronomi müzesi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Ankara ilinde yer alan ve Cumhuriyet dönemi tarımsal mirasının sembolü niteliğindeki AOÇ Müze ve Sergi Salonu (Şarap Müzesi) olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında veriler; müze yetkilisi (Oya Hanım) ve tesadüfi sistematik örnekleme yöntemiyle seçilen 10 müze ziyaretçisinden elde edilmiştir.

4.3. Veri Toplama Tekniği ve Süreci

Araştırmada, şahısların duygu durumlarını, düşüncelerini ve tecrübelerini en etkili şekilde anlamaya olanak tanıyan nitel araştırma yöntemlerinden "yarı yapılandırılmış görüşme" (mülakat) tekniği kullanılmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken Sandıkçı vd. (2019), Kırbac ve Turgay (2022) ile Savaşkan (2021) gibi alandaki yetkin çalışmaların literatüründen yararlanılmıştır.

Veri toplama sürecinde aşağıdaki protokoller uygulanmıştır:

- Müze yetkilisine yönelik 25, ziyaretçilere yönelik ise 12 sorudan oluşan mülakat formları uygulanmıştır.
- Katılımcıların izinleri doğrultusunda görüşmeler ses kaydına alınmış ve eş zamanlı olarak yazılı notlar tutulmuştur.
- Müzenin fiziksel yapısını ve sergileme biçimini belgelemek adına görsel veriler (fotoğraflar) çekilmiştir.
- Ziyaretçiler ile yapılan mülakatlarda verilerin karışmaması adına katılımcılar "K1, K2... K10" şeklinde sembolize edilmiştir.

4.4. Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen veriler, ses kayıtlarının dökümü yapılarak yazılı metinlere dönüştürülmüştür. Elde edilen nitel veriler, müze yetkilisinin profesyonel deneyimleri ve ziyaretçilerin beklentileri ekseninde tasnif edilmiştir. Analiz sürecinde; müzenin tanıtım faaliyetleri, kurumsal hafıza oluşturma kapasitesi, ziyaretçi yoğunluğu ve gastronomik mirasın sürdürülebilirliği gibi ana temalar üzerinden çıkarımlar yapılmıştır.

5. BULGULAR

Bu bölümde, AOÇ Müze ve Sergi Salonu (Şarap Müzesi) bünyesinde gerçekleştirilen saha araştırmasının sonuçları; müze yetkilisi ve ziyaretçilerle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar ekseninde analiz edilmiştir. Elde edilen veriler; müzenin tarihsel kimliği, koleksiyon içeriği, ziyaretçi deneyimi ve tanıtım stratejileri olmak üzere dört ana tema altında sınıflandırılmıştır.

5.1. Müzenin Tarihsel ve Kurumsal Kimliğine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen müzenin, Cumhuriyet tarihimizin endüstriyel ve tarımsal kalkınma hamlelerinin somut bir belgesi olduğu saptanmıştır. 1925 yılında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla kurulan ve başlangıçta ahır olarak işlev gören yapı, 1943 yılında şarap depolama alanına dönüştürülmüştür. Müze yetkilisi ile yapılan görüşmede, yapının 6 Mayıs 2010 tarihinde müze ve sergi salonu olarak kapılarını açtığı ve 24 Kasım 2010 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Özel Müze" statüsüne alındığı teyit edilmiştir. Müzenin kuruluş felsefesinin temelinde "Atatürk Orman Çiftliği hafızasının korunması ve sergilenmesi" motivasyonunun yattığı görülmektedir.

5.2. Koleksiyon İçeriği ve Gastronomik Miras Öğeleri

Saha gözlemleri ve mülakat verileri, müze envanterinin Türkiye'nin gastronomi tarihi açısından eşsiz parçalar barındırdığını ortaya koymaktadır. Müzede sergilenen temel gastronomik ve teknik unsurlar şunlardır:

- **Şarap Üretim Ekipmanları:** Tarihi şarap şişeleme ve üretim süreçlerinde kullanılan makineler ile AOÇ'nin kendi üretimi olan üzüm pres makineleri.
- **Endüstriyel Miras:** Türkiye'ye ilk kez ithal edilen dondurma üretim ve sertleştirme makineleri.
- **Tarımsal Bellek:** Eski döneme ait veterinerlik ve tarım aletleri, el değirmenleri ve kuluçka makineleri.
- **Görsel Arşiv:** Çiftliğin kuruluş yıllarına ve Atatürk'e ait tarihi fotoğraflardan oluşan zengin bir koleksiyon.

Müze yetkilisi, koleksiyonun en büyük değerinin tüm parçaların "orijinal" olması ve doğrudan AOÇ'nin üretim tarihindeki teknik gelişmeleri yansıtmaması olduğunu vurgulamıştır.

5.3. Ziyaretçi Deneyimi ve Memnuniyet Analizi

On farklı ziyaretçi ile gerçekleştirilen mülakatlar, müzenin ziyaretçi perspektifindeki yerini netleştirmektedir. Bulgulara göre, ziyaretçilerin büyük çoğunluğu müzeyi "tesadüf eseri" ya da arkadaş tavsiyesi ile keşfetmiştir; bu durum kurumsal tanıtım eksikliğinin bir göstergesidir.

- **Manevi Etki:** Ziyaretçilerin en çok etkilendiği bölüm, Atatürk'ün izlerini taşıyan fotoğraf sergisidir.
- **Fiziksel Koşullar:** Bazı ziyaretçiler müze içerisindeki rutubet kokusundan ve havalandırma yetersizliğinden şikayet etmişlerdir.
- **Eksik Donatılar:** Müzede ziyaretçilerin vakit geçirebileceği bir kafeterya, rekreasyon alanı veya hatıra eşyası satın alabileceği bir birimin bulunmaması, ziyaretçi tatminini olumsuz etkileyen temel unsurlar olarak saptanmıştır.
- **Tanıtım:** Müze ziyaretçilerinin arkadaşları aracılığı ile duyarak müzeyi ziyaret ettiklerini ifade etmeleri, tanıtımların yetersizliğini göstermektedir. Aynı zamanda tüm ziyaretçiler bir memnuniyet ya da dilek istek kutusu olmadığını ifade etmişlerdir.

5.4. Tanıtım Faaliyetleri ve Kurumsal Eksiklikler

Araştırmanın en kritik bulgularından biri, müzenin dijitalleşme ve pazarlama konusundaki yetersizliğidir. Müze yetkilisi, tanıtımın sadece AOÇ resmi web sitesi üzerinden yapıldığını, müzeye özel bir sosyal medya hesabının bulunmadığını ifade etmiştir. Ziyaretçiler de reklam ve duyuruların yetersizliğini müzenin en büyük eksikliği olarak nitelendirmişlerdir. Ayrıca, müzede daimi bir rehber kadrosunun bulunmaması, sergilenen eserlerin hikayelerinin ziyaretçilere aktarılmasında kopukluklara yol açmaktadır.

"Ziyaretçi görüş, öneri ve şikayetlerine önem verilmekte midir? Bu görüş, öneri ya da şikayetlerin toplandığı bir uygulama ya da biriminiz mevcut mu?" sorusuna müze yetkilisi tarafından *"Kendim şahsi olarak her bir ziyaretçiye müzeden memnun kalıp kalmadığını sormaya gayret ediyorum. Tavsiyelerine de önem verip uygulamaya çalışıyorum. Daha öncesinde bir ziyaretçimiz müzenin sergi alanıyla alakalı çiftliğin kuruluş aşamalarına dair fotoğrafların sergilenebileceğine dair bir öneri de bulunmuştu. Bu fikri değerlendiriyoruz."* yanıtı alınmıştır.

"Müzenin tanıtımıyla alakalı çalışmalarınız var mı? Varsa bahseder misiniz?" sorusuna *"Atatürk Orman Çiftliği'nin resmi web sitesinde müzeyle alakalı ilanlarımızı yayınlıyoruz. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Denetiminde çalıştığımız içinde bakanlığın düzenlediği tüm etkinliklere katılmaya özen gösteriyoruz. Bu etkinlikler sırasında da diğer müzelere Müze Ve Sergi Salonu (Şarap Müzesi)'nü tanıtımaya gayret ediyoruz. Müzenin sosyal medya hesabı bulunmamakta ama dediğim gibi Atatürk Orman Çiftliği'nin resmi sitesinde müzeyle alakalı bilgilere kolaylıkla ulaşabilirsiniz."* yanıtı alınmıştır. Bu cevapların tanıtım ve müşteri memnuniyeti noktasındaki eksiklikleri ortaya koyduğu ifade edilebilir.

5.5. Gastronomi Turizmi Potansiyeli ve Sürdürülebilirlik

Hem yetkili hem de ziyaretçi görüşleri, müzenin gastronomi turizmi açısından yüksek bir potansiyel taşıdığı ancak bu potansiyelin "durağan" bir sergileme anlayışıyla sınırlı kaldığı konusunda birleşmektedir. Sürdürülebilirlik açısından ise gastronomik ve endüstriyel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bağlamında önem taşımaktadır.

Müze yetkilisi, eskiden uygulanan "şarap tadımı" gibi faaliyetlerin sona ermesinin bir kayıp olduğunu belirtmiş; gelecekte tadım atölyeleri ve workshop gibi interaktif etkinliklerin müzeyi daha cazip kılabileceğini önermiştir. Ziyaretçiler de teknik donanımların orijinallliği sayesinde müzenin özellikle gastronomi turistleri için bir cazibe merkezi olabileceği kanaatindedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Ankara destinasyonunda yer alan Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) Müze ve Sergi Salonu'nun (Şarap Müzesi) turistik bir çekicilik unsuru olarak potansiyelini ve gastronomi turizmine katkılarını irdelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, müzenin hem tarihsel hem de gastronomik miras açısından yüksek bir değere sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin operasyonel ve pazarlama eksiklikleri nedeniyle tam anlamıyla değerlendirilemediğini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın temel sonuçları aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

- **Tarihsel Miras ve Sembolik Değer:** AOÇ Müze ve Sergi Salonu, 1925 yılında bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Cumhuriyet'in ilk modern tarım ve sanayi hamlelerinin somut bir temsilcisidir. Yapının 2010 yılında "Özel Müze" statüsü kazanması, kurumsal hafızanın korunması adına kritik bir adımdır. Müzede sergilenen orijinal şarap üretim makineleri, Türkiye'ye ithal edilen ilk dondurma sertleştirme makinesi ve tarımsal araçlar, ülkenin endüstriyel gastronomi tarihine ışık tutan eşsiz parçalardır.
- **Tanıtım ve Dijital Pazarlama Eksikliği:** Araştırmanın en dikkat çekici bulgusu, müzenin tanıtım faaliyetlerinin oldukça yetersiz kalmasıdır. Müzenin kurumsal bir sosyal medya hesabının bulunmaması ve tanıtımların sadece AOÇ web sitesiyle sınırlı kalması, ziyaretçi trafiğini olumsuz etkilemektedir. Ziyaretçilerin büyük bir kısmının müzeyi tesadüf eseri veya arkadaş tavsiyesi ile keşfetmiş olması, profesyonel bir pazarlama stratejisinin eksikliğini kanıtlamaktadır.
- **Ziyaretçi Deneyimi ve Fiziksel Koşullar:** Müze, sergileme biçimi açısından "durağan" bir yapı sergilemektedir. Ziyaretçiler, müze içerisinde profesyonel rehberlik hizmetinin eksikliğini, rutubet kokusu gibi fiziksel yetersizlikleri ve vakit geçirebilecekleri (kafeterya, satış birimi vb.) sosyal alanların yokluğunu temel eksiklikler olarak belirtmişlerdir. Müze yetkilisinden sürekli bir rehber bulunmadığı, rehberlik hizmeti talebe bağlı olarak gerçekleştirildiği bilgileri edinilmiştir.
- **İnteraktif Faaliyetlerin Yokluğu:** Gastronomi müzelerinin en büyük çekicilik unsuru olan tadım atölyeleri, workshoplar ve uygulamalı üretim gösterimleri AOÇ Müzesi'nde gerçekleştirilmemektedir. Geçmişte uygulanan şarap tadımı gibi etkinliklerin sona ermesi, müzenin çekiciliğini azaltan bir faktör olarak saptanmıştır.

6.1. Öneriler

Araştırma bulguları ışığında, AOÇ Müze ve Sergi Salonu'nun Ankara turizmine ve sürdürülebilir gastronomik mirasa daha fazla katkı sağlayabilmesi için şu öneriler geliştirilmiştir:

1. **Dijital Dönüşüm ve Sosyal Medya Yönetimi:** Müzeye özel, profesyonel olarak yönetilen Instagram ve Facebook gibi sosyal medya platformları ivedilikle kurulmalıdır. Bu platformlar aracılığıyla müzenin manevi değeri ve koleksiyonu, özellikle genç kitleye ve gastronomi turistlerine yönelik görsel içeriklerle tanıtılmalıdır.
2. **Etkileşimli Deneyim Alanları ve Workshoplar:** Müze durağan yapıdan kurtarılarak dinamik bir hale getirilmelidir. Koleksiyonda yer alan tarihi makinelerin çalışma prensiplerini gösteren dijital uygulamalar veya müze bünyesinde düzenlenecek olan gastronomik ürün tadımları ve yapım atölyeleri (workshop), ziyaretçi bağlılığını artıracaktır.

3. **Profesyonel Rehberlik ve Hikayeleştirme:** Müzede daimi bir rehber kadrosu istihdam edilmelidir. Atatürk'ün çiftliği kurma vizyonu ve eserlerin hikayeleri, profesyonel rehberler aracılığıyla ziyaretçilere aktararak müzenin manevi duygusu güçlendirilmelidir.
4. **Fiziksel İyileştirmeler ve Sosyal Donatılar:** Müze binasındaki rutubet ve havalandırma sorunları giderilmelidir. Ayrıca, ziyaretçilerin gezi sonrası dinlenebileceği, AOÇ ürünlerinin tadılabileceği küçük bir kafeterya ve müze anısına hatıra eşyası satın alabilecekleri bir birim oluşturulmalıdır.
5. **Kurumsal İş Birlikleri ve Etkinlikler:** Belediye, üniversitelerin gastronomi bölümleri ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılarak müze bünyesinde gastronomi fuarları, seminerler ve sosyal sorumluluk projeleri düzenlenmelidir.
6. **Geri Bildirim Mekanizması:** Ziyaretçilerin öneri ve şikayetlerini iletebilecekleri dijital veya fiziksel bir birim kurularak, müzenin hizmet kalitesi sürekli olarak denetlenmeli ve iyileştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ağcakaya, H., & Can, İ. (2019). Somut olmayan kültürel miras kapsamında mutfak kültürünün sürdürülebilirliği: Türkiye'deki gastronomi müzeleri örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(4), 788–804.
- Akay, S. N. (2019). Gastronomi turizminin destinasyon çekicilik unsuru olarak incelenmesi: Şirince köyü örneği [Yüksek lisans tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Akbıyık, T. (2021). Turizm potansiyeli açısından Türkiye'deki gastronomi müzelerinin analizi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Akkaya, A., & Özcan, C. C. (2019). Türkiye'de gastronomi turizminin ekonomik etkilerinin indeks değerlendirmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 253–254.
- Aydınlı, F., & Solak, B. B. (2024). Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonu'nun Türkiye'deki gastronomi müzeleri açısından değerlendirilmesi. *Aydın Gastronomy*, 54–55.
- Bozacı, E. C., & Çevik, A. (2021). Destinasyon çekim gücü olarak gastronomi müzeleri: Safranbolu Türk Kahve Müzesi örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 328.
- Bozok, D., & Yalın, G. (2018). Gastronomide yeni trend: Siyah içecekler. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 252.
- Çekal, N., Doğan, E., & Aktürk, H. (2022). Türkiye'de gastronomi müzeleri ve özellikleri. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(12), 1658–1668.
- Çoban, G. S. (2021). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizli yetenekler. *European Journal of Educational & Social Sciences*, 6(1), 113.
- Ersoy, M., & Tuğal, F. N. (2018). Türkiye'yi ziyaret eden Rus turistlerin destinasyon imaj algılamaları ve hatırlanabilir turizm deneyimleri üzerine bir araştırma. *Artıbilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 66.
- Gök, H., & Şalvarcı, S. (2020). Türkiye'deki gastronomi temalı müzelere yönelik çevrimiçi ziyaretçi deneyimlerinin incelenmesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1), 122–123.
- Gürsoy, D. (2014). Deniz Gürsoy'un gastronomi tarihi. *Oğlak Yayıncılık*.
- Karademir, N. (2021). Kahramanmaraş kentinde tarihsel konutlar ve turizm. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 77.
- Karakaş, D., & Çallı, D. (2023). Adana ilinin gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 673.
- Kırbaç, K., & Turgay, B. (2022). Yerel gıda ürünlerinin sürdürülebilirliğinde gastronomi müzelerinin önemi: Kars Zavot Ekomüze örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*.
- Küçükkömürler, S., Şirvan, N. B., & Sezgin, A. C. (2018). Dünyada ve Türkiye'de gastronomi turizmi. *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi*, 80–82.
- Onur, N. (2021). Gastronomi turizmi ve Hatay lezzet rotası. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 154.
- Sandıkçı, M., Mutlu, A. S., & Mutlu, H. (2019). Türkiye'deki gastronomi müzelerinin turistik sunum farklılıkları açısından araştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 1219–1225.
- Sarıışık, M., & Özbay, G. (2015). Gastronomi turizmi üzerine bir literatür incelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 266.

- Savaşkan, Y. (2021). Türkiye'deki gastronomi müzelerine genel bakış. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 69–74.
- Seyitoğlu, F. (2018). Gastronomi ve turizm ilişkisi bağlamında yapılmış araştırmaların incelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 317–318.
- Soruç, K. (2021). Mutfak kültürünün sürdürülebilirliğinde gastronomi müzelerinin rolü [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.
- Süzer, Ö., & Özkanlı, O. (2020). Bölge mutfaklarının kullanılan malzemeler bağlamında değerlendirilmesi: Gaziantep yemekleri üzerine bir inceleme. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 120.
- Şeyhanhoğlu, H. Ö., Duman, H., & Arıca, R. (2023). Türkiye'de yer alan gastronomi müzelerinin tematik analizi. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 131–134.
- Şimşek, A., & Selçuk, G. (2018). Gastro-turistlerin tipolojisinin belirlenmesi: Gaziantep ölçeğinde bir araştırma. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30.
- Şirvan, N., Şirvan, N. B., & Sezgin, A. C. (2018). Dünya'da ve Türkiye'de gastronomi turizmi. *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi*, 79.
- Ünver, G., & Şahin, G. G. (2015). Destinasyon pazarlama aracı olarak “gastronomi turizmi”: İstanbul'un gastronomi turizmi potansiyeli üzerine bir araştırma. *Jotags*, 64.
- Yavuz, G., & Uluk, N. (2021). Türkiye'de gastronomi müzelerinin ve web site içeriklerinin incelenmesine yönelik bir araştırma. *Mersin Üniversitesi*, 536–537.
- Yıldız, M., & Yılmaz, M. (2019). Türkiye'de gastronomi turizmi üstüne bir literatür incelemesi. *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 53–55.
- Yılmaz, G. (2017). Gastronomi ve turizm ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3), 172.
- Yılmaz, İ., & Şahin, H. (2020). Türkiye'deki gastronomi turizmi hakkında genel bir inceleme. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, 35.

	JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES (JAPSS) *** SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ	
E-ISSN: 2667-5889	https://dergipark.org.tr/tr/pub/japss	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı: 1, Eylül 2026	Issue: 1, September, 2026	Received Date / Geliş Tarihi: 21.08.2026 Accepted Date / Kabul Tarihi: 11.09.2026
OECD ÜLKELERİNİN SAĞLIK PROFİLLERİ* ◆◆◆ HEALTH PROFILES OF OECD COUNTRIES		
Atıf/ to Cite (APA): Bolukçu, F. (2026). OECD ülkelerinin sağlık profilleri. Journal of Academic Perspective on Social Studies (JAPSS), 1(1), 40-54 DOI: https://doi.org/10.35344/japss.2023469		Ferhat BOLUKÇU¹

ÖZ

Arka Plan: Sağlık sistemlerinin performansının tek bir gösterge üzerinden değerlendirilmesi, sağlık sistemlerinin farklı boyutlarını ve ülkeler arasındaki farklılıkları ortaya koymada yetersiz kalabilir. Bu nedenle sağlık harcamaları, sağlık durumu ve nüfusun demografik özellikleri gibi farklı göstergelerin birlikte ele alınması, ülkelerin sağlık profillerinin daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Amaç: Bu çalışmanın amacı, seçili 26 OECD ülkesinin sağlık harcamaları, algılanan sağlık durumu, yaşlı nüfus oranı, obezite, yaşam beklentisi ve beş yaş altı mortalite göstergeleri temelinde sağlık profillerini görece olarak karşılaştırmaktır.

Yöntem: 2023 yılı verileri kullanılarak gerçekleştirilen bu kesitsel, tanımlayıcı araştırmada 26 OECD ülkesine ait ikincil veriler incelenmiştir. Ülkeler; kişi başına cari sağlık harcaması, sağlık durumunu iyi/çok iyi olarak algılayan nüfus oranı, 65 yaş ve üzeri nüfus oranı, yetişkin obezite prevalansı, doğuştan beklenen yaşam süresi ve beş yaş altı mortalite hızı açısından değerlendirilmiştir. Göstergelerin birlikte değerlendirilmesiyle ülkeler dört farklı sağlık profiline ayrılmıştır.

Bulgular: Bulgular doğrultusunda ülkeler, altı sağlık göstergesinin görece düzeyleri ve bu göstergelerin birlikte oluşturduğu genel örüntüler dikkate alınarak dört tanımlayıcı sağlık profili altında sınıflandırılmıştır. Birinci profil yüksek sağlık harcaması, yüksek algılanan sağlık, yüksek yaşam beklentisi ve düşük mortalite ile karakterize edilmiştir. İkinci profilde yüksek sağlık harcamaları ve yaşam beklentisine karşın algılanan sağlık ve obezite göstergelerinde farklılıklar görülmüştür. Üçüncü profil, düşük/orta sağlık harcamalarına rağmen görece olumlu sağlık sonuçlarıyla öne çıkmıştır. Dördüncü profil ise düşük sağlık harcaması, yüksek obezite, düşük yaşam beklentisi ve yüksek beş yaş altı mortalite ile karakterize edilmiş ve yalnızca Türkiye bu profilde yer almıştır.

Sonuç: Bu araştırmada, OECD ülkelerinin sağlık performansının yalnızca sağlık harcaması düzeyi üzerinden açıklanamayacağı görülmüştür. Sağlık harcamalarının toplam düzeyinin yanı sıra, bu kaynakların hangi sağlık hizmetlerine ve alanlara yönlendirildiği de ülkelerin sağlık profillerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Özellikle koruyucu ve temel sağlık hizmetlerine, sağlık altyapısına ve erken tanı hizmetlerine yapılan yatırımların yanı sıra, tedavi edici hizmetlerin kapsamı ve kaynakların etkin kullanımı sağlık göstergelerinde farklılaşmaya yol açabilmektedir. Bununla birlikte, sağlık hizmetlerine erişim, sağlık hizmetlerinin niteliği ve kapsamı, sosyodemografik özellikler ve yaşam tarzına ilişkin risk faktörleri de ülkelerin sağlık sonuçlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle, benzer düzeyde sağlık harcamasına sahip ülkelerin farklı sağlık profillerine sahip olabilmesi mümkündür. Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları, OECD ülkelerinin sağlık sistemlerinin değerlendirilmesinde yalnızca harcama düzeyine odaklanmak yerine, sağlık kaynaklarının kullanım biçimi ile sağlık sistemlerinin farklı boyutlarını birlikte ele alan çok boyutlu yaklaşımların önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan sağlık, OECD, sağlık harcamaları, sağlık profili, yaşam beklentisi.

ABSTRACT

Background: Evaluating the performance of health systems based on a single indicator may be insufficient to reveal the different dimensions of health systems and the differences between countries. Therefore, considering different indicators together, such as health expenditures, health status, and demographic characteristics of the population, is important for a more comprehensive assessment of the health profiles of countries.

* Bu çalışma, 12. Uluslararası İzmir Tıp, Hemşirelik, Ebelik ve Sağlık Bilimleri Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuş ve kongre özet kitabında yayımlanmıştır. Bu makale, söz konusu bildirinin genişletilmiş ve yeniden yapılandırılmış versiyonudur.

¹ Dr., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Doktora Programı, bolukcuferhat@gmail.com, 0000-0002-4062-6193

Aim: The aim of this study is to relatively compare the health profiles of 26 selected OECD countries based on indicators such as health expenditure, perceived health status, elderly population ratio, obesity, life expectancy, and under-five mortality.

Method: This cross-sectional and descriptive study, conducted using 2023 data, examined secondary data from 26 OECD countries. Countries were evaluated in terms of current health expenditure per capita, the proportion of the population perceiving their health status as good/very good, the proportion of the population aged 65 and over, adult obesity prevalence, life expectancy at birth, and the under-five mortality rate. By evaluating the indicators together, the countries were divided into four different health profiles.

Findings: Based on the findings, countries were classified into four descriptive health profiles, taking into account the relative levels of six health indicators and the overall patterns formed by these indicators together. The first profile was characterized by high health expenditure, high perceived health, high life expectancy, and low mortality. In the second profile, despite high health expenditures and life expectancy, differences were observed in perceived health and obesity indicators. The third profile stood out with relatively positive health outcomes despite low/moderate health expenditures. The fourth profile was characterized by low health expenditure, high obesity, low life expectancy, and high under-five mortality, and only Turkey was included in this profile.

Conclusion: This study shows that the health performance of OECD countries cannot be explained solely by the level of health expenditure. In addition to the overall level of health expenditure, how these resources are directed to different health services and areas can play an important role in shaping countries' health profiles. In particular, investments in preventive and basic health services, health infrastructure, and early diagnosis services, as well as the scope of curative services and the efficient use of resources, may contribute to differences in health indicators. Furthermore, access to health services, the quality and scope of health services, sociodemographic characteristics, and lifestyle-related risk factors may also affect health outcomes across countries. Therefore, countries with similar levels of health expenditure may have different health profiles. Overall, the findings of this study highlight the importance of multidimensional approaches that consider the use of health resources together with different dimensions of health systems, rather than focusing solely on expenditure levels, when evaluating the health systems of OECD countries.

Keywords: Perceived health, OECD, health expenditure, health profile, life expectancy.

1. GİRİŞ

Sağlık sistemlerinin performansı, sağlık harcama düzeyinin yanı sıra ülkenin demografik yapısı, sağlık risk faktörleri ve sonuçları ile birlikte değerlendirilmektedir. Kişi başına düşen sağlık harcama miktarı sağlık sistemlerinin kaynak yapısını teşkil ederken 65 yaş ve üstü nüfus oranı, 5 yaş altı çocuklar ve anneler sağlık hizmetlerine duyulan demografik ihtiyaç, beklenti ve baskıya örnek teşkil etmektedir. Diğer yandan obezite düzeyi, bağımlılık, çevresel faktörler sağlık sistemi açısından önemli risk faktörlerinden olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan algılanan sağlık durumu ve yaşam beklentisi ve 5 yaş altı ölüm oranı ise sağlık sistemleri açısından somut sağlık çıktısı olarak değerlendirilmektedir.

Her ülkenin sosyoekonomik durumuna ve politik tercihlerine göre şekillenen sağlık harcama düzeyi (Daştan ve Çetinkaya, 2015), sağlık sistemlerinin mevcut kapasitesini ve/veya hizmet sunumuna ayrılan finansal bütçe göstergesini yansıtmaktadır. OECD ülkeleri 2024 yılında ortalama olarak GSYH'lerinin yaklaşık %9,3'ünü sağlık hizmetlerine ayırmıştır. Sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı ülkeler arasında önemli farklılık göstermiş; ABD %17,2 ile en yüksek orana sahip olurken Almanya %12,3 ile ikinci sırada yer almıştır. Buna karşılık, Türkiye ve Meksika'da sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı %6'nın altında kalmıştır. Bu farklılıklar, OECD ülkelerinin sağlık sistemlerine ayırdığı finansal kaynakların önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir (OECD Health Statistics 2025). OECD ülkeleri üzerinde yapılan çalışmalarda sağlık harcamaları ile ortalama yaşam beklentisi arasında genel olarak olumlu ve güçlü bir ilişki vardır (Nixon ve Ulmann, 2006, Heijink ve vd., 2013; Şener ve vd., 2019). Ancak yüksek sağlık harcamalarının her durumda daha olumlu sağlık sonuçlarına yol açtığı söylenemez. Bu durumun nedenleri arasında sevk sistemindeki aksaklıklar ve buna bağlı olarak ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarına gerçekleştirilen gereksiz başvurular gösterilebilir. Bunun yanı sıra, aynı sağlık sorunu nedeniyle farklı sağlık kuruluşlarına birden fazla başvuru yapılması da sağlık harcamalarının gereksiz şekilde artmasına neden olabilmektedir. Sağlık okuryazarlığı düzeyinin yetersiz olması ve çeşitli sosyodemografik faktörler de bireylerin sağlık hizmetlerini kullanım biçimlerini etkileyerek sağlık harcamalarının gereksiz yere artmasına yol açabilmektedir.

Dünya genelinde hızla artan yaşlı nüfus oranı, OECD ülkelerinin sağlık sistemleri açısından giderek önem kazanan bir demografik unsur hâline gelmektedir. 65 yaş ve üzeri dünya nüfusunun önümüzdeki 30 yıl içinde iki katından fazla artacağı öngörülmektedir. 2050 yılında dünya genelinde yaklaşık 1,5 milyar kişinin 65 yaş ve üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu sayının dünya nüfusunun yaklaşık %16'sına karşılık geleceği belirtilmektedir (Navaneetham & Arunachalam, 2023).

Yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfusun artması, kronik hastalıkların yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, uzun dönemli bakım gereksiniminin artması sağlık hizmetlerine yönelik talebi de yükseltmektedir. Bu gelişmeler, sağlık harcamaları üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Nitekim temel projeksiyonlara göre, OECD ülkelerinde kamu uzun vadeli bakım harcamalarının 2023-2050 yılları arasında neredeyse iki katına çıkarak GSYİH'nin %2,8'ine ulaşması beklenmektedir. Aynı dönemde kamu emeklilik harcamalarının GSYİH içindeki payının %8,8'den %10'a yükselmesi öngörülmektedir. Kamu sağlık hizmetleri harcamalarının ise %5,5'ten %8,8'e çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu artışlar, demografik yaşlanmanın sağlık ve sosyal bakım sistemleri üzerindeki uzun vadeli mali baskısını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda sürdürülebilir uzun vadeli bakım politikalarının geliştirilmesi ve bu alanda etkin bir planlama yapılması gerektiğine işaret etmektedir (Blavet, Lorenzoni & Rapp, 2026). Öyle ki yaşlanma ile beraber artan hastalık yükü (multimorbidite) sağlık hizmetlerinin daha fazla kullanılmasına ve daha yüksek tedavi maliyetlerine neden oluşturmaktadır (Tinetti ve vd., 2011; Bähler ve vd., 2015). Bu bağlamda, “yaşamın son yılı” olgusu, sağlık harcamalarının bireylerin yaşamlarının son döneminde belirgin biçimde yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle kanser, kardiyovasküler hastalıklar ve diğer karmaşık kronik hastalıkların ileri evrelerinde ihtiyaç duyulan yoğun ve maliyetli sağlık hizmetleri, yaşamın son 12 ayındaki sağlık harcamalarının önemli ölçüde artmasına neden olabilmektedir (French ve vd., 2017; Jakovljevic ve vd., 2021). Yaşam sonu sağlık harcamaları yalnızca 65 yaş ve üzeri bireylerle sınırlı olmamakla birlikte, bakım ve kronik hastalıkların önemli bir bölümünün ileri yaşlarda gerçekleşmesi nedeniyle yaşlı nüfusun artması, sağlık sistemleri açısından önemli bir maliyet ve bakım gereksinimi oluşturmaktadır (Kocot ve vd., 2024).

Kardiyovasküler hastalıklar (kardiyak enfarktüs, inme), kanser, diyabet, obezite yaygınlığı, bağımlılık, sağlıksız beslenme, bulaşıcı hastalıklar, yaşlanmaya bağlı artan kronik komorbiditeler, çevresel risklere maruziyet küresel ölçekte halk sağlığı sorunu olmaktadır. Bilhassa artan obezite prevalansı önemli bir halk sağlığı sorunu olmaya devam etmekte ve başta kronik hastalıklar olmak üzere çeşitli sağlık sorunları açısından temel risk faktörlerinden birini oluşturmaktadır. OECD ülkelerinde 2016 yılı itibarıyla yetişkin nüfusun üçte birinden fazlası (%35,1) fazla kilolu, beşte birinden fazlası (%23,2) ise obez olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca, 1996–2016 döneminde OECD ülkelerinde yetişkin obezite prevalansının ortalama %50,4 oranında arttığı bildirilmiştir (OECD, 2019). Avrupa Bölgesi'nde yetişkinlerin yaklaşık yarısı ve çocukların yaklaşık beşte biri fazla kiloludur. Fazla kilolu bireylerin yaklaşık üçte biri obezite ile yaşamaktadır ve obezite prevalansı giderek artmaktadır. Fazla kilo ve obezite, bulaşıcı olmayan hastalıkların önemli bir bölümüne katkıda bulunarak yaşam beklentisinin azalmasına ve yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Bölgede her yıl bir milyondan fazla ölümün aşırı vücut ağırlığıyla ilişkili hastalıklardan kaynaklandığı tahmin edilmektedir (WHO, 2006). Küresel düzeyde 2022 yılında 1 milyardan fazla kişinin obezite ile yaşadığı ve bu sayının dünya nüfusunun yaklaşık %13'üne karşılık geldiği belirtilmektedir. Mevcut eğilimlerin devam etmesi hâlinde, 2035 yılına kadar yaklaşık 1,9 milyar kişinin obezite ile yaşayacağı öngörülmektedir. Obezite; diyabet, kardiyovasküler hastalıklar ve bazı kanser türleriyle ilişkilendirilmekte; sağlık hizmeti kullanımını ve buna bağlı sağlık harcamalarını artırabilmektedir. Obezitenin küresel ekonomik yükünün 2035 yılına kadar yıllık yaklaşık 4,32 trilyon ABD dolarına ulaşabileceği tahmin edilmektedir (Ahmed & Mohammed, 2025). Bu bağlamda, obezite prevalansının sağlık sistemleri üzerinde önemli bir mali ve hizmet yükü oluşturması nedeniyle ülkelerin sağlık profillerinin değerlendirilmesinde önem taşımaktadır. Ayrıca obezite, mevcut sağlık risklerini yansıttığının yanı sıra gelecekte ortaya

çıkabilecek kronik hastalık yükü ve sağlık harcamalarının değerlendirilmesinde de kayda değer bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Algılanan sağlık durumu, bireyin kendi sağlık durumuna ilişkin algısını tanımlayan öznel bir sağlık göstergesidir (Bardage ve vd., 2005). Öznel doğasına rağmen, kendi kendine değerlendirilen sağlık durumunun gelecekteki sağlık hizmeti ihtiyaçlarının ve mortalite oranının iyi bir göstergesi olduğu kanıtlanmıştır (Palladinove vd., 2016). Buna karşın yaşam beklentisi ve 5 yaş altı mortalite hızı, toplum sağlığının daha nesnel sonuçlarını yansıtmaktadır. Yaşam beklentisi bir kişinin veya nüfusun doğduğu andan veya belirli bir yaştan itibaren ortalama olarak kaç yıl daha yaşayabileceğini gösteren istatistiksel bir ölçüdür (Ortiz-Ospina, 2017). Beş yaş altı ölüm oranı ise, 1000 canlı doğum başına 5 yaşına ulaşmadan ölen çocukları temsil etmektedir (Black ve vd., 2016). Sağlık sistemi perspektifinden değerlendirildiğinde, sağlık harcamaları sağlık sistemine ayrılan kaynakları ve finansal kapasiteyi; nüfus sağlığı perspektifinden ise yaşam beklentisi ve beş yaş altı mortalite temel sağlık sonuçlarını, algılanan sağlık bireylerin sağlık durumuna ilişkin öznel değerlendirmelerini, obezite önemli bir sağlık risk faktörünü ve 65 yaş ve üzeri nüfus oranı demografik yapıyı temsil etmektedir. Dolayısıyla ülkelerin sağlık sistemleri ve sağlık profillerinin karşılaştırılmasında, algılanan sağlık ile yaşam beklentisi ve beş yaş altı mortalite gibi nesnel sağlık göstergelerinin birlikte değerlendirilmesi; bireylerin öznel sağlık değerlendirmeleri ile ölçülebilir sağlık sonuçları arasındaki benzerlik ve farklılıkların daha kapsamlı biçimde ortaya konulmasına katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, bu çalışma OECD ülkelerini kişi başına mevcut sağlık harcaması, algılanan sağlık durumu, 65 yaş ve üzeri nüfus oranı, yetişkinlerde obezite prevalansı, doğuştan beklenen yaşam süresi ve beş yaş altı mortalite hızı açısından bütüncül olarak değerlendirmektedir. Çalışmanın literatüre özgün katkısı, sağlık harcamaları ile sağlık sonuçlarını tek başına ele almak yerine; algılanan sağlık, demografik yapı ve obezite gibi sağlık riski göstergelerini aynı değerlendirme çerçevesinde bir araya getirerek OECD ülkelerinin farklı sağlık profillerini ortaya koymasındır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, seçili OECD ülkelerinin söz konusu göstergeler açısından karşılaştırmalı sağlık profillerini belirlemektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Tasarımı

Bu çalışma, OECD ülkelerinin sağlık sistemleri ve halk sağlığı profillerini; sağlık harcamaları, demografik yapı, sağlık riskleri ve sağlık sonuçları açısından karşılaştırmayı amaçlayan kesitsel ve tanımlayıcı bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmada ikincil veriler kullanılmıştır.

2.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini OECD üyesi ülkeler oluşturmuştur. Verilerinde eksiklik bulunan ülkeler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu doğrultuda, araştırmada kullanılan temel değişkenler açısından karşılaştırılabilir verilere ulaşılabilen 26 OECD ülkesi çalışmaya dâhil edilmiştir. Bununla birlikte, doktor ve sağlık personeli sayısı, sigara/tütün kullanımı, kronik hastalık yükü, sağlık hizmetlerine erişim, hizmetlerin niteliği ve kapsamı, sosyodemografik özellikler ve bireylerin sağlık okuryazarlığı gibi çeşitli faktörlere ilişkin 2022–2025 dönemine ait verilerin sınırlı olması ve ülkeler arasında karşılaştırılabilir nitelikte eksiksiz veri setlerine ulaşılamaması nedeniyle çalışma, söz konusu göstergeler için mevcut ve karşılaştırılabilir verilerle sınırlı olarak yürütülmüştür.

2.3. Araştırmanın Değişkenleri ve Veri Tabanları

Araştırmada kullanılan değişkenler ve veri tabanları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Kullanılan değişkenler ve veri tabanları

Değişkenler	Veri Tabanı
Kişi Başına Güncel Sağlık Harcamaları (ABD Doları)	Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Küresel Sağlık Harcamaları Veri Tabanı https://apps.who.int/nha/database/ViewData/Indicators/en
65 Yaş ve Üzeri Nüfus (% Toplam Nüfusun)	Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators—WDI) https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO.ZS
Yetişkinlerde Obezite, Vücut Kitle İndeksi (BMI) ≥ 30 kg/m ² (yaşa göre standardize edilmiş tahmin) (%)	Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Küresel Sağlık Gözlemevi (GHO) https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/prevalence-of-obesity-among-adults-bmi--30-(age-standardized-estimate)-(-)
Algılanan Sağlık Durumu (Sağlık durumu: İyi/çok iyi sağlık)	OECD Data Explorer veri tabanı https://data-explorer.oecd.org/
Doğumda Beklenen Toplam Yaşam Süresi (yıl)	Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators—WDI) https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN
5 Yaş Altı Ölüm Oranı (1.000 Kişi Başına)	Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators—WDI) https://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.MORT

2.4. Araştırmanın Analizi

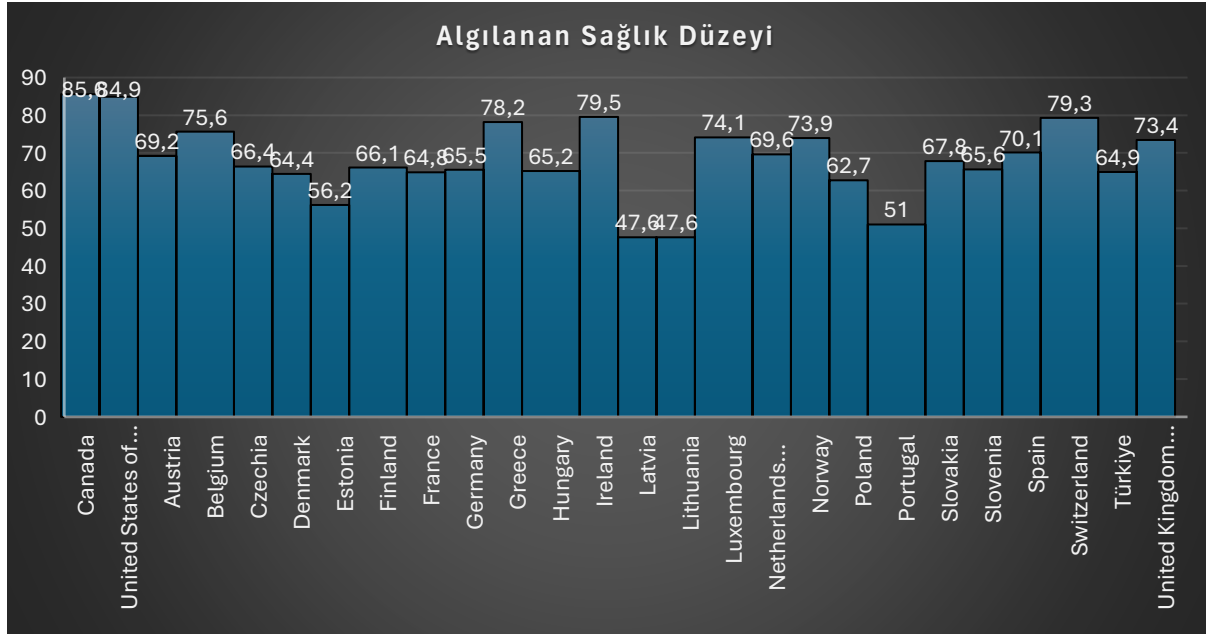
Ülkelerin sağlık göstergeleri arasındaki farklılıklar karşılaştırmalı sütun grafikleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Sağlık profilleri; sağlık harcamaları, 65+ üstü nüfus, obezite riski, algılanan sağlık durumu, yaşam beklentisi ve beş yaş altı mortalite (nesnel sağlık çıktısı) birlikte değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Dolayısıyla araştırmada ülkeler, altı sağlık göstergesinin göreceli düzeyleri ve göstergelerin birlikte oluşturduğu genel örüntüler dikkate alınarak dört tanımlayıcı sağlık profili altında sınıflandırılmıştır.

3. BULGULAR

Tanımlayıcı bulgular tablo ve şekil (grafik) aracılığıyla sunulmuştur.

3.1. Algılanan Sağlık Düzeyi Profili

Şekil 1’de OECD ülkelerinin algılanan sağlık düzeyleri karşılaştırılmıştır.

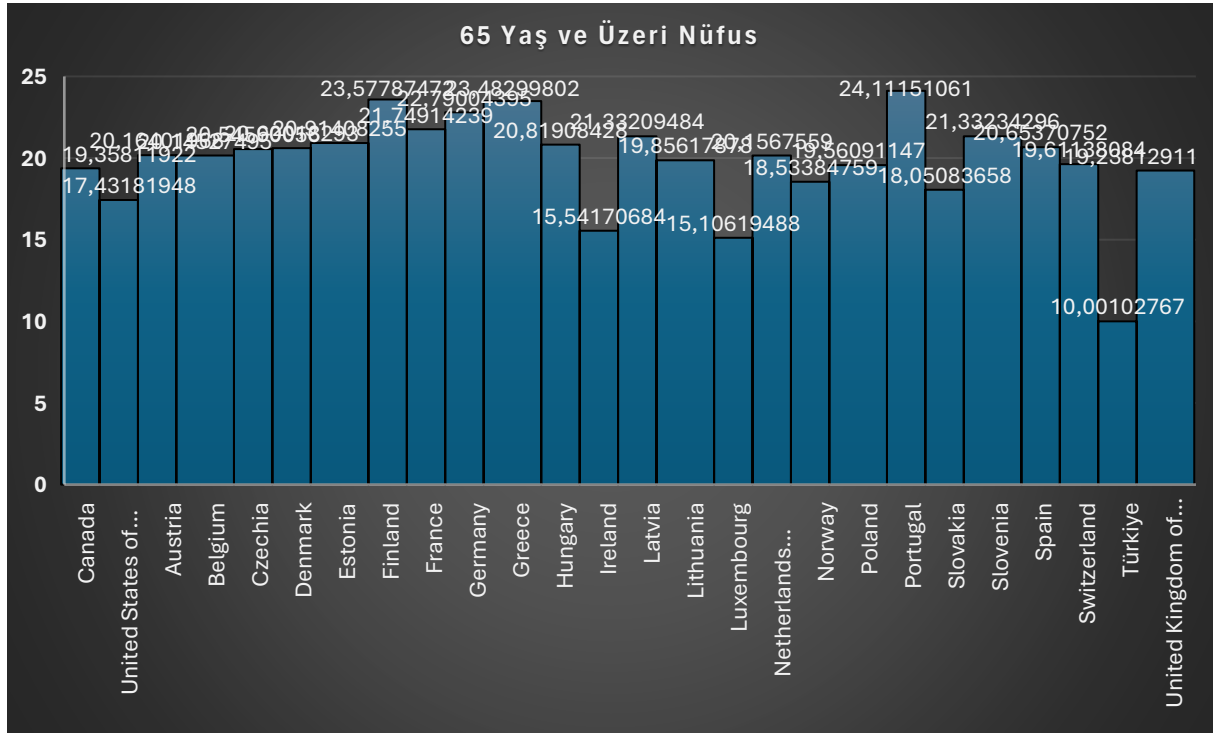

Şekil 1. OECD ülkelerinde 15 yaş ve üzeri nüfusta iyi/çok iyi algılanan sağlık durumu (%), 2023.

Şekil 1’de algılanan sağlık düzeyinin Kanada’da (%85,6) ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (%84,9) en yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık, Letonya ve Litvanya’da algılanan sağlık düzeyi %47,6 ile en düşük düzeydedir. Türkiye’de ise algılanan sağlık düzeyi %64,9 olup, incelenen ülkelerin orta düzeyinde yer almaktadır. Ülkeler arasındaki bu farklılıklar, bireylerin sağlık durumlarına ilişkin öznel değerlendirmelerinin sağlık sistemleri, sosyoekonomik koşullar ve demografik özelliklere göre değişebileceğini göstermektedir.

3.2. 65 Yaş ve Üzeri Nüfus Oranı

OECD ülkelerinde 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki payı (%), Şekil 2’de sunulmuştur.

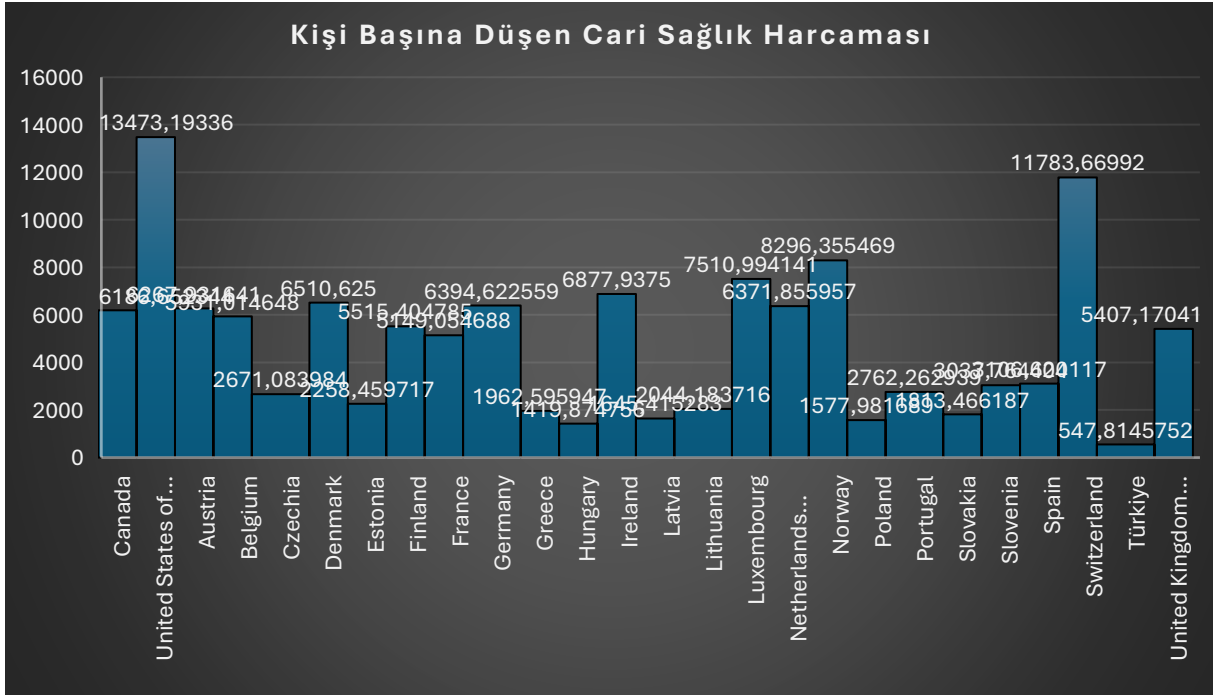

Şekil 2. OECD ülkelerinde 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki payı (2023).

Şekil 2’de incelendiğinde, yaşlı nüfus oranının Portekiz’de (%24,1), Yunanistan’da (%23,5) ve Finlandiya’da (%23,6) en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Buna karşılık, Türkiye’de 65 yaş ve üzeri nüfus oranı yaklaşık %10,0 ile incelenen ülkeler arasında en düşük düzeydedir. İrlanda (%15,5) ve Lüksemburg (%15,1) da görece düşük yaşlı nüfus oranına sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bulgular, OECD ülkelerinin demografik yapılarının önemli ölçüde farklılaştığını ve yaşlanmanın sağlık sistemleri üzerindeki olası etkilerinin ülkeler arasında değişebileceğini vurgulamaktadır.

3.3.Kişi Başına Düşen Sağlık Harcaması

Kişi başına düşen cari sağlık harcamaları Şekil 3’te sunulmuştur.

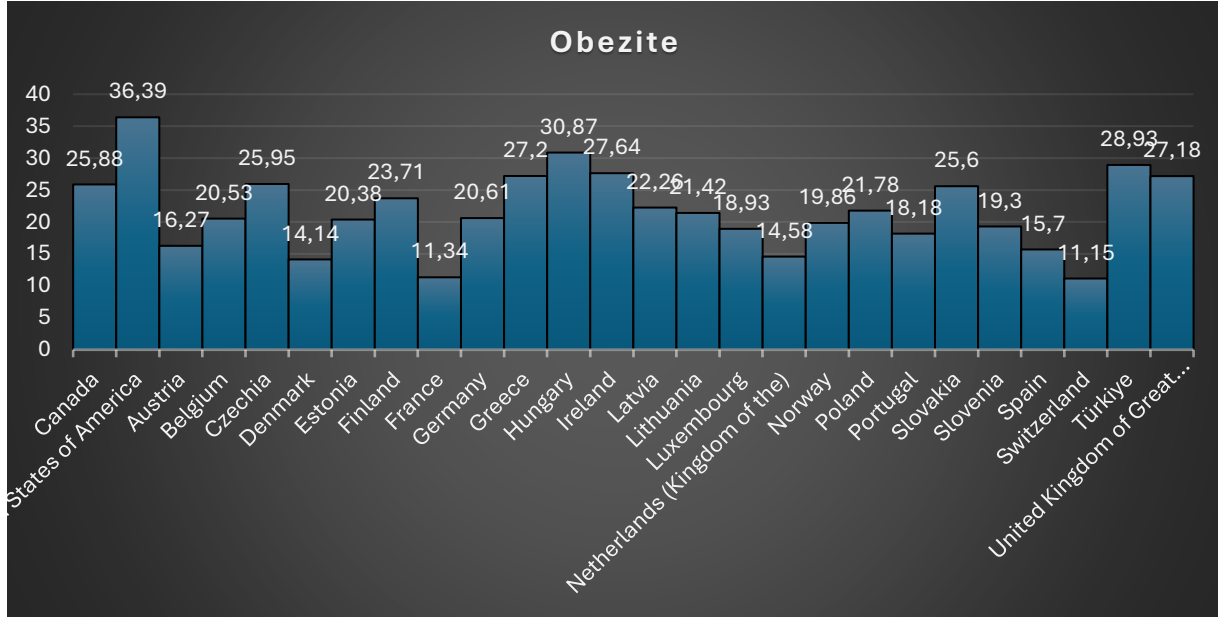

Şekil 3. OECD ülkelerinde kişi başına düşen cari sağlık harcaması (ABD Doları-2023)

Şekil 3 incelendiğinde, kişi başına cari sağlık harcamasının Amerika Birleşik Devletleri’nde yaklaşık 13.473 ABD doları ile en yüksek düzeyde olduğu, bunu İsviçre’nin yaklaşık 11.784 ABD doları ile izlediği görülmektedir. Buna karşılık, Türkiye’de kişi başına cari sağlık harcaması yaklaşık 548 ABD doları ile incelenen ülkeler arasında en düşük düzeydedir. Ülkeler arasındaki belirgin farklılıklar, sağlık sistemlerine ayrılan kişi başına finansal kaynakların önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir.

3.4. Obezite Oranı

OECD ülkelerinde yetişkin obezite prevalansı Şekil 4'te sunulmuştur.

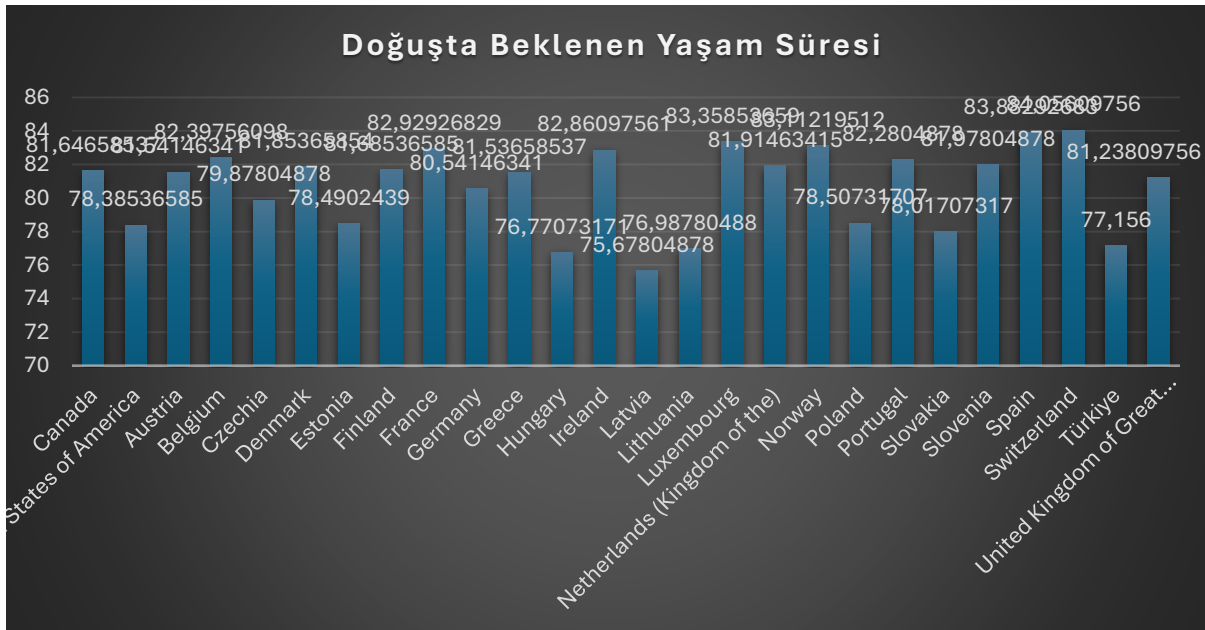

Şekil 4. OECD ülkelerinde yetişkin obezite prevalansı (%), 2023

Şekil 4'te incelendiğinde, obezite prevalansının Amerika Birleşik Devletleri'nde (%36,4) en yüksek düzeyde olduğu, bunu Macaristan'ın (%30,9) ve Türkiye'nin (%28,9) izlediği görülmektedir. Buna karşılık, İsviçre'de (%11,2), Fransa'da (%11,3) ve Danimarka'da (%14,1) obezite prevalansı daha düşük düzeydedir. Bulgular, OECD ülkeleri arasında obezite yükünün önemli ölçüde farklılaştığını ve bazı ülkelerde gelecekteki kronik hastalık yükü ile sağlık harcamaları açısından daha yüksek risk oluşturabileceğini göstermektedir.

3.5. Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi

OECD ülkelerinde 2023 yılı doğuşta beklenen yaşam süreleri Şekil 5'te sunulmuştur.

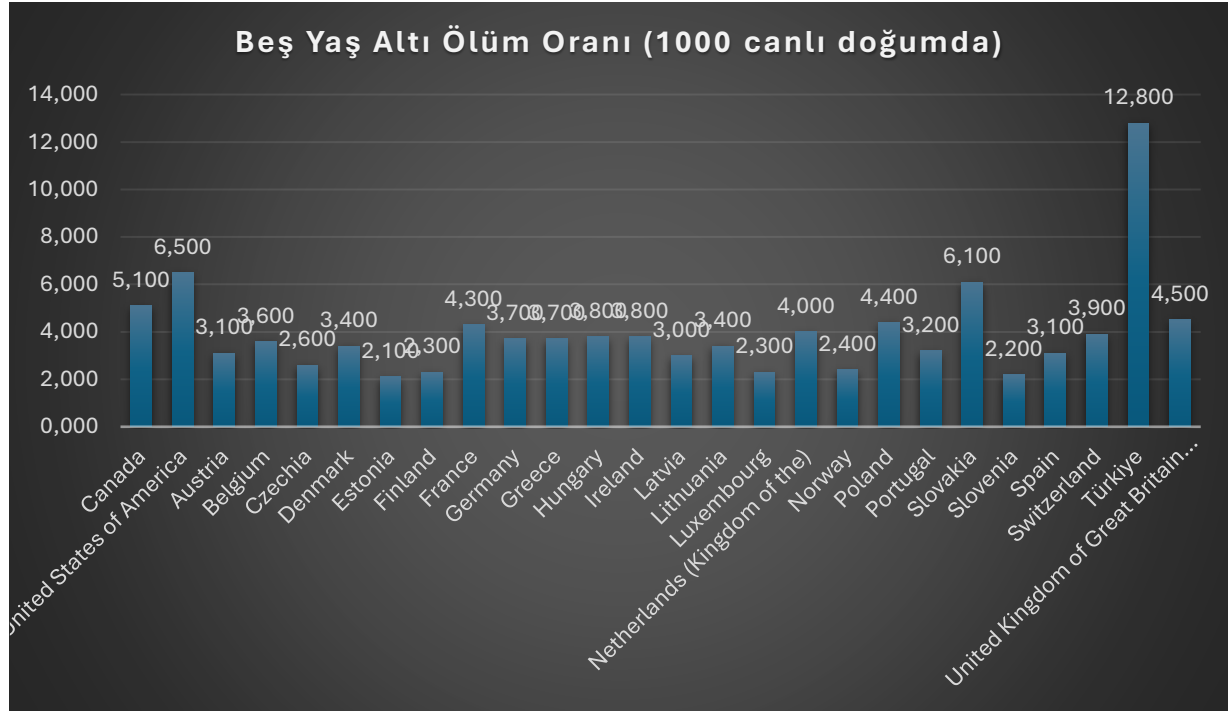

Şekil 5. OECD ülkelerinde doğuşta beklenen yaşam süresi (Yıl), 2023

Şekil 5’te incelendiğinde doğuştan beklenen yaşam süresinin İspanya’da yaklaşık 83,9 yıl ile en yüksek düzeyde olduğu, bunu İsviçre’nin yaklaşık 84,1 yıl ve Lüksemburg’un yaklaşık 83,4 yıl ile izlediği görülmektedir. Buna karşılık, Letonya’da yaklaşık 75,7 yıl ile en düşük yaşam beklentisi belirlenmiştir; Macaristan ve Türkiye de görece düşük yaşam beklentisine sahip ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye’de doğuştan beklenen yaşam süresi yaklaşık 77,2 yıldır.

3.6. Beş Yaş Altı Ölüm Oranı

OECD Ülkelerinde Beş Yaş Altı Ölüm (Mortalite) Hızı (%) Şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6. OECD ülkelerinde beş yaş altı mortalitenin (1.000 Canlı Doğumda), 2023

Şekil 6’da incelendiğinde, beş yaş altı mortalite hızının Türkiye’de 1.000 canlı doğumda yaklaşık 12,8 ile en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Türkiye’yi Amerika Birleşik Devletleri (6,5) ve Slovakya (6,1) izlemektedir. Buna karşılık, Estonya ve Slovenya’da beş yaş altı mortalite hızı 1.000 canlı doğumda yaklaşık 2,1–2,2 ile en düşük düzeydedir. Bu bulgular, çocuk sağlığı sonuçları bakımından OECD ülkeleri arasında belirgin farklılıklar bulunduğunu göstermektedir.

3.7. Ülke Profillerinin Karşılaştırılması

OECD ülkelerinin bazı sağlık göstergelerine göre tanımlayıcı sağlık profilleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. OECD ülkelerinin sağlık göstergelerine göre 2023 yılı tanımlayıcı sağlık profilleri

Profil	Sağlık Harcamaları	Algılanan Sağlık	65+	Obezite	Yaşam Beklentisi	5 Yaş Altı Ölüm	Değerlendirme
1. Olumlu Sağlık ve Kaynak Güçlü Profil	Yüksek	Yüksek	Orta/Yüksek	Düşük/Orta	Yüksek	Düşük	Yüksek sağlık harcaması, yüksek algılanan sağlık ve genel olarak olumlu sağlık sonuçlarına sahip ülkeler
2. Yüksek Kaynak–Görece Karma Sağlık Profili	Yüksek	Orta/Yüksek	Yüksek	Düşük/Yüksek	Yüksek	Düşük/Orta	Yüksek sağlık harcaması, yüksek yaşam beklentisi; ancak algılanan sağlık düzeyleri ülkeler arasında farklı
3. Orta/Düşük Kaynak–Görece Olumlu Sağlık Profili	Düşük/Orta	Düşük/Yüksek	Orta/Yüksek	Orta/Yüksek	Orta/Yüksek	Düşük/Orta	Daha sınırlı kaynaklara rağmen sağlık harcaması, bazı sağlık sonuçlarının görece olumlu olması
4. Ayrışan, Kırılgan ve Riskli Sağlık Profili	Çok Düşük	Orta	Düşük	Yüksek	Düşük	Çok Yüksek	Çok düşük sağlık harcaması, yüksek obezite ve belirgin biçimde yüksek 5 yaş altı mortalite
Profil 1:	Kanada, İrlanda, Lüksemburg, Norveç, İsviçre						
Profil 2:	ABD, Birleşik Krallık, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hollanda,						
Profil 3:	Yunanistan, Portekiz, Slovenya, İspanya, Çekya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya						
Profil 4:	Türkiye						

Tablo 2, sağlık harcamaları, algılanan sağlık durumu, 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı, yetişkinlerde obezite yaygınlığı, doğumda yaşam beklentisi ve beş yaş altı ölüm oranı dikkate alınarak OECD ülkelerini dört farklı sağlık profili altında incelemektedir. İlk profil, genel olarak olumlu sağlık göstergelerine sahip, yüksek sağlık harcamaları, yüksek algılanan sağlık durumu, yüksek yaşam beklentisi ve düşük beş yaş altı ölüm oranı ile karakterize edilen ülkeleri temsil etmektedir. İkinci profil, sağlık harcamaları ve yaşam beklentisi yüksek olmakla birlikte, algılanan sağlık durumu ve obezite gibi göstergeler açısından farklılık gösteren ülkelerden oluşmaktadır. Üçüncü profil, sağlık harcamaları düşük veya orta düzeyde olmakla birlikte, bazı alanlarda nispeten yüksek yaşam beklentisi ve düşük ölüm oranlarına sahip ülkeleri temsil etmektedir. Dördüncü profil ise, diğer ülkelerden belirgin şekilde farklı, çok düşük sağlık harcamaları, yüksek obezite yaygınlığı, düşük yaşam beklentisi ve yüksek beş yaş altı ölüm oranı ile karakterize edilen kırılgan bir sağlık profilini göstermektedir.

Türkiye'nin bu sınıflandırmada dördüncü profile yerleştirilen tek ülke olması dikkat çekicidir. Türkiye, incelenen ülkeler arasında kişi başına 547,8 ABD doları ile en düşük cari sağlık harcamasına sahip olmakla birlikte, %28,9 oranındaki yetişkin obezite yaygınlığı, 77,2 yıl olan doğumda yaşam beklentisi ve 12,8/1.000 olan beş yaş altı ölüm oranı açısından da olumsuz bir tablo sergilemektedir. Bununla birlikte, 65 yaş ve üzeri nüfusun düşük oranı (%10), Türkiye'nin henüz diğer birçok OECD ülkesinde görülen önemli yaşlanma baskısıyla karşı karşıya olmadığını göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma, 2023 verilerini kullanarak 26 OECD ülkesinin sağlık profillerini; sağlık harcamaları, algılanan sağlık durumu, yaşlı nüfus, obezite, yaşam beklentisi ve beş yaş altı çocuk ölüm oranı gibi göstergeler bakımından karşılaştırmaktadır. Bulgular, sağlık sistemlerine ayrılan kaynaklar ve sağlık sonuçları açısından OECD ülkeleri arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla sağlık sistemlerinin performansının yalnızca sağlık harcamalarının düzeyi üzerinden değerlendirilmesi yeterli olmayabilir. Sağlık harcamaları ile sağlık hizmetlerine ilişkin algılar veya sağlık sonuçları arasında her zaman doğrudan ve eşzamanlı bir ilişki kurulması mümkün değildir. Bunun başlıca nedenlerinden biri, sağlık harcamalarının tamamının bireylerin günlük yaşamda doğrudan deneyimlediği sağlık hizmetlerine yönelik olmamasıdır. Bu bağlamda sağlık altyapısının geliştirilmesi, yeni sağlık tesisleri ve şehir hastanelerinin kurulması, kalifiye insan kaynağının yetiştirilmesi ile tıbbi teknoloji ve ekipmana yapılan yatırımlar gibi harcamaların sağlık hizmetlerine ve sağlık sonuçlarına etkisi kısa vadede yansımaya sahip değildir. Dahası, bireylerin sağlık hizmetlerine ilişkin algıları yalnızca harcama düzeyinden etkilenmemektedir. Sağlık hizmetlerine erişim, hizmet niteliği ve kapsamı, sosyodemografik özellikler ve bireylerin sağlık okuryazarlığı gibi çeşitli faktörler de bireylerin sağlık hizmetlerine ilişkin algılarının şekillenmesinde rol oynayabilir.

Araştırma, kaynak düzeyi yüksek ve sağlık profili olumlu olan ülkelerde, kişi başına düşen yüksek sağlık harcamalarının genellikle yüksek yaşam beklentisi, yüksek algılanan sağlık durumu ve beş yaş altı çocuk ölüm oranının düşük olmasıyla ilişkili olduğunu ortaya koydu. Sağlık kaynaklarının verimli ve etkili kullanımı, herhangi bir ülkedeki sağlık sonuçlarını iyileştirmenin temel stratejisi olarak belirlense bile bu her zaman mümkün olmayabilir (Balkhi, Alshayban & Alotaibi, 2021). Literatürde de bahsedildiği üzere (Daştan ve vd., 2015; Balkhi, Alshayban & Alotaibi, 2021), yüksek sağlık harcamalarının her ülkede aynı derecede olumlu sağlık sonuçlarına yol açmadığı görülmektedir. Özellikle, incelenen ülkeler arasında kişi başına sağlık harcaması 13.473 dolar ile en yüksek olan ABD'de yaşam beklentisi sadece 78,4 yıldır; bu da sağlık harcamalarının miktarı ile sağlık sonuçları arasındaki ilişkinin doğrusal ve tek yönlü olmadığını göstermektedir. Bu bulgu, yüksek harcamaların yanı sıra kaynakların verimli ve etkin kullanımı, sağlık hizmetlerinin hakkaniyetli dağılımı ve önleyici-koruyucu sağlık hizmetlerinin önemini vurgulamaktadır.

Kaynakları bol ve sağlık profilleri çeşitlilik gösteren ülkelerde de benzer bir durum gözlemlenmektedir. Almanya, Fransa, Finlandiya, Danimarka ve Hollanda gibi ülkelerde kişi başına sağlık harcamaları yüksek olmakla birlikte, algılanan sağlık göstergeleri farklılık göstermektedir. Örneğin, Finlandiya’da algılanan sağlık oranı %66,1, Fransa’da %64,8 ve Danimarka’da %64,4 iken, bu ülkelerdeki yaşam beklentisi yaklaşık 81–83 yıldır. Bu fark, bireylerin öznel sağlık değerlendirmeleri ile nesnel sağlık sonuçlarının her zaman birbiriyle örtüşmediğini göstermektedir. Ayrıca bu durum literatür ile de uyumludur. Nitekim, bazı OECD ülkelerinin, yüksek yaşam beklentisine sahip olmalarına rağmen, algılanan sağlık düzeylerinin nispeten düşük olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, 2021 yılında, yüksek yaşam beklentisine rağmen algılanan sağlık düzeylerinin nispeten düşük olduğu Japonya, Kore ve Portekiz örnekleri, öznel ve nesnel sağlık göstergelerinin her zaman aynı yönde değişmediğini kanıtlamaktadır (OECD, 2023). Bu nedenle, sağlık profillerini değerlendirirken, yaşam beklentisi ve beş yaş altı mortalite oranı gibi nesnel göstergelerin yanı sıra algılanan sağlık göstergelerini de dikkate almak önemlidir.

Çalışmanın dikkat çekici tanımlayıcı bulgularından biri, sağlık harcamaları daha düşük olan bazı ülkelerin nispeten olumlu sağlık sonuçları sergilemesidir. Örneğin, İspanya’nın kişi başına sağlık harcaması yaklaşık 3.107 ABD doları olmasına rağmen, ortalama yaşam süresi 83,9 yıl ve beş yaş altı ölüm oranı 3,1/1.000’dir. Benzer şekilde, Yunanistan ve Portekiz gibi ülkeler de bazı yüksek gelirli OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında daha düşük sağlık harcamalarına sahip olmalarına rağmen yüksek yaşam beklentileri sergilemektedir. Bu durumun, söz konusu ülkelerin sağlık sistemlerinin kaynakları nispeten verimli bir şekilde kullanıyor olabileceğini düşündürmektedir (OECD, 2025). Ayrıca, sağlık sonuçlarının yalnızca sağlık harcamalarının miktarıyla açıklanamayacağını göstermektedir (Van den Heuvel & Olariou, 2017); yaşam tarzı, sosyoekonomik koşullar, sağlık hizmetlerinin organizasyonu ve koruyucu sağlık uygulamaları gibi sayısız faktör sonuçları etkileyebilir.

Obezite prevalansı ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. ABD (%36,4), Macaristan (%30,9) ve Türkiye (%28,9) yüksek obezite oranlarına sahipken, İsviçre (%11,2), Fransa (%11,3) ve Danimarka (%14,1) daha düşük oranlara sahiptir. OECD verilerine göre yetişkinlerin %54’ünün fazla kilolu veya obez olması ve 15 yaşındaki bireylerin %20’sinin bu durumdan etkilenmesi, obezitenin önemli bir halk sağlığı sorunu olduğunu göstermektedir (OECD, 2025). Obezite, kronik hastalık riskini ve sağlık hizmetlerine duyulan ihtiyacı artırması nedeniyle ülkelerin sağlık profillerinin değerlendirilmesinde önemli bir sağlık riski göstergesi olarak ele alınmalıdır. Nitekim yüksek tansiyon, beslenme riskleri ve tütün kullanımının ardından aşırı kilo ve obezite, bulaşıcı olmayan hastalıklar açısından dördüncü en önemli risk faktörü olarak belirtilmektedir (WHO, 2024). Bu bağlamda koruyucu sağlık hizmetleri, obezite, sigara kullanımı ve zararlı alkol tüketimi gibi uzun vadede hastalık yükünü ve sağlık harcamalarını artıran risk faktörlerinin azaltılmasında önemli bir role sahiptir. Birçok koruyucu sağlık müdahalesinin maliyet-etkin olmasına rağmen, COVID-19 pandemisi sırasında toplam sağlık harcamaları içerisinde koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan pay %6’ya yükselmiş, 2023 yılında ise %3’e gerileyerek tarihsel düzeylerine dönmüştür (OECD, Health at a Glance 2025).

Bu çalışmada, seçilen OECD ülkeleri yaşlı nüfusları açısından incelendiğinde, Portekiz (%24,1), Finlandiya (%23,6) ve Yunanistan (%23,5) en yüksek oranlara sahip ülkeler olarak öne çıkarken, Türkiye incelenen ülkeler arasında en düşük orana (%10,0) sahip ülke oldu. Yaşlı nüfusun artışı, kronik hastalıkların artan yaygınlığı, sağlık hizmetlerine olan ihtiyacın artması ve uzun süreli bakım gereksinimlerinin genişlemesi, sağlık sistemleri için önemli sonuçlar doğurmaktadır (Khan, Addo & Findlay, 2024; Blavet, Lorenzoni & Rapp, 2026). Özellikle, yaşlı yetişkinlerde birden fazla kronik hastalığın birlikte görülmesi, sağlık hizmetlerinin sürekliliğini ve kronik hastalıkların etkin yönetimini daha da kritik hale getirmektedir. Nitekim, ABD’de 65 yaş ve üstü bireylerin sağlık harcamalarının %75’inden fazlasının kronik hastalıklardan kaynaklandığı ve bunun 1,5 trilyon dolardan fazla bir ekonomik yük oluşturduğu bildirilmiştir (Buttorff, Ruder & Bauman, 2017). Ayrıca, yaşlı yetişkinlerde

kronik hastalıkların yönetiminin karmaşıklığı, bireylerin öz yönetim becerilerini desteklemenin önemini vurgulamaktadır (Alqahtani & Alqahtani, 2022). Demografik yaşlanmanın önümüzdeki yıllarda daha da belirginleşmesi beklenmektedir. OECD ülkelerinde 65 yaş ve üstü nüfusun 2050 yılına kadar toplam nüfusun %26,4'ünü oluşturacağı tahmin edilmektedir (Blavet, Lorenzoni & Rapp, 2026). Bu demografik değişim, yalnızca sağlık hizmetlerine değil, aynı zamanda uzun süreli bakım hizmetlerine de önemli talepler getirecektir.

Çalışmanın en dikkat çekici tanımlayıcı bulgularından biri, Türkiye'nin diğer 25 OECD ülkesinden farklı bir konumda yer alması ve bu durumun ülkeyi kırılgan ve yüksek riskli bir profil içine sokmasıdır. Türkiye'de kişi başına sağlık harcaması 547,8 ABD doları ile en düşük seviyededir; yetişkinlerde obezite yaygınlığı %28,9, ortalama yaşam süresi 77,2 yıl ve beş yaş altı çocuk ölüm oranı 12,8/1.000'dir. Diğer ülkelere kıyasla önemli ölçüde daha yüksek olan beş yaş altı çocuk ölüm oranı özellikle dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfus oranının düşük olması, yaşlanmaya bağlı demografik baskının diğer OECD ülkelerine kıyasla henüz daha sınırlı olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin yalnızca mevcut sağlık risklerini değil, yaşlanma ile birlikte ortaya çıkabilecek gelecekteki sağlık hizmeti talebini de dikkate alması önemlidir (OECD, 2025; WHO, 2025).

5. SONUÇ

Bu çalışmada, 2023 verileri kullanılarak 26 OECD ülkesinin sağlık profilleri karşılaştırılmış ve sağlık harcamaları, algılanan sağlık durumu, yaşlı nüfus, obezite, yaşam beklentisi ve beş yaş altı ölüm oranı gibi göstergelere odaklanılmıştır. Ülkeler, dört farklı sağlık profili kapsamında değerlendirilmiştir. Güçlü kaynaklara ve olumlu bir sağlık profiline sahip ülkelerde, yüksek sağlık harcamalarının genellikle yüksek yaşam beklentisi ve düşük ölüm oranı şeklinde bir seyir gösterdiği tespit edilmiştir. Yüksek kaynaklara ve karışık bir sağlık profiline sahip ülkelerde ise, yüksek harcamalara rağmen algılanan sağlık düzeylerinde farklılıklar gözlemlenmiştir. Orta/düşük kaynaklı ve nispeten olumlu sonuç profiline sahip ülkelerde ise, bazı ülkelerin daha sınırlı sağlık harcamalarına rağmen yüksek yaşam beklentisi ve düşük ölüm oranı gibi olumlu sonuçlar elde ettiği ortaya çıkmıştır. Bu durum, sağlık sonuçlarının yalnızca harcama düzeyiyle açıklanamayacağını göstermektedir.

Araştırmanın en dikkat çekici boyutu, Türkiye'nin diğer ülkelerden önemli ölçüde farklılaşarak kırılgan ve yüksek riskli sağlık profiline girmesidir. Türkiye, kişi başına sağlık harcamaları ve yaşam beklentisi açısından daha düşük değerler sergilerken, obezite yaygınlığı ve özellikle beş yaş altı ölüm oranı açısından daha olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır. Buna karşılık, Türkiye'de 65 yaş ve üstü nüfusun oranının düşük olması, yaşlanmanın yol açtığı demografik baskının diğer OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında hâlâ daha sınırlı olduğunu göstermektedir.

Genel olarak, OECD ülkelerinde sağlık sistemlerine ayrılan kaynakların her zaman sağlık sonuçlarıyla paralel olmadığı görülmektedir. Bazı ülkeler yüksek sağlık harcamalarına rağmen daha sınırlı sağlık sonuçları sergilerken, bazı ülkeler daha düşük sağlık kaynaklarıyla nispeten olumlu yaşam beklentisi ve ölüm oranı göstergelerine sahip olabilmektedir. Bu durum, sağlık sistemlerinin performansının yalnızca sağlık harcamalarının düzeyi üzerinden değerlendirilmesinin yeterli olmadığını göstermektedir. Sağlık harcamalarının sağlık hizmetlerine ve sağlık sonuçlarına yansımaları; harcamaların niteliği ve zaman boyutunun yanı sıra sağlık hizmetlerine erişim, hizmet niteliği ve kapsamı, demografik yapı, sağlık riskleri, sosyodemografik özellikler ve sağlık okuryazarlığı gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle şekillenebilmektedir. Dolayısıyla, OECD ülkelerinin sağlık profillerinin ve sağlık sistemlerinin performansının daha kapsamlı ve gerçekçi biçimde değerlendirilebilmesi için finansal kaynakların yanı sıra demografik yapı, sağlık riskleri (obezite, bağımlılık ve çevresel riskler), bireylerin sağlık hizmetlerine ilişkin algıları ve nesnel sağlık sonuçlarını birlikte ele alan çok boyutlu bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir.

6. ÖNERİLER

Sağlık politikaları belirlenirken ve sağlık sistemlerinin performansı değerlendirilirken sadece sağlık harcama düzeyi ve yaşam beklentisi ekseninde değerlendirmede bulunulmamalı aynı zamanda algılanan sağlık durumu, obezite, yaşlı nüfus ve 5 yaş altı mortalite oranı, kronik hastalık yükü, sosyo-demografik faktörler, alt yapı, eğitim ve insan kaynağı niteliği gibi pek çok parametrenin dikkate değer olarak görülmesi elzemdir.

Öyle ki sağlık hizmetlerinin sürdürülebilir kılınması bakımından bağlılık, çevresel riskler, yaşlanma ve obezite gibi gelecekte sağlık hizmeti talebini ve kullanımını etkileyecek risklerin de dikkate alınması son derece gerekli görülmektedir. Ayrıca sağlığa ayrılan kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması da gereklidir.

Türkiye açısından kişi başına düşen sağlık harcamalarının düşük olması, obezite yaygınlığının yüksek olması ve özellikle beş yaş altı çocuklarda ölüm oranının yüksek olması göz önüne alındığında, koruyucu, önleyici ve erken müdahaleye dayalı sağlık politikaları güçlendirilmelidir.

OECD ülkelerinde yaşlı nüfusun artması göz önüne alındığında, kronik hastalık yönetimi, yaşlı bakım hizmetleri ve uzun süreli bakım kapasitesi, gelecekteki sağlık politikalarının temel odak noktası haline gelmelidir. Ayrıca obezitenin sağlık sistemleri üzerindeki küresel mali ve manevi yükü göz önünde bulundurulduğunda beslenme, fiziksel aktivite ve obezitenin önlenmesine yönelik müdahaleler yaygınlaştırılmalıdır.

Politika açısından, bu çalışma OECD ülkelerinin sağlık profillerine ilişkin karşılaştırmalı bir bakış açısı sunmakta ve politika yapıcılarının, sağlık sonuçları ile ilgili göstergelerin ülkeler arasında farklılık gösterdiği alanları tespit etmelerine yardımcı olabilir. Sağlık harcamaları, algılanan sağlık durumu, nüfusun yaşlanması, obezite, yaşam beklentisi ve beş yaş altı çocuk ölüm oranlarında tespit edilen farklılıklar, sağlık politika önceliklerinin her ülkenin kendine özgü demografik ve sağlık koşullarına göre uyarlanması gerektiğini göstermektedir. Politika karar vericileri, tek tip bir politika çerçevesi uygulamak yerine, nüfus yapısı, sağlık ihtiyaçları ve mevcut sağlık sistemi koşullarındaki farklılıkları yansıtan ülkeye özgü stratejiler geliştirebilirler. Sonuçlar ayrıca, sağlıklı yaşam profilinin nispeten daha elverişsiz olduğu ülkeler için önleyici sağlık hizmetlerine, obezite gibi değiştirilebilir risk faktörlerine ve sağlık hizmetlerinin kullanılabilirliği ve etkinliğine daha fazla önem verilmesinin önemli olabileceğini işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmed, S. K., & Mohammed, R. A. (2025). Obesity: Prevalence, causes, consequences, management, preventive strategies and future research directions. *Metabolism Open*, 27, 100375.
- Alqahtani, Jawhrah, and Ibtesam Alqahtani. "Self-care in the older adult population with chronic disease: concept analysis." *Heliyon* 8, no. 7 (2022).
- Bähler, C., Huber, C. A., Brüngger, B., & Reich, O. (2015). Multimorbidity, health care utilization and costs in an elderly community-dwelling population: a claims data based observational study. *BMC health services research*, 15(1), 23.
- Balkhi, B., Alshayban, D., & Alotaibi, N. M. (2021). Impact of healthcare expenditures on healthcare outcomes in the Middle East and North Africa (MENA) region: a cross-country comparison, 1995–2015. *Frontiers in public health*, 8, 624962.
- Bardage, C., Pluijm, S. M., Pedersen, N. L., Deeg, D. J., Jylhä, M., Noale, M., ... & Otero, Á. (2005). Self-rated health among older adults: a cross-national comparison. *European Journal of Ageing*, 2(2), 149-158.
- Black, R. E., Walker, N., Laxminarayan, R., & Temmerman, M. (2016). Reproductive, Maternal, Newborn, and Child Health: Key Messages of This Volume. *Disease Control Priorities, (Volume 2): Reproductive, Maternal, Newborn, and Child Health*, 2, 1680.

- Blavet, T., Lorenzoni, L., & Rapp, T. (2026). Future long-term care expenditure trajectories across OECD countries (Doctoral dissertation, OECD Publishing, Paris).
- Buttorff, C., Ruder, T., & Bauman, M. (2017). Multiple chronic conditions in the United States (Vol. 10). Santa Monica, CA: Rand.
- Daştan, İ., & Çetinkaya, V. (2015). OECD ülkeleri ve Türkiye'nin sağlık sistemleri, sağlık harcamaları ve sağlık göstergeleri karşılaştırması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(1), 104-134.
- French, E. B., McCauley, J., Aragon, M., Bakx, P., Chalkley, M., Chen, S. H., ... & Kelly, E. (2017). End-of-life medical spending in last twelve months of life is lower than previously reported. *Health Affairs*, 36(7), 1211-1217.
- Heijink, R., Koolman, X., & Westert, G. P. (2013). Spending more money, saving more lives? The relationship between avoidable mortality and healthcare spending in 14 countries. *The European Journal of Health Economics*, 14(3), 527-538.
- Jakovljevic, M., Westerman, R., Sharma, T., & Lamnissos, D. (2021). Aging and global health. In *Handbook of global health* (pp. 73-102). Cham: Springer International Publishing.
- Khan, H. T., Addo, K. M., & Findlay, H. (2024). Public health challenges and responses to the growing ageing populations. *Public health challenges*, 3(3), e213.
- Kocot, E., Ferrero, A., Shrestha, S., & Dubas-Jakóbczyk, K. (2024). End-of-life expenditure on health care for the older population: a scoping review. *Health economics review*, 14(1), 17.
- Navaneetham, K., & Arunachalam, D. (2023). Global population aging, 1950–2050. In *Handbook of aging, health and public policy: perspectives from Asia* (pp. 1-18). Singapore: Springer Nature Singapore.
- Nixon, J., & Ulmann, P. (2006). The relationship between health care expenditure and health outcomes: Evidence and caveats for a causal link. *The European journal of health economics*, 7(1), 7-18.
- OECD Health Statistics (2025). WHO Global Health Expenditure Database. <https://doi.org/10.1787/8f9e3f98-en>
- OECD. (2023). *Health at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/7a7afb35-en>.
- OECD. (2025). *Health at a Glance 2025: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris. OECD – Health at a Glance 2025
- Organización para la Cooperación y el Desarrollo Económico. (2019). The heavy burden of obesity: the economics of prevention.
- Ortiz-Ospina, E. (2017). Life expectancy: what does this actually mean?. *Our World in Data*.
- Palladino, R., Tayu Lee, J., Ashworth, M., Triassi, M., & Millett, C. (2016). Associations between multimorbidity, healthcare utilisation and health status: evidence from 16 European countries. *Age and ageing*, 45(3), 431-435.
- Şener, M., Aslan, Y., & Yiğit, V. (2019). Sağlık harcamalarının sağlık sonuçlarına etkisinin yapısal eşitlik modeli ile analizi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 391-399.
- Tinetti, M. E., McAvay, G. J., Chang, S. S., Newman, A. B., Fitzpatrick, A. L., Fried, T. R., & Peduzzi, P. N. (2011). Contribution of multiple chronic conditions to universal health outcomes. *Journal of the American Geriatrics Society*, 59(9), 1686-1691.
- Van den Heuvel, W. J., & Olaroju, M. (2017). How important are health care expenditures for life expectancy? A comparative, European analysis. *Journal of the American Medical Directors Association*, 18(3), 276-e9.
- World Health Organization. (2024). The challenge of obesity. World Health Organization (Regional Office for Europe). <https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/thechallenge-of-obesity>.
- World Health Organization. (2025). Ageing and health. WHO – Ageing and health
- World Health Organization. (2006). European Charter on counteracting obesity: WHO European Ministerial Conference on Counteracting Obesity: Diet and physical activity for health: Istanbul, Turkey, 15–17 November 2006 (No. EUR/06/5062700/8). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

	JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES (JAPSS) *** SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ	
E-ISSN: 2667-5889	https://dergipark.org.tr/tr/pub/japss	Paper Type: Research Paper, Makale Türü: Araştırma Makalesi
Sayı:1, Eylül 2026	Issue:1, September, 2026	Received Date / Geliş Tarihi: 05.09. 2026 Accepted Date / Kabul Tarihi: 17.09.2026
E-TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: SCOPUS VERİ TABANI ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA* ◆◆◆ BIBLIOMETRIC EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN E- COMMERCE AND ECONOMIC GROWTH: A STUDY ON SCOPUS DATABASE		
Atıf/ to Cite (APA): Yıldız, Ç.M. ve Gedik, A. (2026). E-ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin bibliyometrik analizi: Scopus veri tabanı üzerinde bir çalışma. Journal of Academic Perspective on Social Studies (JAPSS), 1(1), 55-69 DOI: https://doi.org/ 10.35344/japss.2033608		Çağatay Murat YILDIZ¹ Alper GEDİK²

ÖZ

Bu çalışma, elektronik ticaret (e-ticaret) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Scopus veritabanından elde edilen ve 1998–2023 yılları arasında yayımlanan bilimsel çalışmalar, anahtar kelimeler, yazarlar, dergiler, ülkeler ve atıf sayıları gibi çeşitli bibliyometrik göstergeler açısından analiz edilmiştir. Analiz sürecinde VOSviewer yazılımı kullanılarak literatürdeki etkileşimler ve gelişim süreci görselleştirilmiştir. Bulgular, e-ticaret ve ekonomik büyüme alanındaki yayınların özellikle son beş yılda (2019–2023) yoğunlaştığını ve 2022 yılında 126 yayımla zirveye ulaştığını ortaya koymaktadır. En çok katkı sağlayan ülkeler arasında Çin ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başı çekerken, gelişmekte olan ülkelerde de konuya olan ilginin hızla arttığı gözlemlenmiştir. Anahtar kelime analizinde “e-commerce”, “economic growth” ve “digital economy” kavramlarının ön plana çıktığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, e-ticaretin dijital dönüşüm ve küresel ticaretin etkisiyle ekonomik büyüme üzerinde belirgin bir etki yarattığı, bilgi ve iletişim teknolojilerine yapılacak yatırımların sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından kritik rol oynadığı görülmüştür. Bu çalışma, gelecekte yapılacak araştırmalara ve politika yapıcılara stratejik bir rehber sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, Ekonomik Büyüme, Scopus, Bibliyometrik Analiz, Dijital Ekonomi

ABSTRACT

This study investigates the relationship between e-commerce and economic growth using bibliometric analysis. Utilizing data obtained from the Scopus database, the interaction and developmental trajectory of these two concepts within the scholarly literature were examined. Throughout the analysis, various bibliometric indicators such as keywords, authors, journals, countries, and citation metrics were employed. The findings reveal a steady increase in publications on this subject from 1998 to 2023, with a pronounced surge in the past five years, peaking at 126 studies in 2022. China and the United States emerged as the leading contributors, while interest from developing countries has also shown significant growth. Keyword analysis highlighted the prominence of terms such as “e-commerce,” “economic growth,” and “digital economy.” In conclusion, e-commerce exerts a substantial impact on economic growth, influenced by digital transformation and global trade. The bibliometric analysis approach also uncovers gaps within the existing literature, offering researchers a comprehensive perspective for further investigation.

Keywords: E-Commerce, Economic Growth, Scopus, Bibliometric Analysis, Digital Economy

* Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı Yönetim Bilişim Sistemleri ABD’da sürdürülerek tamamlanan aynı başlıklı tez çalışmasından türetilmiş, Ege 12. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde özet bildirisi olarak sunulmuştur.

¹ Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilişim Sistemleri Ana Bilim Dalı, cagatay.yildiz@ogr.selcuk.edu.tr, Orcid: 0009-0000-6869-692X

² Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, agedik@selcuk.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9085-5605

1. GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, 20. yüzyılın sonlarından itibaren küresel ekonomik sistemleri köklü bir dönüşüme uğratmıştır. İnternetin yaygınlaşması ve bilgisayar kullanımının artmasıyla birlikte ortaya çıkan e-ticaret, geleneksel ticaret modellerinden farklı olarak hem işletmelere hem de tüketicilere geniş bir yelpazede çözümler ve fırsatlar sunmaktadır (Canpolat, 2001). Geleneksel pazarların fiziksel sınırlarını aşan bu yenilikçi iş modeli, ülkelerin ekonomik yapılarında ve büyüme dinamiklerinde dikkate değer değişikliklere yol açmaktadır (Anev, 2021). Bilgiye dayalı ekonominin yükselişiyle birlikte e-ticaret, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğine destek sağlama, uluslararası ticaretten daha fazla pay alma ve rekabet avantajı elde etme gibi makroekonomik hedeflerin merkezine yerleşmiştir (Canpolat, 2001).

Günümüz küresel rekabet ortamında e-ticaretin beklenen katkıları, yalnızca ticari süreçleri hızlandırmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda üretim verimliliğini artırması, işlem maliyetlerini düşürmesi ve yeni istihdam alanları yaratması gibi etkileri nedeniyle sürdürülebilir ekonomik büyümenin de en önemli motorlarından biri haline gelmiştir (Akpınar, 2017). E-ticaretin sunduğu bu dinamik yapı, Yönetim Bilişim Sistemleri (YBS) başta olmak üzere ekonomi, teknoloji ve yönetim disiplinlerinin kesişim noktasında yer alan çok boyutlu bir araştırma alanı doğurmuştur.

Akademik yazında e-ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisini ele alan çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Ancak çalışma kapsamında gerçekleştirilen literatür incelemelerinde bu alandaki literatürün genel yapısını, eğilimlerini, öne çıkan aktörlerini ve gelecekteki araştırma boşluklarını sistematik bir şekilde ortaya koyan bütüncül çalışmaların sayısının sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

Bu doğrultuda, bilimsel yayınların sayısal yöntemlerle incelenmesini sağlayan bibliyometrik analiz yöntemi, literatürdeki boşlukları ortaya koyarak araştırmacılara kapsamlı bir perspektif sunmaktadır (Al, 2008). Bibliyometrik analiz, bilimsel üretkenliğin ölçülmesi, yazarların iş birliklerinin tespiti, anahtar kelime ağlarının kurulması ve atıf ilişkilerinin haritalandırılması açısından güçlü bir araçtır (Huang vd., 2006).

Bu çalışma, e-ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini bibliyometrik bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Ekonomi, teknoloji ve yönetim disiplinlerini bir araya getiren bu disiplinlerarası analiz, Yönetim Bilişim Sistemleri alanına bütüncül bir bakış sunmakta ve bu alanın dijital ekosistem içerisindeki rolünü daha net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Scopus veritabanında e-ticaret ve ekonomik büyüme konularını birlikte ele alan akademik literatürü bibliyometrik analiz yöntemiyle sistematik olarak incelemektir. Bu kapsamda, yayınların yıllara göre dağılımı, dil ve yayın türü tercihleri, tematik odakları temsil eden anahtar kelime eş görünümeleri, yazar ve ülkeler arası iş birliği ağları görselleştirilerek analiz edilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde e-ticaretin kapsamı, tarihçesi, türleri ve araçları ele alınmış; ikinci bölümde e-ticaretin genel ekonomik etkileri ve sektörel dağılımı tartışılmış; üçüncü bölümde ekonomik büyüme modelleri ve literatür taraması sunulmuştur. Dördüncü bölümde çalışmanın yöntemi açıklanmış, beşinci bölümde analiz bulguları ayrıntılı olarak sunulmuş, son bölümde ise elde edilen sonuçlar doğrultusunda politika yapıcılara ve araştırmacılara yönelik stratejik önerilerde bulunulmuştur.

2. ELEKTRONİK TİCARET KAVRAMI VE GELİŞİMİ

2.1. E-Ticaretin Kapsamı ve Tanımı

Elektronik ticaret, genel anlamda ürün ve hizmetlerin üretim, pazarlama, dağıtım, satış ve ödeme süreçlerinin dijital ağlar aracılığıyla yürütüldüğü yenilikçi bir ticaret modeli olarak tanımlanmaktadır (Kalaycı, 2004). E-ticaret kavramı genellikle internet teknolojisiyle doğrudan ilişkilendirilse de, internetin ötesinde açık veya kapalı ağ sistemlerini (intranet ve extranet gibi) kapsayan daha geniş bir altyapıya sahiptir (Hummatov, 2022). Farklı kurumlar e-ticareti kendi bakış açılarına göre değerlendirmektedir; bazı kuruluşlar süreci sadece dijital ortamda alım-satım işlemleriyle

sınırlandırırken, uluslararası ticaret otoriteleri geleneksel ticaretin tüm aşamalarının dijitalleşmesi olarak ele almaktadır (Anev, 2021).

Fonksiyonel açıdan e-ticaret ekosistemi oldukça geniştir. Dijital platformlar üzerinden sipariş yönetimi, sözleşme süreçleri, reklam ve tanıtım faaliyetleri, elektronik ödeme sistemleri, mobil uygulamalar, tedarik zinciri yönetimi, lojistik koordinasyonu ve dijital ortamda yürütülen vergilendirme süreçleri bu ekosistemin ayrılmaz parçalarını oluşturmaktadır (Akgül, 2004). Kalakota ve Whinston tarafından yapılan sınıflandırmada e-ticaret; iletişim perspektifi, iş süreci perspektifi, hizmet perspektifi ve çevrim içi perspektif olmak üzere dört temel boyutta değerlendirilmektedir (Abushawashi, 2020).

2.2. E-Ticaretin Tarihsel Gelişimi ve Araçları

E-ticaretin tarihsel kökeni, 1960'lı yıllarda geliştirilen Elektronik Veri Değişimi (EDI) sistemine dayanmaktadır. EDI, iş belgelerinin standartlaştırılmış formatlarda bilgisayarlar arasında doğrudan aktarılmasını sağlayarak kağıtsız ticaret anlayışının temelini atmıştır (Korkmaz, 2004). 1980'li yıllarda Elektronik Fon Transferi (EFT), kredi kartları, ATM'ler ve telefon bankacılığının eklenmesiyle finansal işlemler dijitalleşmiş; 1990'larda internetin halka açılması ve küresel web platformlarının kurulmasıyla e-ticaret gerçek anlamda küresel bir dönüşüm yaşamıştır (Elibol ve Kesici, 2004; Uygur, 2010).

E-ticaretin gerçekleştirilmesinde kullanılan temel teknolojik araçlar zaman içinde çeşitlenmiştir. Geleneksel dönemde telefon ve faks gibi araçlar ön plandayken, günümüzde internet, intranet ve extranet sistemleri e-ticaretin ana omurgasını oluşturmaktadır (Taşlıyan, 2006). Özellikle internet, ses, görüntü ve yazılı içeriği eş zamanlı ve yüksek hızda iletebilme yeteneği sayesinde ticari işlemlerin maliyetini geleneksel yöntemlere kıyasla dramatik şekilde düşürmüştür (Küçükylmazlar, 2006). Güvenli ödeme sistemlerinin (kredi kartları, elektronik para, elektronik çek ve şifreleme teknolojileri) gelişmesi de kullanıcı güvenini artırarak e-ticaret hacminin büyümesinde kilit bir rol oynamıştır (Aslanlı, 2009; Kalaycı, 2004).

2.3. E-Ticaretin Türleri

Günümüzde, ülkelerin uluslararası rekabet gücünü artırmak adına elektronik ticarete geçiş süreçleri büyük bir öneme sahiptir. Kamu ve özel sektör kuruluşları, uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek ve ticarete öne çıkabilmek için gerekli idari, teknik, kurumsal ve hukuki altyapıyı oluşturmaktadır (Aydemir, 2004). E-ticaretin giderek yaygınlaşmasının temel nedenlerinden biri, ticaretin kapsamını genişletmesi ve farklı taraflara esneklik sunmasıdır (Hummatov, 2022). E-ticaretin yaygınlaşması, ekonomik büyümeyi ve iktisadi faaliyetleri artırıcı bir etki sergileyebilmektedir. Bu durum, e-ticaretin karşılaşılabilecek türlerini ve çeşitliliğini de önemli hale getirmektedir.

E-ticaret işlemleri, etkileşime giren paydaşların niteliğine göre çeşitli sınıflara ayrılmaktadır (Altun, 2016):

İşletmeler Arası E-Ticaret (B2B): İşletmelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri hammadde tedariki, toptan satış ve tedarik zinciri işlemlerini kapsar. E-ticaret hacminin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Zhao, 2005).

İşletme ile Tüketici Arasında E-Ticaret (B2C): Şirketlerin sanal mağazalar aracılığıyla son tüketicilere doğrudan ürün ve hizmet satışı yaptığı, günlük hayatta en sık karşılaşılan e-ticaret modelidir (Abushawashi, 2020).

Tüketiciler Arası E-Ticaret (C2C): Bireylerin çevrim içi platformlar (ikinci el satış siteleri vb.) aracılığıyla birbirlerine ürün sunduğu modeldir (Öksüz ve Türgay, 2018).

Tüketicilerle İşletme Arasındaki E-Ticaret (C2B): Tüketicilerin fiyat belirleyici rol üstlendiği, tersine açık artırma mantığıyla çalışan e-ticaret türüdür (Yazıcı, 2002).

İşletme ile Devlet Arasında E-Ticaret (B2G): Kamu ihaleleri ve alımlarına işletmelerin internet üzerinden başvurmasını ifade eder (İleri ve İleri, 2011; Abushawashi, 2020).

Tüketici ile Devlet Arasında E-Ticaret (C2G): Ehliyet, pasaport, sağlık randevusu gibi işlemlerin internet üzerinden yapılmasıyla yaygınlaşan modeldir (Abushawashi, 2020). Geleneksel ticaret ile e-ticaretin süreç bazlı karşılaştırılması Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Geleneksel ticaret ile elektronik ticaretin süreç bazlı karşılaştırılması

İşlem Aşaması	Geleneksel Ticaret	Elektronik Ticaret
Bilgi Edinme	Görüşmeler, Kataloglar, Reklamlar	Web Sayfaları, Arama Motorları
Talep Belirtme	Yazılı Form	E-Posta, Çevrim İçi Formlar
Fiyat Araştırması	Kataloglar, Telefon, Yüz Yüze Görüşme	Web Sayfaları, Karşılaştırma Siteleri
Sipariş Verme	Yazılı Form, Faks	Web Sitesi, EDI, Mobil Uygulama
Stok Kontrolü	Manuel Form, Faks, Telefon	Çevrim İçi Veritabanı, Otomatik EDI
Fatura Kesimi	Kağıt Fatura	E-Fatura, E-Arşiv Fatura
Ödeme Yöntemi	Banka Havalesi, Nakit, Çek	İnternet Bankacılığı, Kredi Kartı, EFT, EDI

Kaynak: Elibol ve Kesici (2004) çalışmasından uyarlanmıştır.

3. E-TİCARETİN EKONOMİK ETKİLERİ VE SEKTÖREL YAPI

3.1. İşletme ve Maliyet Yapısı Üzerindeki Etkiler

E-ticaret, üretim ve dağıtım süreçlerindeki işlem maliyetlerini azaltarak işletmelerin maliyet yönetimini doğrudan etkilemektedir (Coppel, 2000). Aracıların devre dışı bırakılması (disintermediation) sayesinde üreticiler tüketicilerle doğrudan bağlantı kurabilmekte ve tedarik zincirindeki ek yükler ortadan kalkmaktadır. Geleneksel ticaret yöntemlerinde, hammadde tedarik eden işletmeler birçok aracıyla çalışmak zorunda kalırken, e-ticaret sayesinde doğrudan tedarikçilerle bağlantı kurma imkânı doğmaktadır. Dijital ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte, katma değer zincirinde yer alan araçlar devre dışı kalmakta ve bu durum, işletmelerin tedarik süreçlerindeki maliyetleri önemli ölçüde azaltmaktadır (Civelek ve Sözer, 2003).

Ayrıca, e-ticaret sayesinde fiziksel mağaza ve altyapı harcamaları düşmekte, sipariş yönetimi otomatikleşmekte ve envanter maliyetleri kontrol altına alınmaktadır (Kepenek, 1999). Sipariş süreçlerinin hızlanması ve teslimat sürelerinin kısalması, işletmelerin yüksek miktarda stok tutma zorunluluğunu azaltarak “tam zamanında üretim” (just-in-time) modelini desteklemektedir (Kepenek, 1999). Bu durum, özellikle finansman sıkıntısı çeken Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) için hayati bir avantaj sunmaktadır (Şimşek, 2012).

3.2. Fiyatlar ve Rekabet Üzerindeki Etkiler

E-ticaretin yaygınlaşması, piyasadaki bilgi simetrisini artırarak tüketicilerin fiyat ve kalite karşılaştırması yapmasını kolaylaştırmaktadır. Bu durumun, satıcılar üzerinde aşağı yönlü bir fiyat baskısı oluşturarak ve tekeli kâr marjlarını daraltarak tam rekabet koşullarına yakın bir piyasa yapısı oluşturmaya katkı sunabildiği öngörülmektedir (Garner, 2002). E-ticaret yapan işletmeler, coğrafi sınırlamalardan bağımsız olarak küresel pazarda rekabet etmek durumundadır. Çevrim içi platformunu aktif hale getiren bir girişimcinin küresel pazarlara erişim imkanı artmakta, bu da uluslararası

standartlara (ödeme güvenliği, lojistik hızı, müşteri hizmetleri kalitesi) uyum sağlamayı gerekli kılmaktadır (Akgül, 2004).

İnternetin sunduğu bu esnek rekabet koşulları, büyük şirketler karşısında küçük işletmelerin de seslerini duyurabilmesine olanak tanıyarak piyasadaki güç dengeleri üzerinde bir etki oluşturabilmektedir (Yazıcı, 2002). Ancak kötü niyetli girişimler ve siber güvenlik açıkları zaman zaman tüketici güvenini zedeleyebilmekte, bu durum e-ticaretin pazar payının daha da büyümesini sınırlayan sosyal bir engel olarak varlığını sürdürmektedir (Diker ve Varol, 2013; Niranjanamurthy vd., 2013).

3.3. Sektörel Dağılım ve Değişim

E-ticaret, mevcut sektörlerin dijitalleşmesini sağlarken yeni iş kollarının ve sektörlerin de doğuşunu tetiklemektedir (Şimşek, 2012). Sektörel bazda incelendiğinde, bilgi temelli yapısı nedeniyle turizm sektörü e-ticarete en hızlı uyum sağlayan alanlardan biri olmuştur; rezervasyon, biletleme ve tanıtım süreçleri tamamen dijital ortama taşınmıştır (Karacan ve Çiftçioğlu, 2019). Benzer şekilde yayıncılık, müzik ve finans sektörleri de dijital ürün teslimatı ve çevrim içi bankacılık uygulamalarıyla köklü bir yapısal dönüşüm geçirmiştir (Çatalbaş, 2002; Koçer, 2012).

Türkiye’deki perakende e-ticaret sektörünün durumunu ortaya koymak adına, Ticaret Bakanlığı’nın 2023 yılı resmi verileri incelenmiştir. Şekil 1’de perakende e-ticaretin sektörel dağılım oranları sunulmuştur.

Sektör	Pay (%)
Beyaz Eşya ve Küçük Ev Aletleri	30,47
Elektronik	21,46
Diğer Ürünler	16,25
Giyim, Ayakkabı ve Aksesuar	8,28
Gıda ve Süpermarket	7,67
Yemek	5,37
Seyahat, Taşımacılık ve Depolama	4,73
Diğer Hizmetler	2,70
Çiçekçilik	1,45
Ev, Bahçe, Mobilya ve Dekorasyon	0,58
Medikal Kişisel Bakım ve Kozmetik	0,53
Spor ve Outdoor	0,27
Eğlence ve Sanat	0,11

Şekil 1. Türkiye’de perakende e-ticaretin sektörel dağılımı (2023)

Kaynak: Ticaret bakanlığı’nın 2023 yılı resmi verilerinden uyarlanmıştır.

Veriler incelendiğinde, Türkiye’de perakende e-ticaret hacminin yarısından fazlasının (%51,93) Beyaz Eşya/Küçük Ev Aletleri (%30,47) ve Elektronik (%21,46) sektörlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Giyim, ayakkabı ve aksesuar sektörü %8,28 ile üçüncü sırada yer alırken, gıda ve süpermarket harcamaları %7,67’lik bir paya sahiptir. Bu sektörel dağılım, tüketicilerin özellikle yüksek bütçeli ve standart nitelikli teknolojik ürünlerde çevrim içi kanalları daha fazla tercih ettiğini göstermektedir.

4. E-TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

4.1. Teorik Çerçeve ve Büyüme Modelleri

Ekonomik büyüme, bir ülkenin belirli bir dönemde ürettiği mal ve hizmetlerin toplam piyasa değerindeki (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla - GSYH) artışı ifade eden niceliksel bir kavramdır (Armunanto

vd., 2021). İktisat literatüründe büyümenin kaynaklarını açıklamak amacıyla çeşitli teorik modeller geliştirilmiştir. Klasik ve neoklasik büyüme modelleri (Solow-Swan modeli gibi) büyümeyi emek, sermaye ve dışsal bir faktör olarak ele alınan teknolojik gelişme ile açıklamaktadır (Çiftçi, 2015; Özel, 2012). Ancak modern bilgi ekonomisinin ortaya çıkışıyla birlikte geliştirilen “İçsel Büyüme Teorileri” (Endogenous Growth), büyümenin temel itici gücü olarak beşeri sermayeyi, bilgi birikimini, AR-GE yatırımlarını ve deneyim kazanımını (yaparak öğrenme) ön plana çıkarmaktadır (Yardımcı, 2006).

Yeni büyüme yaklaşımları çerçevesinde e-ticaret, bilginin ve dijital altyapıların etkin kullanımını sağlayarak içsel büyümeyi destekleyen stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bilgi teknolojilerine yapılan yatırımlar, sermaye ve iş gücünün verimliliğini artırmakta, aynı miktar kaynakla daha yüksek katma değerli çıktılar elde edilmesini mümkün kılmaktadır (Lind, 2020). Harcama yöntemiyle GSYH formülü ($GSYH = \text{Tüketim} + \text{Yatırım} + \text{Kamu Harcamaları} + \text{Net İhracat}$) üzerinden bakıldığında e-ticaret; tüketicilerin işlem kolaylığı sayesinde tüketim harcamalarını artırması, işletmelerin dijital altyapı yatırımlarını teşvik etmesi ve sınır ötesi e-ticaret (e-ihracat) yoluyla net ihracatı pozitif etkilemesi yönüyle ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağlamaktadır (Kinda, 2019; Akpınar, 2017).

4.2. Literatür Özeti

E-ticaretin makroekonomik etkilerini inceleyen ampirik çalışmalar, e-ticaretin ekonomik büyüme üzerinde uzun vadeli ve istikrarlı bir pozitif etki yarattığı konusunda geniş bir uzlaşa sunmaktadır. Çin örneğini ele alan ampirik bir çalışmada, 1997–2011 yılları arasındaki zaman serisi verileri eşbütünleşme testiyle analiz edilmiş ve e-ticaretin ekonomik büyüme üzerinde hem kısa hem de uzun dönemde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (Liu, 2013). Benzer şekilde, Hummatov tarafından yapılan panel veri analizinde, 29 Avrupa Birliği ülkesine ait 10 yıllık veriler incelenmiş ve e-ticaret penetrasyonundaki artışın GSYH büyüme oranlarını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artırdığı tespit edilmiştir (Hummatov, 2022).

Türkiye özelinde yapılan çalışmalarda da e-ticaretin ekonomik büyüme, istihdam ve rekabet gücü üzerindeki olumlu etkileri vurgulanmaktadır. Onan, Türkiye’de dijitalleşme süreçlerinin hızlanmasının ülke ekonomisinin küresel rekabet gücünü artırdığını belirtmiştir (Onan, 2002). İleri ve İleri ise internet bankacılığı ve e-ticaret uygulamalarının finansal derinleşmeyi sağlayarak ekonomik işlem hacmini büyüttüğünü ortaya koymuştur (İleri ve İleri, 2011). E-ticaret hacmini etkileyen faktörleri ekonometrik olarak analiz eden çalışmalar, internet erişim oranları, lojistik altyapı kalitesi ve dijital okuryazarlığın e-ticaretin ekonomik büyümeye olan katkısını en çok artıran dinamikler olduğunu göstermektedir (Kayahan ve Hepaktan, 2016; Hündür, 2023).

5. YÖNTEM

Bu çalışmada, elektronik ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan uluslararası akademik literatürü bütüncül bir bakış açısıyla haritalandırmak amacıyla bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik analiz, belirli bir disiplindeki veya konudaki bilimsel yayınların, yazarların, dergilerin ve ülkelerin sayısal yöntemler ve istatistiksel araçlarla incelenmesi sürecidir (Al, 2008; Huang vd., 2006). Bu yöntem, literatürün entelektüel yapısını ortaya koymak, en etkili yayınları ve araştırma trendlerini belirlemek ve gelecekteki araştırmalar için boşlukları tespit etmek amacıyla tercih edilmektedir.

Araştırmada kullanılan veriler, dünyanın kapsamlı ve prestijli atıf veritabanlarından biri olan Scopus üzerinden 17.04.2025 tarihinde elde edilmiştir. Arama stratejisi olarak, başlık, özet ve anahtar kelimeler (TITLE-ABS-KEY) alanlarında birlikte bulunması amacıyla “e-commerce” ve “economic growth” (veya “growth economy”) terimleri kullanılmıştır. Elde edilen veri seti, bibliyometrik ağların görselleştirilmesinde dünya genelinde yaygın olarak kullanılan VOSviewer (Sürüm 1.6.20) yazılımı aracılığıyla analiz edilmiştir.

Analiz sürecinde şu bibliyometrik göstergeler ve ağ yapıları incelenmiştir:

- Yayınların yıllara göre dağılımı (eğilim analizi),
- Yayınların dil ve tür dağılımları,
- Anahtar kelime eş görünüm (co-occurrence) analizi,
- Atıf ve ortak atıf (co-citation) analizleri,
- Yazarlar arası ortak çalışma ağları ve ülkeler arası iş birliği haritaları.

6. BULGULAR VE ANALİZLER

6.1. Yayınların Yıllara Göre Dağılımı ve Eğilim Analizi

E-ticaret ve ekonomik büyüme alanındaki yayınların 1998–2023 yılları arasındaki yıllık dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur. İlk bilimsel yayının 1998 yılında çıktığı görülmektedir. 2000’li yılların başlarında yayın sayıları nispeten düşük ve stabil bir seyir izlerken (yıllık ortalama 14 yayın), 2016 yılından itibaren literatürde belirgin bir ivmelenme kaydedilmiştir.

Tablo 2. E-ticaret ve ekonomik büyüme konulu yayınların yıllara göre dağılımı (1998–2023)

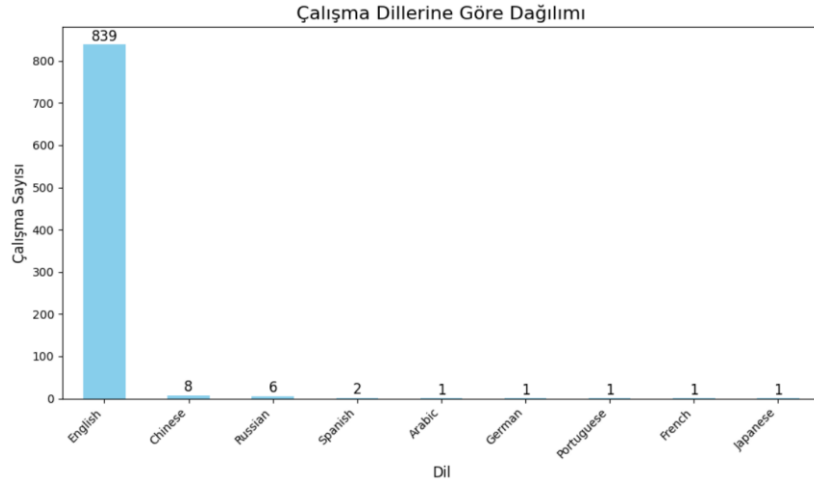
Yıl	Yayın Sayısı	Yıl	Yayın Sayısı	Yıl	Yayın Sayısı
1998	1	2007	12	2016	24
1999	6	2008	17	2017	37
2000	16	2009	14	2018	41
2001	8	2010	18	2019	76
2002	14	2011	18	2020	83
2003	17	2012	21	2021	99
2004	12	2013	19	2022	126
2005	14	2014	19	2023	107
Toplam	839				

Kaynak: Scopus veritabanından derlenmiştir

Özellikle 2019 yılından itibaren yıllık yayın sayısının 70’in üzerine çıktığı, 2022 yılında ise 126 yayımla zirveye ulaştığı görülmektedir. 2020–2022 yılları arasındaki bu olağanüstü artış, COVID-19 pandemisi dönemindeki gelişmelerle ilişkili olabilir. Pandemi sürecinde fiziksel temasın kısıtlanması ve karantina önlemleri, tüketici tercihlerini zorunlu olarak çevrim içi kanallara kaydırmış ve e-ticaretin ekonomik hayatta kalma ve büyüme süreçlerindeki hayati rolü akademik çevrelerin yoğun ilgisini çekmiştir.

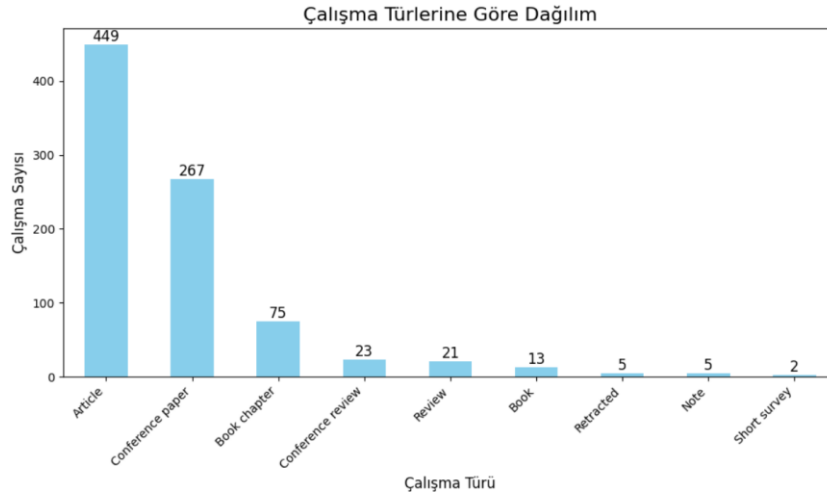
6.2. Dil ve Yayın Türü Dağılımı

Scopus veritabanından elde edilen 839 çalışmanın dil dağılımı analiz edildiğinde, İngilizcenin açık bir farkla baskın dil olduğu görülmektedir. Toplam çalışmaların neredeyse tamamı (839 adet) İngilizce olarak yayımlanmıştır.

Şekil 2. Çalışmaların Dil Dağılımı

Bu durum, İngilizcenin akademik dünyadaki küresel ortak dil (lingua franca) olma özelliğini e-ticaret literatüründe de koruduğunu göstermektedir. Diğer dillerde yapılan yayınlar son derece sınırlı kalmıştır; Çince (8 yayın) ve Rusça (6 yayın) dilleri İngilizceyi takip etmektedir. İspanyolca (2), Arapça (1), Almanca (1), Portekizce (1), Fransızca (1) ve Japonca (1) gibi diğer dillerde ise yok denecek kadar az yayın mevcuttur.

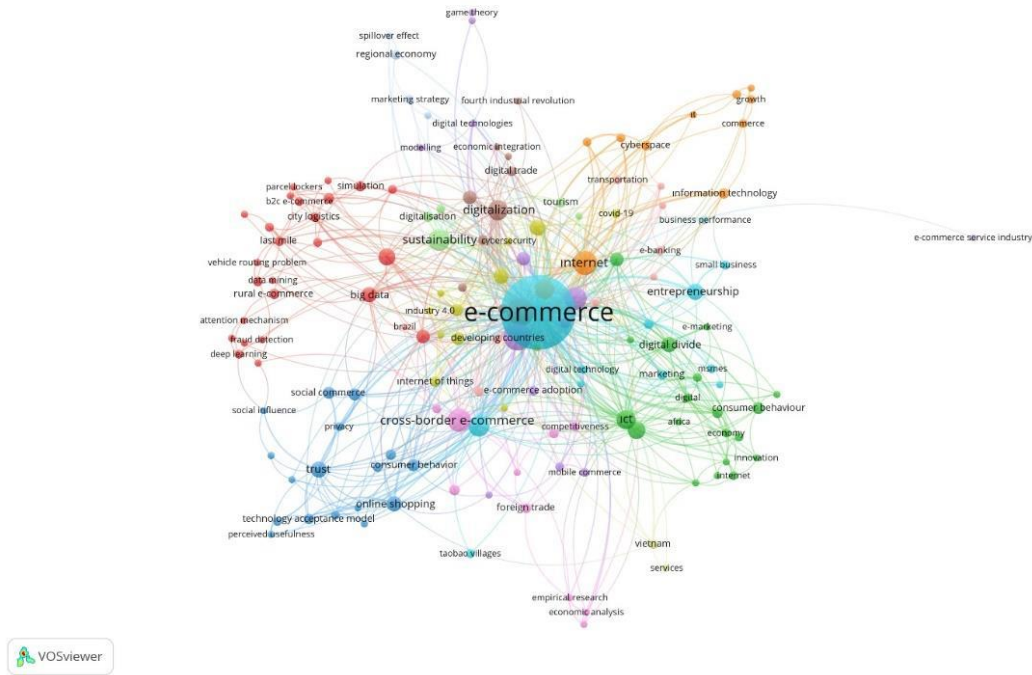

Şekil 3. Çalışmaların Türlerine Göre Dağılımı

Yayınların biçimsel türlerine göre dağılımı incelendiğinde ise hakemli makalelerin ve konferans bildirilerinin literatürün ana gövdesini oluşturduğu anlaşılmaktadır. En sık tercih edilen yayın türü 449 yayınlı bilimsel makalelerdir (Article). İkinci sırada ise 267 yayınlı konferans bildirileri (Conference Paper) yer almaktadır. Özellikle teknoloji ve dijital dönüşüm konularının dinamik yapısı nedeniyle, güncel yaklaşımların hızlı bir şekilde paylaşıldığı uluslararası konferanslar akademik üretimde önemli bir yer tutmaktadır. Bunları sırasıyla kitap bölümleri (75), konferans değerlendirmeleri (23), derleme makaleleri (21), kitaplar (13), notlar (5) ve kısa anketler (2) izlemektedir.

6.3. Anahtar Kelime Birliktelik Analizi (Keyword Co-occurrence)

VOSviewer yazılımı kullanılarak yapılan anahtar kelime eş görünüm analizi, e-ticaret ve ekonomik büyüme literatüründeki kavramsal odak noktalarını ve tematik kümelenmelerini ortaya koymaktadır.

Şekil 4. Literatürde birlikte ele alınma sıklığı

Analizde en sık kullanılan anahtar kelimelerin “e-commerce” (elektronik ticaret), “economic growth” (ekonomik büyüme) ve “digital economy” (dijital ekonomi) olduğu belirlenmiştir. Bu anahtar kelimeler arasındaki bağlantıların yoğunluğu ve kalınlığı, kavramların literatürde çok güçlü bir şekilde ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Ağ yapısındaki kümelenmeler incelendiğinde şu alt temalar öne çıkmaktadır:

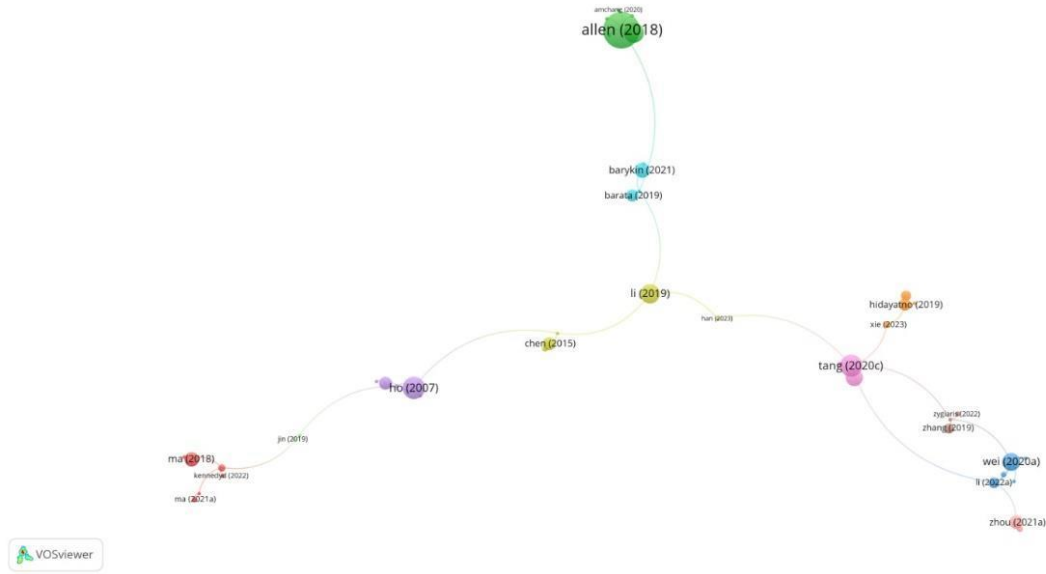
Birinci Küme (Dijital Teknolojiler ve Altyapı): “Internet of things” (IoT), “big data” (büyük veri), “blockchain” (blokzincir), “artificial intelligence” (yapay zeka) ve “sustainability” (sürdürülebilirlik) gibi kavramlardan oluşmaktadır. Bu küme, dijital teknolojilerin e-ticaret altyapısını nasıl dönüştürdüğünü ve sürdürülebilir büyümeye etkilerini inceleyen çalışmaları temsil etmektedir.

İkinci Küme (Uluslararası Ticaret ve Lojistik): “Cross-border e-commerce” (sınır ötesi e-ticaret), “globalization” (küreselleşme), “logistics” (lojistik) ve “supply chain” (tedarik zinciri) kelimelerini kapsamaktadır. Sınır ötesi ticaret hacmindeki artış ve e-lojistik optimizasyonunun makroekonomik etkileri bu kümede yoğunlaşmaktadır.

Üçüncü Küme (Tüketici Davranışları ve Finans): “Online shopping” (çevrim içi alışveriş), “consumer behavior” (tüketici davranışı), “trust” (güven) ve “e-banking” (e-bankacılık) gibi kavramları içermektedir. Tüketicilerin dijital araçları benimseme süreçleri ve ödeme sistemlerine duyulan güven temaları bu kümede yer almaktadır.

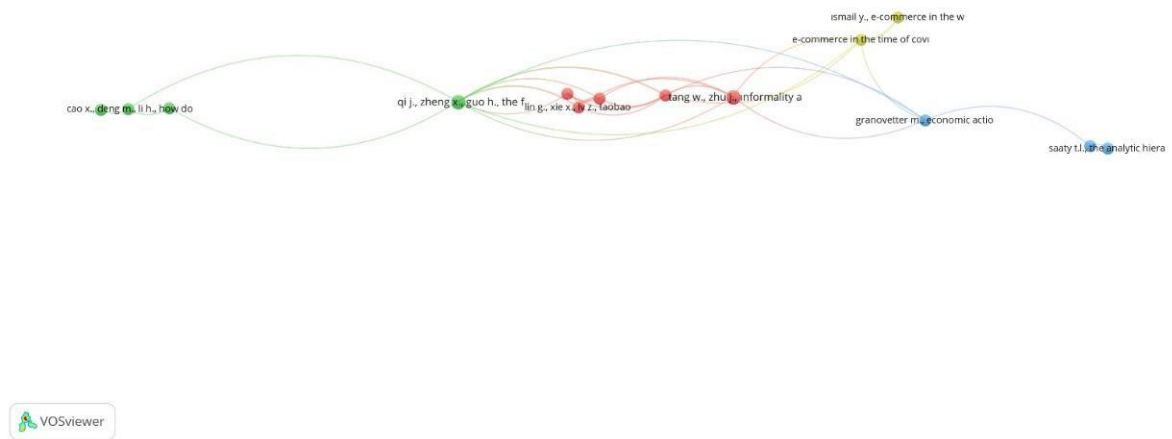
6.4. Atıf ve Ortak Atıf Ağları (Citation and Co-citation)

Bibliyometrik atıf ağı analizi, e-ticaret ve ekonomik büyüme literatüründe en yüksek etkiye sahip olan temel çalışmaları ve yazarları belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Şekil 5. Bibliyometrik atıf ağı

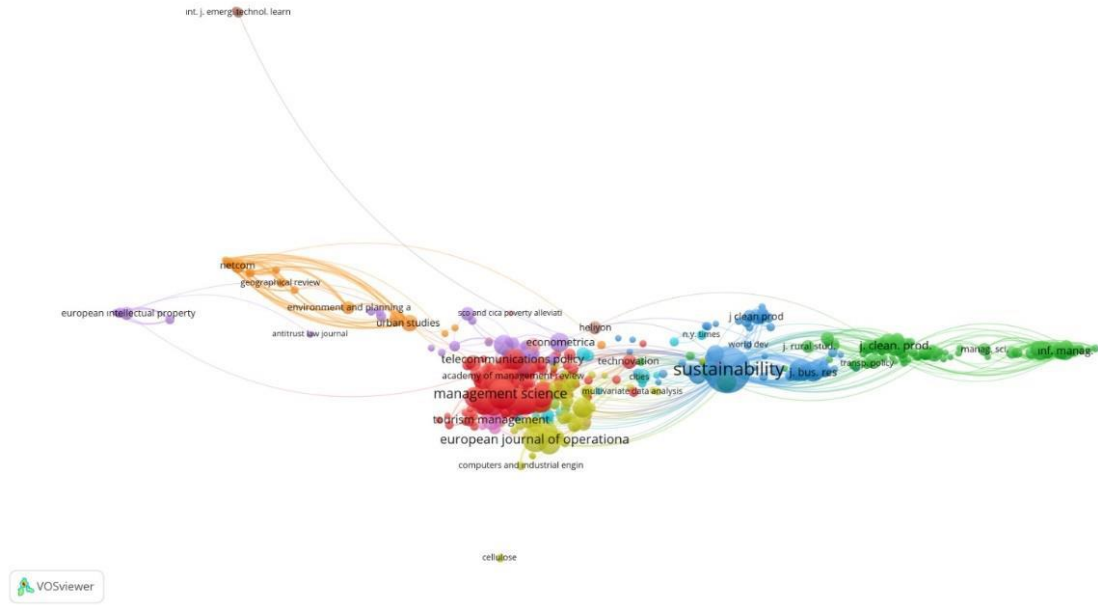
Analiz sonuçları, Allen (2018), Li (2019) ve Tang (2020) gibi öncü çalışmaların, ilgili araştırma alanının teorik yapı taşlarını oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle Allen (2018) çalışması, grafikteki merkezi konumu ve diğer çalışmalarla kurduğu yoğun bağlantı ağı sayesinde literatürdeki en yüksek akademik etkiye sahip yayınlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 6. Literatürde birlikte atıf yapan çalışmaların ağı

Alıntılanan referansların ortaklık ilişkisini gösteren birlikte atıf (co-citation) analizi ise literatürün beslendiği entellektüel kökleri ortaya koymaktadır. Yeşil kümede yer alan Cao X. ve Zheng H. gibi araştırmacıların çalışmaları, teknolojik altyapının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen teorik altyapıyı temsil etmektedir. Kırmızı kümede bulunan Wang W. ve Zhu X. gibi çalışmalar, e-

ticaretin Asya pazarları (özellikle Çin) bağlamındaki ampirik büyüme katkılarına odaklanmaktadır. Mavi küme ise Granovetter M. ve Saaty T.L. gibi klasik teorik ve metodolojik yaklaşımları içermektedir.

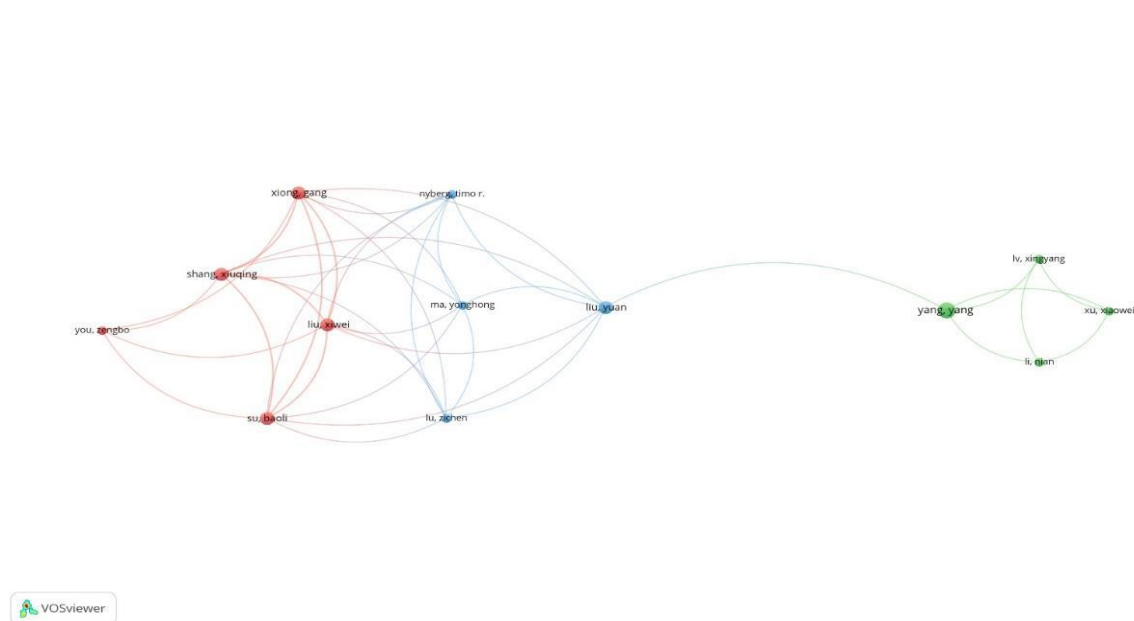

Şekil 7. Dergiler Arası Atıf İlişkileri Ağı

Bunun yanı sıra, dergiler arası atıf ilişkileri incelendiğinde, “Sustainability” ve “Journal of Cleaner Production” gibi çevre ve sürdürülebilirlik odaklı dergilerin mavi ve yeşil kümelerde merkezi bir konuma sahip olduğu görülmektedir İşletme ve yönetim bilimleri alanında ise “Management Science” ve “Information Management” dergileri kırmızı kümede güçlü bir referans odağı oluşturmaktadır.

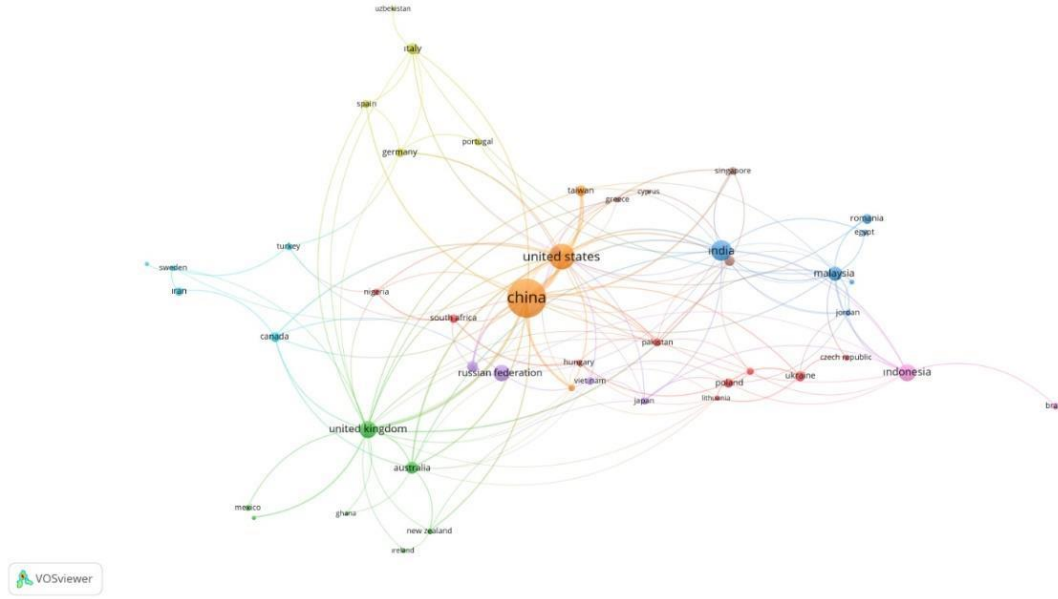
6.5. Yazar İş Birlikleri ve Ülkelerarası Ortak Çalışma Ağı

Yazarlar arası ortak çalışma haritası incelendiğinde, Xiong, Gang ve Shang, XuQing gibi araştırmacıların merkezinde yer aldığı kırmızı kümenin en yoğun akademik iş birliği ağına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 8. Yazar İş Birlikleri Ağı

Bu yazarların birlikte çok sayıda ortak yayın üreterek literatürün yönünü belirledikleri görülmektedir. Yeşil kümede Yang, Yang sıkı bir iş birliği ağına sahipken, mavi kümede Liu, Yuan farklı araştırma grupları arasında bilgi transferini sağlayan bir köprü görevi üstlenmektedir.

Şekil 9. Ülkelerarası iş birliği ağı

Ülkelerarası iş birliği ağına ise Çin (China) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD/United States) merkezi konumları ve bağlantı yoğunluklarıyla literatürün lider üreticileri olarak öne çıkmaktadır. Çin'in e-ticaret platformlarının (Alibaba vb.) küresel pazardaki dikkat çekici büyümesi ve dijital ekonomi yatırımlarının, bu ülkedeki akademik üretimi de etkilediği öngörüsü ortaya çıkmıştır. Rusya (Russian Federation) ve Hindistan da yoğun bağlantılara sahip diğer önemli ülkelerdir. Birleşik Krallık (United Kingdom) ve Finlandiya gibi ülkeler ise daha spesifik ve izole iş birliği ağları sergilemektedir. Türkiye'nin bu uluslararası iş birliği ağlarındaki payının son yıllarda arttığı, ancak küresel liderler seviyesine ulaşabilmesi için daha fazla uluslararası ortak projeye dahil olması önerilmektedir.

7. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, elektronik ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan Scopus literatürü bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiş ve bu iki değişkenin akademik alanyazında giderek artan bir ilgiyle çalışıldığı tespit edilmiştir. Son 25 yılda yayımlanan 839 çalışmanın analizi, e-ticaretin ekonomik etkilerine dair araştırmaların özellikle son beş yılda (2019–2023) yoğunlaştığını ve COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2022 yılında zirve noktasına ulaştığını ortaya koymaktadır.

Elde edilen bibliyometrik bulgular, e-ticaretin ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğunu gösteren ekonometrik literatürün sonuçları ile uyumludur (Liu, 2013; Hummatov, 2022). Hummatov (2022) tarafından yapılan panel veri analizi çalışmaları, e-ticaret penetrasyonundaki artışın ülkelerin makroekonomik büyüme performansını doğrudan desteklediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Türkiye özelinde yapılan çalışmalar da e-ticaret ve dijitalleşmenin ekonomik büyüme, istihdam ve küresel rekabet gücü üzerindeki olumlu katkılarını vurgulamaktadır (Onan, 2002; Hündür, 2023).

Analizler sonucunda, e-ticaretin ekonomik büyümeye olan doğrudan katkılarının yanı sıra, dolaylı olarak iş gücü verimliliğini artırdığı, yeni iş fırsatları yarattığı ve sınır ötesi ticareti (e-ihracat/mikro ihracat) kolaylaştırarak milli gelir artışına destek sağladığı görülmektedir (Akpınar, 2017). Ancak e-ticaretin bu pozitif etkilerinden tam anlamıyla yararlanabilmek, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler

arasındaki “dijital bölünmenin” (digital divide) aşılmasına bağlıdır (Hündür, 2023). Altyapı yetersizlikleri, internet penetrasyonunun düşüklüğü ve dijital okuryazarlık eksikliği, gelişmekte olan ülkelerde e-ticaretin büyüme üzerindeki etkisini sınırlamaktadır.

Sonuç olarak, dijital ekonomi e-ticaretle doğrudan bağlantılıdır ve çevrimiçi işletmelerin geliştirilmesine yönelik stratejiler, dijital ekonominin büyümesine doğal bir şekilde katkıda bulunmaktadır (Gazieva vd., 2021). Politika yapımcıların e-ticaretin sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkısını artırabilmesi için bilgi ve iletişim teknolojilerine (ICT) yatırımları teşvik etmesi, internet hızını ve güvenliğini artırması ve siber güvenlik protokollerini güçlendirmesi gerekmektedir (Çelik ve Kalaycı, 2003).

Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda, araştırmacılara ve politika yapımcılara yönelik şu stratejik öneriler geliştirilmiştir:

Dijital Altyapı Yatırımlarının Artırılması: Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve kırsal bölgelerde internet penetrasyonunun artırılması, güvenli ödeme sistemlerinin kurulması ve lojistik ağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Güçlü bir ICT altyapısı, e-ticaretin ekonomik büyümeye olan marjinal katkısını artıracaktır (Hummatov, 2022; Lind, 2020).

Sınır Ötesi E-Ticaretin (E-İhracat) Teşviki: İşletmelerin küresel pazarlara açılabilmesi için e-ihracat süreçlerindeki gümrük prosedürleri basitleştirilmeli, mikro ihracat limitleri genişletilmeli ve lojistik entegrasyonlar sağlanmalıdır. Kamu-özel sektör iş birliğiyle lojistik merkezleri ve denizası depolama sistemleri kurulmalıdır (Isayev ve Nart, 2019; Şahin, 2021).

İş Gücü Piyasasının Dijital Dönüşüme Uyumu: E-ticaretin geleneksel perakende sektöründe iş kayıplarına yol açma riski bulunurken, dijital platformlarda yeni ve nitelikli iş alanları yaratmaktadır. Bu kapsamda, iş gücü politikaları dijital okuryazarlığı ve teknik becerileri artıracak şekilde yeniden tasarlanmalı, eğitim müfredatları e-ticaret yönetimini kapsayacak şekilde güncellenmelidir (Kayahan ve Hepkantan, 2016; Peker vd., 2019).

Sürdürülebilirlik Perspektifinin Entegrasyonu: Gelecek akademik çalışmalarda, e-ticaretin lojistik ve ambalajlama süreçlerinden kaynaklanan karbon ayak izi gibi çevresel etkileri “Sürdürülebilirlik” ve “Temiz Üretim” perspektifinden daha fazla ele alınmalıdır.

Disiplinler Arası Yaklaşımların Teşviki: E-ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi; ekonomi, teknoloji, hukuk, sosyoloji ve yönetim bilişim sistemleri gibi farklı disiplinlerden araştırmacıların ortak çalışmalarıyla daha bütüncül bir şekilde analiz edilmelidir (Akgül, 2004)

KAYNAKÇA

- Abushawashi, M. (2020). *The impact of e-commerce on the US economy: Case study of Amazon* (Bachelor’s thesis, Czech University). <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.31102.20801>
- Akgül, B. (2004). Elektronik ticaretin kalkınma üzerine etkileri (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akpınar, E. N. (2017). Elektronik dış ticaret ve istihdam ilişkisi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 3(2), 208–217. <https://doi.org/10.29228/jilses.12>
- Al, U. (2008). Türkiye’nin bilimsel yayın politikası: Atıf dizinlerine dayalı bibliyometrik bir yaklaşım (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altun, Ö. (2016). Elektronik ticaret, elektronik ticaretin vergilendirilmesi ve Türkiye uygulaması (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Anev, G. (2021). The nature and the scope of modern e-commerce. *International Independent Scientific Journal*, (29), 13–18.
- Armunanto, Y. N., Selina, M., ve Suparta, I. W. (2021). E-commerce effect on economic growth in ASEAN countries. *SSRG International Journal of Economics and Management Studies*, 8(2), 100–104. <https://doi.org/10.14445/23939125/IJEMS-V8I2P113>
- Aslanlı, V. (2009). Web tabanlı alış-veriş ve ticaretin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydemir, İ. (2004). Elektronik ticaret alanındaki rekabet sorunları. Rekabet Kurumu. Ankara.
- Canpolat, Ö. (2001). E-ticaret ve Türkiye’deki gelişmeler. T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Civelek, M. E., ve Sözer, E. G. (2003). İnternet ticareti: Yeni ekososyal sistem and ticaret noktaları. Beta Yayınları, İstanbul.
- Coppel, J. (2000). E-Commerce: Impacts and Policy Challenges. OECD Economics Department Working Papers, No. 252, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/801315684632>
- Çatalbaş, Ö. (2002). Elektronik ticaretin ekonomik ve sosyal etkileri (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, K., ve Kalaycı, C. (2003). Elektronik ticarete güvenlik ve açık anahtar yapısı. TSE Standart Dergisi, 42(494), 32–38.
- Çiftçi, D. D. (2015). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Bir genişletilmiş Solow büyüme modeli denemesi ve ampirik uygulama (Doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Diker, A., ve Varol, A. (2013). E-ticaret ve güvenlik. 1st International Symposium on Digital Forensics and Security (ISDFS'13), 31–36.
- Elibol, H., ve Kesici, B. (2004). Çağdaş işletmecilik açısından elektronik ticaret. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (11), 303–329.
- Garner, D. E. (2002). The effects of electronic commerce on the economy (Master's thesis). Morgan State University, Baltimore.
- Gazieva, L. R., Magomaev, T. R., ve Magomaeva, L. R. (2021). The impact of e-commerce on the digital economy. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences, 103, 121–126. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2021.04.15>
- Huang, Y. L., Ho, Y. S., ve Chuang, K. Y. (2006). Bibliometric analysis of nursing research in Taiwan 1991–2004. Journal of Nursing Research, 14(1), 75–81. <https://doi.org/10.1097/01.JNR.0000387563.14917.43>
- Hummatov, J. (2022). Elektronik ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi (Yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Hündür, S. (2023). E-ticaretin ekonomik büyüme ve vergi gelirlerine etkisi: Türkiye için ekonometrik bir analiz (Yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- İleri, Y. Y., ve İleri, H. (2011). İnternet bankacılığı ve e-ticaretin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 14(1-2), 97–108.
- Isayev, O., ve Nart, Ö. (2019). A'dan Z'ye e-ihracat. World eCommerce Forum Yayınları, İstanbul.
- Kalaycı, C. (2004). Elektronik ticaret ve muhtemel ekonomik etkileri. Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(1), 1–18.
- Karacan, S., ve Çiftçi, S. (2019). Turizm işletmelerinde elektronik ticaretin etkisi. Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi, 3(2), 245–252.
- Kayahan, L., ve Hepaktan, C. E. (2016). Türkiye'de elektronik ticaret hacmini etkileyen faktörlere ilişkin VAR analizi (2005-2015). Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(4), 159–190.
- Kepenek, Y. (1999). Ekonomik yönleriyle elektronik ticaret. ETKK Raporları Ek-1, Ankara.
- Kinda, T. (2019). E-commerce as a potential new engine for growth in Asia. IMF Working Paper, WP/19/135, 1–25. <https://doi.org/10.5089/9781498316712.001>
- Koçer, M. (2012). Elektronik ticaretin pazarlama stratejilerine etkileri (Yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Korkmaz, N. (2004). İşletme yönetiminde yeni eğilimler dizisi: Sorularla e-ticaret, e-iş. Mega Ajans Reklamcılık, İstanbul.
- Küçükylmazlar, A. (2006). Elektronik ticaret rehberi. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Lind, K. (2020). The role of e-commerce in the economic development of Vietnam during 1990 to 2020 (Master's thesis). Lund University, Sweden.
- Liu, S. (2013). An empirical study on e-commerce's effects on economic growth. Conference on Education Technology and Management Science (ICETMS 2013), 81–84. <https://doi.org/10.2991/icetms.2013.197>
- Niranjanamurthy, M., Kavyashree, N., Jagannath, S., ve Chahar, D. (2013). Analysis of e-commerce and m-commerce: advantages, limitations and security issues. International Journal of Advanced Research in Computer and Communication Engineering, 2(6), 2360–2370.
- Onan, B. (2002). Dünyada ve Türkiye'de elektronik ticaretin gelişimi ve ekonomik etkileri (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öksüz, M., ve Türgan, T. (2018). Türkiye'de elektronik ticaretin vergilendirilmesi ve tevkifat müessesesi. Yönetim Bilimleri Dergisi, 16(32), 135–156.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik büyümenin teorik temelleri. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 63–72.
- Peker, A. E., Şanlı, İ., ve Eren, E. G. (2019). Türkiye'de genç işsizlikle mücadelede yeni bir yaklaşım: Yeni ekonomi ve e-ticaret. Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, 3(9), 44–56.
- Şahin, S. (2021). Küreselleşen dünyada uluslararası lojistik ve sınır ötesi e-ticaret ticareti: e-ticaret geleceğin en önemli ticaret yöntemi midir? Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 82–97.

- Şimşek, S. (2012). Türkiye’de elektronik ticaret ve e-ticaretin KOBİ’ler üzerindeki etkisi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşlıyan, M. (2006). Elektronik ticaret: Kavramlar ve uygulamalar. Sakarya Kitabevi, Adapazarı.
- Uygur, E. (2010). E-ticaret ve Türkiye’deki durumu (Yüksek lisans tezi). Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel büyüme modelleri ve Türkiye ekonomisinde içsel büyümenin dinamikleri. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (1), 96–114.
- Yazıcı, A. (2002). Elektronik ticaretin ekonomik boyutu. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 85–103.
- Zhao, Y. (2005). Dispute resolution in electronic commerce. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden and Boston. <https://doi.org/10.1163/9789047416340>

	JOURNAL OF ACADEMIC PERSPECTIVE ON SOCIAL STUDIES (JAPSS) **** SOSYAL ÇALIŞMALAR ÜZERİNE AKADEMİK PERSPEKTİF DERGİSİ	
E-ISSN: 2667-5889	https://dergipark.org.tr/tr/pub/japss	Paper Type: Review Paper, Makale Türü: Derleme Makalesi
Sayı:1, Eylül 2026	Issue:1, September, 2026	Received Date / Geliş Tarihi: 06.09.2026 Accepted Date / Kabul Tarihi: 17.09.2026
CAPITALISM FROM KARL POLANYI TO SUSAN STRANGE: A SOCIAL AND A POLITICAL POLICYMAKING DILEMMA		
Atıf/ to Cite (APA): Gökçekuyu, E. (2026). Capitalism from Karl Polanyi to Susan Strange: A social and a political policymaking dilemma. <i>Journal of Academic Perspective on Social Studies (JAPSS)</i>, 1(1), 70-78 DOI: https://doi.org/10.35344/japss.2034215		Ertuğrul GÖKÇEKUYU¹

ABSTRACT

This article examines Karl Polanyi and Susan Strange's criticism of the global financial system. A qualitative discourse analysis is employed to further compare both scholars' ideas. Although both scholars are from different historical periods, both challenge the social and political consequences of an increasingly market-driven global order. Polanyi's analysis in his book *The Great Transformation* traces the emergence of the self-regulating market and the transformation of human society and the subordination of the social to economic imperatives. Strange a contemporary scholar of late twentieth-century also criticizes the financial globalization, and exercises critique to the destabilizing consequences of autonomous and speculative financial markets. While Strange presumes a parallel with a *casino*, Polanyi sees a transformation of society under capitalism. This article brings the two perspectives into dialogue to identify continuities and differences in their critiques of capitalism in different historical periods.

Keywords: Karl Polanyi; Susan Strange; Financial Globalization; Global Capitalism.

1. INTRODUCTION

The world today is characterized by profound inequalities especially regarding the distribution of economic resources (Kaplinsky 2013). On one side, one may find unprecedented levels of wealth and access to financial, and political resources, and on the other side face a grim reality of economic insecurities, rising prices of housing, health and education. Taking it one step further, these inequalities are regarded to be intertwined with failing political agency. These grim circumstances were once primarily associated with the poorer parts of the world (Arrighi 1991). However, these inequalities are not alien to the industrialized countries of the West anymore (Alesina and Glaeser 2004; Gornick and Jäntti 2014). Western populations in the last decades are known to experience similar burdens of economic disparities, chronic unemployment, high priced health insurance, access to quality education, immigration, geopolitical rivalries, terrorism, political polarization etc. The theoretical frame also known as Haas's *spill-over effect* was once associated with European unification and cooperation (Haas 2024). This effect now seems to spill economic disparities and other inequalities over into the Western front. Conflicts have the habit to not remain confined to the territories in which they occur, but generate domino-effect consequences through movement of populations, disruption of trade, destruction of infrastructure, food insecurities, energy shortages, and the failure of redistribution of economic resources (Andreas and Snyder 2000; Moise, Dennison, and Kriesi 2024).

To say the least, the highly praised priorities of the capitalist industrials and their spill-over effects also affect our environment adversely (Foster 2019). The side effects are not limited to just human existence but also cause devastating destruction to living beings we share with on the planet. Climate change, pollution, loss of biodiversity, water scarcity, soil degradation, and the increasing numbers of environmental disasters also challenge the assumption that economic development can continue

¹ Assoc. Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, egokcekuyu@anadolu.edu.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5037-499X>

indefinitely. One early conclusion of the self-regulating market is definitely that it cannot regulate life on earth which is not encapsulated by the high priorities of the industrialists (Fraser 2014). One other devastating effect is that it is the populations with the fewest economic and political resources that are among the most vulnerable to environmental disruption. This unequal condition is true, all the while benefits of economic production and consumption remain disproportionately concentrated. Environmental insecurity therefore is also simultaneously an economic, social, and political problem as demographic and migratory pressures are triggered. People in grave conditions increasingly feel the urge to move across national borders due to economic deprivation, political insecurities, environmental degradation, and the absence of viable livelihoods (Wise 2015). Migration becomes a measure of economic and political inequalities between societies and the unequal distribution of security and opportunity across countries. The movement of people in search of employment, safety, education, and basic living conditions shows that some things are quite wrong with the current economic system. The global economic integration in the words of Polanyi were supposed to produce better conditions for the peoples of the world (Polanyi 1944:40). For this to happen, national governments needed to privatize and deregulate their economies (Starr 2019) which as a result meant that governments were no more in control of their domestic economies. This meant that political agencies and communities were deemed incapacitated to determine their own economic circumstances (Chong and Benavides 2007). Both government as well as societies were constrained by global international forces.

Both Karl Polanyi as well as Susan Strange, though in two very different time period, question the relationship between the economic organization of society and the conditions of human existence. If economic institutions are designed to facilitate production, exchange, investment, and the accumulation of wealth, to what extent can they also provide social security, political stability, and protection from the risks that they generate? If financial integration increases the efficiency and mobility of capital, what happens when the same mobility produces instability that cannot be effectively controlled by individual states? And if economic decisions increasingly operate according to market principles, how are social needs, political objectives, and human security incorporated into the functioning of the economic system?

2. METHODOLOGY

This article is a comparative and interpretive study of the critiques of Karl Polanyi and Susan Strange. The study adopts a qualitative comparative discourse analysis. The method employed is an analysis of the works of Polanyi and Strange scrutinizing economic development and its effects on society and its core imperatives of human rights. The purpose of the comparison is to identify how two major critiques developed in substantially different historical periods overlap. Polanyi's *The Great Transformation* analyses the emergence, institutionalization, and crisis of the nineteenth-century market society, whereas Strange's *Casino Capitalism* provides deeper insights in the uncertainty and instability associated with the international financial system in the late twentieth century. Polanyi and Strange wrote under different configurations of global capitalism making their arguments anachronistic. The comparison of the two requires to pose the question whether the two perspectives, when read side by side, reveal a recurrent structural tension in the expansion of capitalist market and its influence on political institutions together with the social and social-systemic consequences.

3. LITERATURE REVIEW

As one of the earliest defenders of liberal economies, Adam Smith was not indifferent to the social reality of societies. Smith in his *The Wealth of Nations* (1776) stated that economic endeavors such as specialization, exchange, competition, and the division of labour would increase productivity and material prosperity (Hearn 2018). However, in his *The Theory of Moral Sentiments* (1759) Smith also acknowledged the importance of social norms, moral sentiments, and institutions within the realm of

the economic market (Coldwell 2023). A stark contrast came with *The Road to Serfdom* (1944) wherein Hayek argued that economic planning would be a great threat to individual liberty. Centralized economic decision-making for Hayek had the potential to expand political control (Hayek 1944). Political control in Hayek's view would be detrimental to the market economy. Hayek was a staunch defender of the market and he was convinced that the market could function best unregulated. In *The Constitution of Liberty*, he went on defending competition and decentralized decision-making as mechanisms that would be the best way to coordinate knowledge that would otherwise be dispersed (Hayek and Stelzer 1960). Hayek's focus was not revolving around the aforementioned *social problem*, but he was convinced that an extensive state control would create consequences that would be otherwise more damaging than those generated by markets themselves. Another significant scholar in the field, Milton Friedman argued in his *Capitalism and Freedom* that competitive capitalism was not solely an economic mechanism (Friedman, Friedman, and Gardner 1962), but it was a condition for the support of political freedom. However, he also defended a more secure income distribution against the uncertainty of poverty (Rothbard 2002) and that a welfare policy was required against discriminatory functions of the labor market. As a twentieth-century defender of liberal capitalism Friedman acknowledged that market economies require social institutional arrangements capable of addressing great dangers such as poverty and detrimental social consequences.

Joseph Schumpeter in his *Capitalism, Socialism and Democracy* described capitalism as an evolutionary system that had the potential of what he called a *creative destruction* (Schumpeter 1943:81). Economic development therefore inherently meant the destruction of established norms, occupations, technologies, as well as social arrangements in order for new forms of production could emerge. For Schumpeter capitalism is a tremendous dynamic force that is its strength but also its inherent nature of social disruption. In this line of thought economic progress can never be perceived as an aggregation or production of some material output but is an unpredictable process of continuous redistribution of economic incentives. A much more contemporary study belongs to David Dollar and Aart Kraay who in their work *Trade, Growth, and Poverty* researched developing economies that integrated into the financial world economy (Dollar and Kraay 2004). Their conclusion was that globalization does structure growth, but also has the potential to reduce poverty. Their evidence showed that economic integration and exclusion of poorer populations did not have to be mutually exclusive. Jagdish Bhagwati defense of globalization in his *In Defense of Globalization* supported Dollar and Kraay (Bhagwati 2004). Bhagwati argued that globalization has the potential to produce poverty, child labour, environmental degradation, cultural homogenization leading to the decline of social standards. Yet, properly governed globalization also had the potential to improve living standards. Martin Wolf similarly defended international economic integration in *Why Globalization Works* and that globalization does produce social problems (Wolf 2005), but that many of the problems could be attributed to domestic political failures and inadequate institutions. Further on this line of thought Branko Milanovic in *Global Income Inequality in Numbers: In History and Now* argued that between 1988 to 2008 there has been a historically significant decline in inequality between countries (Milanovic 2013). According to Milanovich this could be explained due to income convergence in major emerging economies. Yet, at the same he could observe an increase in inequality within countries. This was a paradox as globalization could reduce inequality between nations while at the same time it can provide the impulse to increase inequality within nations. Adding to this explanation, Reinhart and Rogoff's *This Time Is Different* looked into sixty-six countries and studied their historical economic development (Reinhart and Rogoff 2009). Their conclusion was that financial crises are known to repeatedly accompany periods of excessive lending and borrowing by countries that can cause instability in the banking system also due to changes in currency shifts. Such sovereign debt problems could thus destabilize the global financial system that would suggest that these economic challenges are recurring characteristics of market economies.

Dani Rodrik does not reject capitalism or globalization and argues that capitalism and globalization possess substantial developmental potential. His criticism is directed instead at what he calls hyper-globalization: an international system that excessively constrains governments while privileging deep economic integration. In *The Globalization Paradox*, Rodrik develops his famous political trilemma involving economic integration, national sovereignty, and democratic politics (Rodrik 2011). His argument is that the three cannot simultaneously be maximized. Excessive international integration can restrict the ability of democratic governments to pursue domestic social and economic objectives. Rodrik effectively accepts part of the Polanyian problem while retaining a fundamentally liberal commitment to markets. His argument is not that capitalism must disappear, but that markets must remain politically embedded within institutions capable of maintaining social legitimacy.

Hyman Minsky's *Financial Instability Hypothesis* echoes Polanyi's criticism regarding the naturally self-regulating market (Minsky 1992). When during economic prosperity market debts grow, the so-called self-regulation becomes compromised. Minsky agrees with Strange that state intervention is the only remedy for such a potential market crises. David Harvey calls the counter risk *overaccumulation*, meaning that neither capital nor labor can be absorbed naturally into existing markets (Harvey 2007). If there is anything natural with the market, then it is the geographical expansion and speculative aspect of it.

Joseph Stiglitz *Globalization and Its Discontents* argues that the international financial institutions, particularly the IMF, frequently pursued policies that placed the interests of financial markets and powerful countries above the interests of developing economies (Stiglitz and Pike 2004). Stiglitz argued that the institutional rules within the bounds of international economic integration caused the rise of global inequality. Thus, there was significant role laid out for political decisions. Robert Shiller too *Finance and the Good Society* that financial institutions must be organized around broader social objectives (Shiller 2013). Niall Ferguson similarly emphasizes the indispensable historical role of finance in *The Ascent of Money* (Ferguson n.d.). Finance, in his account, has been fundamental to the development of modern civilization, state power, investment, and economic development. Yet the same financial mechanisms can generate bubbles and crises. Finance is consequently both an engine of development and a recurrent source of instability.

Acemoglu, Johnson and Robinson in their work point to the delicate balance between economic versus political institutions (Acemoglu, Johnson, and Robinson 2001). Their work echoes Strange's point that economic rights are not politically neutral. If anything, they occur due to conflicts among people with different interests and incentives within the realm of political reality. They too conclude that economic life is dependent on the political structures and therefore the social reality of life. Lastly, Thomas Piketty and Emanuel Saez come to a similar conclusion after an extensive study on the historical economic development of market economies. They argue that at some point the rate of return on capital will exceed economic growth. This observation suggests that accumulated wealth at some point will exceed wages and therefore the creation of patrimonial capitalism (Piketty and Saez 2014).

4. ANALYSIS AND DISCUSSION

Karl Polanyi provides one of the most influential critiques of the social consequences of capitalism. He asks what happens when the economy becomes detached from society. His centralizes the social consequences of the self-regulating market. In *The Great Transformation* he points to the relationship between the self-regulating market and society and as a consequence affects the society. According to Polanyi markets have managed to rid themselves from social institutions, prioritizing market requirements. Polanyi argues that social life through the commodification of labour, land, and money has become a commodity itself (Polanyi 1944:80). This is what Polanyi calls the *social dislocation* (1944:35), which in a sense are social reactions born out of necessity to protect society from the consequences of unrestricted marketization. Polanyi offers his historical interpretation based on the

nineteenth and early twentieth century industrial and capitalist developments. Polanyi saw together with economic liberalization an ultimate crisis of this newborn liberal civilization.

For Polanyi a serious consequence of the commodification of the social elements inherent to a society is in fact a crisis of the nineteenth-century liberal order (1944:60). For Polanyi the idea of a self-regulating market is a fantasy. Polanyi elaborates that the growth and expansion of the self-regulating market has prompted social and political reactions. The pressure of a growing financial market made the protection against the disruptive effects of marketization necessary. A predecessor to Polanyi and Strange was Georg Simmel. Simmel is also known to have critiqued the nature of money when it peaked in the late nineteenth and early twentieth centuries. Simmel wrote *The Philosophy of Money* (Simmel 2004), which was the era of rapid urbanization and intense financial speculation. Simmel's geographical inspiration lay in Berlin, where his work involved aspects of human psychology, philosophy and societal culture. For Simmel modern capitalism could be described as money economy that correlated with psychological changes (2004:28). Simmel's critique focused on the question how the rise of money as a universal mediator could alter the relationship between humans and the objective world. Money had the ability to create distance between humans and their enjoyment of objects, and interchanging meaningful possessions meaningless commodities (2004:476). For Simmel this ability of money could objectify life and somehow quantify social relations, transforming personal desires into things.

For Simmel money could reify the social, meaning that social qualities could be reduced to absolute quantities. As many scholars and thinkers have busied themselves with, Simmel too saw a link between this *reification* and the division of labour and specialization. Specialization meant that human activities which are per definition social transform into specialized one-sided daily tasks. This industrial work process then robs the individual of its social character. In Marx's infamous words, the worker becomes *alienated* from its labor power that now circulates as an anonymous commodity. Simmel labels this the 'tragedy of culture' where *objective culture* that is material, expands and overwhelms the *subjective culture* that is the spiritual and moral side of an individual (2004:453). Therefore, modernity goes hand in hand with powerless individuals and human-made objects.

It is in the nature of *money* to measure everything as a price-value, stripping societies off of its unique and moral values. This way the social is forced to treat the other in cold indifference as mere objects. This quantification of all has the potential to cultivate cynicism, trivialization of higher ideals and numbed life experiences. This, from the perspective of a social and moral life is a definite loss of human capacity to feel socially, culturally and politically engaged. The economically induced frantic craving for short-lived stimuli is then required to overcome the psychological numbness. Simmel argues that money brings about a profound teleological dislocation within human consciousness. From a rational point of view money may only serve as means to an end in human purpose. However, money possesses the power to purchase any satisfaction, elevating it into an end in itself, dominating human consciousness. Money can never satisfy real human desires on its own that causes individuals to an unfulfillable greed. This prevents individuals from ever arriving at a genuine and qualitative final satisfaction, condemning modern society to a state of unceasing, feverish unrest and accelerated motion. Polanyi's focus is the transition period between 1795 and 1834 England wherein he starts off with a discussion about the *Speenhamland allowance system* that was meant as to be a financial aid for the destitute (Polanyi 1944:82). The allowance was a Christian parochial local aid initiative that is extensively discussed by Polanyi as a social intervention that somehow slowed down the natural making of a competitive labor market. Nevertheless, the *market economy* and the aspirations for a self-regulating mechanism followed after 1834, releasing the full intensity of the industrial capitalism. Polanyi addresses the development of the first steam engine, and the enclosure of land for sheep and wool production (1944:37). While the steam-powered production was essential for yarn production, the development of cotton reduced the costs, making overseas trade, the speed of trade and efficiency for profit ever so more desired.

Polanyi's central argument is that the concept of a self-regulating market is a *utopia* that could never exist without destroying human beings and its natural surroundings (1944:4). To make a self-regulating market work, the industry must set a price on labor, land, and money as commodities. However, Polanyi argues that these three elements can never be produced, and thus never be bought or sold. Labor is a social human activity, land is nature itself, and money is just a token to purchase a commodity. By subordinating these three elements to the market, one would physically, psychologically, and morally dislocate the individual. With the further growth of the market system society resisted to protect itself, what Polanyi calls the *double movement* (1944:138). This double movement was on one side the *laissez-faire* movement for the benefit of the self-regulating market, and on the other side the protective countermovement to shield labor, land, and money.

Polanyi in his argumentation perceives a contradiction in the *laissez-faire* movement. According to Polanyi, it would be irrational to rationalize the movement as a fully self-regulating market, while it was actually planned by the actors of high finance. What was labeled as the *free market* was first of all not a natural development, making it was a deliberate and controlled mechanism. So, Polanyi argues that this *great transition* is the transformation of the agricultural or also the social man into the economic man. The economic man is a metamorphosis of the human social history. Polanyi's examination demonstrates that the economy throughout the ages was never autonomous, instead it was always embedded in the social, political associations. The premodern norms for trading was never motivated by personal gain, but through social principles such as reciprocity, redistribution, and householding. The *great transformation* occurred when classical political economists sought to create separate economic institutions governed by their own laws. This resulted in a society that just became an adjunct of the market, forcing social relations to be embedded in the economic system rather than the other way around. Fast forwarding four decades we find Susan Strange asking the question, what would happen when financial markets acquire sufficient autonomy and structural power to influence governments, societies, and the distribution of risks across borders? Even though the two scholars are separated four decades, Strange critiques the now evolved form of the international political economy. Strange analysis shows that the international finance today is an autonomous, a global difficult-to-govern system. Strange resembles the current financial order to a casino that is characterized by uncertainty, speculation, volatility and a displaced political control. Strange's critique in *Casino Capitalism* is a narrative that takes place in the late twentieth century (Strange 2015). Strange focuses on the period between 1970 and 1985 and ties in her words the creaking to the post-WWII Bretton Woods system (1958). Her analysis pivots around 1971 to 1973, the unilateral decision by US President Richard Nixon to close the gold window and devalue the dollar (2015:34). This was a major turning point when the world leaped over to the floating exchange rates that went hand-in-hand with the first major OPEC oil price shock. Strange discusses the evident nature of the current financial system as hyper-volatile, high interest rates, and unchecked financial system. According to Strange the Western financial system has mutated into a vast, 24-hour global gambling hall (Strange 2015:2). Instead of dealing with traditional commodities, market players deal in highly speculative, complex financial instruments, such as foreign exchange forwards, financial futures, and options. The difference with this gambling hall is that all ordinary citizens are involuntarily part of this financial casino. In this global casino fluctuations in interest rates, exchange rates, and speculative corporate takeovers can have immediate and unavoidable consequences on lives, jobs, savings or pension of ordinary citizens (2015:2). The backlash according to Strange is the obvious eroding social trust in politics and democratic values. Strange hence argues that international financial system functions as a rootstock for many various global disorders. Many crises such as debts of developing nations, recessions, fragility of the banking system, volatile oil prices, and the unstable geopolitical balance of power are therefore all connected. Strange does make an important point that governments were helpless against the blind forces of technology and long economic waves. On the contrary this casino capitalism was the creation of American policies, preferences, or what she labels as

key non-decisions (2015:32). According to Strange the US has consistently prioritized its short-term interests for domestic electoral gain. Strange argues that the US could have taken regulatory decisions for the benefit of long-term health of the global system.

One example is that during the post-1973 floating-rate regime, the market forces shifted the responsibility and cost of currency hedging from central banks to the private sector and ultimately to the consumers (2015:10). The US could have interfered by regulating the market accordingly. This act of non-decision had triggered a massive expansion in speculative hedging, forcing businesses to focus on short-term financial manipulation over productive investment. Strange points out that central banks started to operate in significant ignorance as the responsibility for the risks of changing exchange rates were not theirs anymore. One other non-decision of the still very much hegemonic US was to not intervene in the rapid technological banking transfers. Political authorities were due to these technological innovations unable to track currency markets and credit systems (2015:105). The vast unregulated interbank lending market, the intra-firm monetary transfers had left the global credit structure highly fragile and prone to sudden collapse.

We see that Strange is not concerned with the factory systems but traces the great evolved financial system that is hyperactive in speculative financial trading. Polanyi was more concerned with the *asocialization* of the individual whereas Strange sees a detached global finance from the real productive economy. The modern threat is not rigid gold constraints, but rather floating exchange rates, floating interest rates, and the "guessing game" of speculative derivatives (2015:140). For Strange, the only viable solution is a deliberate, politically planned re-regulation of the financial system led unilaterally by the United States as the *dominant hegemon*, requiring a "change of mind in Washington". Strange's analysis is strictly institutional, organizational, and political. She bypasses individual psychology to examine the macro-level relationships of power between states and credit markets, looking at central bank data, transaction velocities, and corporate structures. Strange counter-argues that in the modern era of casino capitalism, money has completely lost its stable, neutral character. Instead, money itself has become the primary source of new, volatile uncertainties. Rather than expanding choice, the modern financial system forces everyone into "money illusions" and deprives them of control, transforming ordinary citizens into involuntary, inveterate gamblers struggling to survive the capricious wheel of financial chance.

As a result, Polanyi and Strange both analyze the effects of the idea of the capitalist market and its expansion across distinct historical eras. Both frameworks share conceptual similarities regarding **state agency**, **market autonomy**, and **human security**. Both frameworks reject the liberal assumption that market integration is a natural phenomenon. Both scholars approach their core arguments with the idea that the so-called market is in fact constructed through political choices. For Polanyi the birth of the liberal creed was deemed to be the secular salvation but is in fact nothing but a fantasy according to Polanyi. If the market was truly free, labour would have spread freely and naturally. However, Polanyi points out that there was a free market, but no free labour market. This situation eventually produced pauperism for the society as hunger was used against society to insert the fear of starvation. For Polanyi it was the greed that took form as economic liberalism or also called capitalism. It was this greed that exploited man and robbed man from its social meaning. Polanyi also points out that the English labourer back in the nineteenth century did not have any say or political vote either. It basically transformed social human existence into a mere market commodity.

Being a commodity for Polanyi meant that it could be bought and sold in the marketplace. This transformation being averse to the nature of man, brought about a countermovement where man decided to fight back for self-preservation. While both scholars position the state as the central actor, however for Polanyi the English state had a dual role that actively constructed the market system but also acted as the primary institution that enabled the countermovement. In this respect Polanyi too stresses the importance of legislation and state role, when in absence of it the society would be annihilated. So

Polanyi argues that *laissez-faire* was in reality a planned and a coordinated construct by *haute de finance*. Yet, it was a utopian construct rather than a natural phenomenon as it was launched. Strange on the other hand studied the much more developed version of capitalism of the late-twentieth century. By this time capitalism has evolved from basic trade exchange to lightning-fast speculative global financial gambling hall. With Strange we see that she much strongly argues for state control of the deregulated financial system. For Strange it was the US political preferences and the political non-decisions that deregulated the global financial capital. Strange too argues that an unchecked economy will inevitably subvert democratic governance, incapacitate public authorities from directing domestic economic outcomes. It would impose severe vulnerabilities on ordinary citizens who never sought to participate in speculative market risks.

5. CONCLUSION

Despite the different historical settings, Polanyi and Strange identify similar problems with the existing market forces of their own time periods. These market forces inherently conceal persistent structural tensions between economy and society. In both perspectives the offered solutions come down to the capacity of political and social institutions to regulate the capitalist market. While Polanyi concentrates on the nineteenth-century economic idea of the so-called naturally self-regulating market, Strange examines a later international financial order that is unpredictable, speculative and socially destructive. Strange argues in her *Casino Capitalism* that the US is *the only country* on the planet that has the hegemonic power to cool down the global financial deregulated market. This means that the US has the capacity to regulate the financial market by creating the necessary rules, but lacks the political will to do so. It is therefore up to young Americans to take charge as well as Europeans to exert political pressure for the US to take action. Strange argues that the US should not consider taking charge due to altruistic reasons, but for its own economic interests in the long run.

Both scholars as well as literature review provide refer to periodic and systemic economic as well as social crises that are constantly generated by the unchecked capitalist markets. For Strange to pursue quick-fix remedies to avert crises are just another way of muddling through. Such a situation would end up disastrous as the current economic reality requires countries to build paper-dollar reserves in order to compete and attract foreign capital to build confidence in their domestic markets. But to build dollars reserves countries either must borrow from private financial institutions against high interest rates or they must sell their national resources to private companies against cheap prices. In both cases weak countries remain dependent on *haute de finance*, which again is bad for the social and cultural realities. As a result literature review demonstrates that capitalism does and can produce wealth. It also indicates that capitalism is neither wholly beneficial nor wholly destructive. Then the question becomes who gains or who loses at the end of the day. It comes down to how the distribution of that wealth and risk should be organized. It becomes even more important when finance is introduced as is the case in Strange's analysis. Polanyi's trade regarding production and consumption alienates the individual of his social needs. However, on the other side the financial integration is global and instant in transmitting wealth as well as shocks. Both scholars agree that the legislative and administrative weight is necessary to counteract the market forces. Then it is the State and the political component that fails the society.

REFERENCES

- Acemoglu, Daron, Simon Johnson, and James A. Robinson. 2001. 'The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation'. *American Economic Review* 91(5):1369–1401.
- Alesina, Alberto, and Edward Ludwig Glaeser. 2004. *Fighting Poverty in the US and Europe: A World of Difference*. Oxford University Press.
- Andreas, Peter, and Timothy Snyder. 2000. *The Wall around the West: State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*. Bloomsbury Publishing PLC.

- Arrighi, Giovanni. 1991. *World Income Inequalities and the Future of Socialism*. Fernand Braudel Center for the Study of Economies, Historical Systems, and
- Bhagwati, Jagdish. 2004. 'In Defense of Globalization'. New York.
- Chong, Alberto, and Juan Benavides. 2007. 'Privatization and Regulation'. *The State of State Reform in Latin America* 263.
- Coldwell, David. 2023. 'Adam Smith's Theory of Moral Sentiments'. Pp. 28–34 in *Encyclopedia of business and professional ethics*. Springer.
- Dollar, David, and Aart Kraay. 2004. 'Trade, Growth, and Poverty'. *The Economic Journal* 114(493):F22–49.
- Ferguson, Niall. n.d. 'The Ascent of Money: A Financial History of the World'.
- Foster, John Bellamy. 2019. 'Capitalism Has Failed—What Next?' *Monthly Review* 70(9):1–24.
- Fraser, Nancy. 2014. 'Can Society Be Commodities All the Way down? Post-Polanyian Reflections on Capitalist Crisis'. *Economy and Society* 43(4):541–58.
- Friedman, Milton, Rose D. Friedman, and Grover Gardner. 1962. *Capitalism and Freedom*. Vol. 133. University of Chicago press Chicago.
- Gornick, Janet C., and Markus Jäntti. 2014. *Income Inequality: Economic Disparities and the Middle Class in Affluent Countries*. Stanford University Press.
- Haas, Ernst B. 2024. *Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization*. ECPR Press.
- Harvey, David. 2007. 'In What Ways Is' the New Imperialism' really New?' *Historical Materialism* 15(3):57.
- Hayek, Friedrich August. 1944. *The Road to Serfdom*. 2006. George Routledge & Son.
- Hayek, Friedrich August, and Irwin M. Stelzer. 1960. *The Constitution of Liberty*. Vol. 311. University of Chicago Press Chicago.
- Hearn, Jonathan. 2018. 'How to Read the Wealth of Nations (or Why the Division of Labor Is More Important than Competition in Adam Smith)'. *Sociological Theory* 36(2):162–84.
- Kaplinsky, Raphael. 2013. *Globalization, Poverty and Inequality: Between a Rock and a Hard Place*. John Wiley & Sons.
- Milanovic, Branko. 2013. 'Global Income Inequality in Numbers: In History and Now'. *Global Policy* 4(2):198–208.
- Minsky, Hyman P. 1992. *The Financial Instability Hypothesis*. Working paper.
- Moise, Alexandru D., James Dennison, and Hanspeter Kriesi. 2024. 'European Attitudes to Refugees after the Russian Invasion of Ukraine'. *West European Politics* 47(2):356–81.
- Piketty, Thomas, and Emmanuel Saez. 2014. 'Inequality in the Long Run'. *Science* 344(6186):838–43.
- Polanyi, Karl. 1944. *The Great Transformation*. Vol. 2. Boston.
- Reinhart, Carmen M., and Kenneth S. Rogoff. 2009. *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. princeton university press.
- Rodrik, Dani. 2011. *The Globalization Paradox: Why Global Markets, States, and Democracy Can't Coexist*. Oxford University Press.
- Rothbard, Murray N. 2002. 'Milton Friedman Unraveled'. *Journal of Libertarian Studies* 16(4; SEAS AUT):37–54.
- Schumpeter, Joseph A. 1943. *Capitalism, Socialism and Democracy*. Vol. 123. London.
- Shiller, Robert J. 2013. 'Finance and the Good Society'. in *Finance and the good society*. Princeton University Press.
- Simmel, Georg. 2004. *The Philosophy of Money*. Third. Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Starr, Paul. 2019. 'The New Life of the Liberal State: Privatization and the Restructuring of State-Society Relations'. Pp. 22–54 in *The political economy of public sector reform and privatization*. Routledge.
- Stiglitz, Joseph, and Robert M. Pike. 2004. 'Globalization and Its Discontents'.
- Strange, Susan. 2015. 'Casino Capitalism'. in *Casino Capitalism*. Manchester University Press.
- Wise, Raúl Delgado. 2015. 'Migration and Labour under Neoliberal Globalization'. *Migration, Precarity, and Global Governance: Challenges and Opportunities for Labour* 25.
- Wolf, Martin. 2005. *Why Globalization Works*. Vol. 1. Yale University Press New Haven, CT.